

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLÂM TARİHİ BİLİM DALI

SELEFÎLİĞİN ORTAYA ÇIKIŞI
VE
BÖLGESEL ETKİLERİ

(DOKTORA TEZİ)

Canip KOCAOĞLU

BURSA-2020

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLÂM TARİHİ BİLİM DALI

SELEFÎLİĞİN ORTAYA ÇIKIŞI
VE
BÖLGESEL ETKİLERİ

(DOKTORA TEZİ)

Cânîp KOCAOĞLU

Danışman
Prof. Dr. M. Asım YEDİYILDIZ

BURSA-2020

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, İslâm Tarihi Bilim Dalı'nda 711322006 numaralı Cânîp KOCAOĞLU 'nun hazırladığı “Selefliliğin Ortaya Çıkışı ve Bölgesel Etkileri ” konulu Doktora Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 30/06/2020 günü 12:00 – 13:30 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasının başarılı olduğuna oybirliği ile karar verilmiştir.

Üye

(Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu
Başkanı)

Prof.Dr. Mustafa Asım YEDİYILDIZ
Uludağ Üniversitesi

Üye

Prof.Dr. Adem APAK
Uludağ Üniversitesi

Üye

Prof.Dr. Seyfettin ERŞAHİN
Ankara Üniversitesi

Üye

Prof.Dr. Muhammet TARAKÇI
Uludağ Üniversitesi

Üye

Prof.Dr. Gökhan ÖZKAN
Bursa Teknik Üniversitesi

30/06/ 2020

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 28/02/2020

Tez Başlığı / Konusu: Selefliğin Ortaya Çıkışı ve Bölgesel Etkileri

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 124 sayfalık kısmına ilişkin, 28/02/2020 tarihinde şahsım tarafından *Turnitin* adlı intihal tespit programından (Turnitin)* aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 7. 'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dahil
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

28/02/2020

Adı Soyadı: Cânip KOCAOĞLU

Öğrenci No: 711322006

Anabilim Dalı: İslam Tarihi ve Sanatları

Programı: Doktora

Statüsü: ☐ Y.Lisans ☒ Doktora

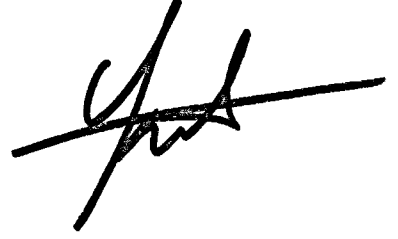
Danışman

28/02/2020

Prof. Dr. Mustafa Asım YEDİYILDIZ

YEMİN METNİ

Doktora tezi olarak sunduğum “Şelefilğin Ortaya Çıkışı ve Bölgesel Etkileri” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Adı Soyadı: Cânip KOCAOĞLU

Öğrenci No: 711322006

Anabilim Dalı: İslâm Tarihi ve Sanatları

Programı: Doktora

Statüsü: ☐ Yüksek Lisans ☒ Doktora

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı	:	Cânîp KOCAOĞLU
Üniversite	:	Uludağ Üniversitesi
Enstitü	:	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	:	İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı
Bilim Dalı	:	İslâm Tarihi
Tezin Niteliği	:	Doktora Tezi
Sayfa Sayısı	:	XIV+124
Mezuiyet Tarihi	:	2020
Tez Danışmanları	:	Prof. Dr. Mustafa Asım YEDİYILDIZ

SELEFİLİĞİN ORTAYA ÇIKIŞI VE BÖLGESEL ETKİLERİ

İslâm dini, ortaya çıktığı dönemden itibaren belirli bir coğrafyada yayılmaya başlayarak kısa zamanda büyük bir gelişme kaydetmiş ve yayıldığı toplumlarda zamanla pek çok dini ekol ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri de Selefilik'in temeli "İbn Teymiyye Ekolü"dür.

İbn Teymiyye'ye dayandırılan bu ekol, başlangıçta taraftar bulsa da onun ölümüyle birlikte zayıflamaya başlamış ve gücünü gittikçe kaybetmiştir. Ancak izleri tamamen kaybolmayan Selefiyye ekolü XVIII. yüzyıla gelindiğinde Muhammed b. Abdülvehhab tarafından Selefilik şeklinde yeniden gündeme getirilmiştir. Bu yeni selefilik her ne kadar İlm-i Selefiyye'ye benzese de aslında zihniyet olarak oldukça farklıdır.

Öte yandan Selefilik akımı yalnız dini değil, izlediği metot ve uygulamalarına bakıldığında onun aynı zamanda siyasi bir hareket olduğu da söylenebilir. Selefler dışındaki Müslümanların ötekileştirilmesi, hatta kimisinin kâfir olarak görülmesi bu özelliğinden kaynaklanmış olmalıdır. Selefilik esasen son dönemde Suudi Arabistan'ın resmi dini ideolojisi haline getirilmiş ve devletin kuruluşunda önemli bir rol oynamıştır.

Her ne kadar kökleri oldukça eskiye dayansa da Selefilik bugün modern bir görünüm kazanmıştır. Militan Selefler ve Siyasi Selefler gibi ayrışmalar bunun en açık

işaretidir. Işid, El-Nusra, El-Kâide, Boko Haram, Eş-şebâb gibi dini görünümlü siyasi amaçlı örgütlerin, dünyanın pek çok yerinde kanlı terör olaylarını gerçekleştirmeleri onların dini hareketlerden ziyade siyasi yapılanmalar olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Anahar kelimeler: *selef, selefîlik, hanbeli, vehhâbîlik*

ABSTRACT

Nameand Surname : Cânip KOCAOĞLU
University : Uludag University
Institution : Social Science Institution
Field : Department of Islamic History and Arts
Branch : Islamic History
Degree Awarded : PhD
Page Number : XIV+124
Degree Date : 2020
Supervisor : Prof.Dr. Mustafa Asım YEDİYILDIZ

The Rise of Salafism and Its Regional Implications

Islamic religion began to develop in a certain geography as of the period it emerged. Due to the conditions of the period after the first period of expansion in this geography after the journeys for the purposes of communication in different geographies has spread. With the beginning of the spread of Islam, many different schools have emerged in the structure of religion. One of these schools is Ilm- i Salafiyye “Ibn- i Taymiyya School.

This school, which was based on Ibn Taymiyya, found its supporters in the beginning, however, it began to wear out in time and it gradually lost its influence with the death of Ibn Taymiyya. But the traces of the ilm - i Salafiyye school completely disappeared XVIII. century by Muhammad bin Abdülvehhab in the form of Salafism has come up with a new approach. Although the main reason for the difference here is simi-

lar to the Selim-i Salafiyye, Salafism understanding is a different structure as a mentality.

When the Salafism is examined, it is noteworthy that it is an institutionalized structure. General practice systems, however, are based on the protection of political interests and their support. As a matter of fact, the most general forms of practice are that Muslims, who do not have the idea of Salafism, are accepted as infidels.

The Salafis, who have attracted attention with their political aspect and institutionalization, are not at a level to be underestimated. As a matter of fact, it is known that the Salafism mentality has been greatly utilized in the establishment of Saudi Arabia in the recent past.

Although it is mentioned that a religious practice and lifestyle is maintained, the Salafism movement has been divided into different branches in time. These arms; Militant Salafis Formations such as political Salafis are exemplary, and these divisions have criticized various aspects of Salafism. These divisions in Salafism have also led to the formation of various armed structures. These formations can be seen as examples such as ISIS, El - Nusra, Al - Qaeda, Boko Haram, Eş - Şebab. These formations carried out bloody terror events in many parts of the world as they were in the geography they emerged.

Key words: *predecessor, salafism, hanbali, wahhabism,*

ÖNSÖZ

Devletlerin politikalarını etkileyen pek çok unsur vardır; Tarihi geçmiş, ekonomik ve sosyo-kültürel unsurlar bunlardan bir kaçıdır. Bu unsurların en önemlilerinden biri de din olup din kimi zaman barışın kimi zaman da savaşın nedeni olabilir. Bu gerçek, bütün Müslüman devletler için de geçerlidir.

Bölgemizde yaşanan olayların açıklanabilmesi için bölgenin sahip olduğu iç dinamiklerin bilinmesi gerekmektedir. Bölgede yaşanan olaylardaki iç dinamiklerden bir tanesinde “Selefi” anlayıştır. Bugünkü köktenci grupların ideolojik yönünü oluşturan selefilik bu çalışmada ele alınırken bu mezhebi anlayışın tarihsel gelişimi ve Suudi Arabistanın dış politikasında oynadığı rolü ve bölgesel gelişmelere etkisi de ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Orta Doğu ekonomik ve dini bakımdan dünyanın en önemli bölgelerinden biridir. Bunun nedeni, ülke olarak zengin petrol yataklarına ve İslam’ın en önemli kutsal mekânı olan Kâbeye sahip olmasıdır. İngilizlerin desteği ile Osmanlı idaresinden bağımsızlığını kazanan Suudi Arabistan, hem bir kimlik unsuru hem de dış politika vasıtası olarak Abdullah b. Vehhâb tarafından kurulan selefi bir mezhep olan Vehhâbîlik’e sıkı sıkıya sarılmış ve bu mezhebi çevre ülkelere yaymak için özel bir önem vermiştir. Bunda ülkenin Şii Hilali de denilen bir kuşak tarafından sarılmış olmasının önemli bir rolü olmuştur. Suudi Arabistan güç dengelerini dikkate alarak çevresindeki gelişmeleri daima bu mezhebi bakış açısıyla değerlendirmektedir.

Bu çalışma ortaya konulurken birincil kaynakların yanında yerli ve yabancı araştırmalardan oluşan ikincil kaynaklardan da istifade edilmiştir. Üç ana bölümden oluşan bu tezin Birinci Bölümü’nde selefliğin kökenleri, İkinci Bölüm’de Modern selefi örgütler ve nihayet Üçüncü Bölüm’de bölge ülkelerindeki etkileri üzerinde durulmuştur.

Tezime çeşitli eleştirileri ve düzeltmeleriyle katkıda bulunan Prof. Dr. Seyfettin ERŞAHİN ve Prof. Dr. Âdem APAK hocalarıma şükranlarımı sunarım. Özellikle araştırmam sırasında her açıdan benden yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Sayın

Prof. Dr. M. Asım YEDİYILDIZ’a ve özverili anlayışları sebebiyle aileme de teşekkürü
bir borç bilirim.

BURSA, 2020
Cânîp KOCAOĞLU

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
ÖNSÖZ	viii
İÇİNDEKİLER	x
TABLolar LİSTESİ	xii
KISALTMALAR	xiii
GİRİŞ	1
I. Araştırmanın Konusu, Amacı, Yöntemi ve Kaynakları	1
II. Selef Kavramı Üzerine	3

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SELEFİLİĞİN KÖKENLERİ	10
1.1. Hanbeli Mezhebi	10
1.1.1. Ahmet b. Hanbel'in İtikadî Görüşleri	11
1.1.2. Hanbeliliğin Tarihî Gelişimi	13
1.2. İbn Teymiyye Ekolü	16
1.2.1. İbn Teymiyye'nin Hayatı ve Şahsiyeti	16
1.2.2. İbn Teymiyye ve Radikalizmin Temelleri	17
1.2.3. İbn Teymiyye ve Tasavvuf	18
1.3. Suudi Selefiliği ve Vehhâbîlik	20
1.3.1. Vehhâbîliğin Doğuşu	20
1.3.2. Muhammed b. Abdülvehhâb	22
1.3.3. Muhammed b. Abdülvehhâb'ın Görüşleri	25
1.3.4. Dir'ye Antlaşması	31
1.3.5. I.Suud Devleti	31
1.3.6. II.Suud Devleti	32
1.3.7. III.Suud Devleti	33
1.4. İhvan Hareketi ve Mekke Baskını	34

1.4.1.	Hareketin Ortaya Çıkışı	34
1.4.2.	İhvan Savaşları.....	36
1.4.3.	Hail'in İşgali	37
1.4.4.	Hicaz'ın ve Taif'in İşgali	37
1.4.5.	Mekke'nin İşgali	38
1.4.6.	Medine ve Cidde'nin İşgali.....	39
1.5.	Mekke'de Suud Karşısı İsyan.....	40

İKİNCİ BÖLÜM

2.	MODERN SELEFİ ÖRGÜTLER	46
2.1.	El-Kâide	46
2.1.1.	Örgütün Yapısı.....	49
2.1.2.	Örgütün Eylemleri.....	52
2.1.3.	El-Kâide Örgütü Liderleri.....	58
2.1.3.1.	Usame bin Ladin	58
2.1.3.2.	Eymen El-Zevahîrî.....	59
2.2.	İŞİD.....	61
2.2.1.	İŞİD'in Örgütsel Yapısı	62
2.2.2.	Örgütün Eylemleri.....	72
2.2.3.	İŞİD Örgüt Liderleri.....	76
2.2.3.1.	Ebû Mus'ab el-Zerkavî	76
2.2.3.2.	Ebu Ömer El-Bağdâdî.....	78
2.2.3.2.	Ebu Bekir El-Bağdâdî	79
2.3.	Boko Haram	81
2.4.	Eş-Şebâb	84

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.	SELEFİLİĞİN BÖLGESEL ETKİLERİ	88
3.1.	İran-Suûd İlişkilerinde Selefi Faktör.....	91
3.2.	Amerika Birleşik Devletleri-Suûd İlişkilerinde Selefi Faktör.....	95
3.3.	Türkiye-Suûd İlişkilerinde Selefi Faktör	99
3.4.	Rusya-Suûd İlişkilerinde Selefi Faktör	101
3.5.	Afrika Kıtası Ülkeleri- Suûd İlişkilerinde Selefi Faktör	103
3.6.	Asya Kıtası Ülkeleri- Suûd İlişkilerinde Selefi Faktör	104

SONUÇ	106
KAYNAKÇA.....	110
ÖZGEÇMİŞ	124

TABLÖLAR LİSTESİ

- Tablo 1** : Dar ve Geniş Manada Selefilik
- Tablo 2** : El-Kâide Örgüt Yapılanması
- Tablo 3** : IŞİD Örgüt Yapılanması
- Tablo 4** : Boko-Haram Örgüt Yapılanması
- Tablo 5** : Eş - Şebab Örgüt Yapılanması

KISALTMALAR

A.B.D.	:	Amerika Birleşik Devletleri
a.g.e.	:	Adı geçen eser
a.g.m.	:	Adı geçen makale
ARAMCO	:	Arap-Amerikan Petrol Şirketi
b.	:	Bin
BM	:	Birleşmiş Milletler
C.	:	Cilt
CIA	:	Merkezi Haber Alma Örgütü
Çev.	:	Çeviren
DİA	:	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
Ed.	:	Editör
FBI	:	Federal Soruşturma Bürosu
H.	:	Hicri
HDP	:	Halkın Demokrasi Partisi
H.z.	:	Hazreti
İŞİD	:	Irak-Şam İslâm Devleti
İSAM	:	İslâm Araştırmaları Merkezi
M.	:	Miladi
MİT	:	Millî İstihbarat Teşkilâtı
NATO	:	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
No.	:	Numara
Ö.	:	Ölümü
ÖSO	:	Özgür Suriye Ordusu
s.	:	Sayfa
S.	:	Sayı
SGDF	:	Sosyalist Gençlik Dernekleri Federasyonu
U.Ü.İ.F.	:	Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Vb.	:	Ve benzeri
Vd.	:	Ve diğerleri
yy.	:	Yüzyıl

GİRİŞ

I. Araştırmanın Konusu, Amacı, Yöntemi ve Kaynakları

A. Araştırmanın Konusu

Bu araştırmada, Selefliliğin tarihsel boyutu anahatlarıyla ele alındıktan sonra selefi ideolojiye sahip örgütler ve bunların faaliyetleri üzerinde durulacaktır. Ayrıca ileride ayrıntılı olarak anlatılacak sözkonusu radikal örgütlerin Suudi Arabistan başta olmak üzere Orta Doğu ve diğer bölge ülkelerindeki etkileri incelenecektir.

B. Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

İslamiyetin ortaya çıkışından çok fazla bir zaman geçmeden İslam dünyasında bir çok mezhep ve tarikat ortaya çıkmıştır. Bunlardan bazıları günümüze kadar ulaşmış ve bazıları da varlıklarını kaybetmişlerdir. Mezheplerin hayatlarını sürdürmelerinde şüphesiz dayandıkları siyasi erklerin önemi büyüktür. Bu durum Seleflik için de geçerli olup günümüzde varlığını sürdürmesinde Suudi Arabistan'ın resmi mezhebi olmasının önemli bir rolü vardır. Seleflik ile ilgili birçok çalışma yapılmakla beraber, Suudi Arabistan'ın dış politikasında etkisi üzerinde müstakil bir çalışma bulunmamaktadır. Bu sebeple araştırmamızda bu konu incelenecektir.

Bu çalışmada takip edilen yöneme gelince, işe, öncelikle konuyla ilgili ikincil çalışmalar okunmakla başlamış, daha sonra birincil kaynakların incelenmesine geçilmiş ve bu kaynaklardan elde edilen veriler temelinde selefi düşüncenin mahiyeti, önemli temsilcileri üzerinde durulmuş, nihayet Selefi-radikal örgütler ve onların faaliyetleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

C. Kaynaklar ve Araştırmalar

İslamiyetin doğuşundan kısa bir süre sonra, 622'de Medine'ye hicret eden Hz. Muhammed (s.av.) İlk islam toplumunun yalnızca peygamberi değil aynı zamanda devlet başkanı ve askeri komutanı olmuş ve bu görevleri sebebiyle O Kur'an'a dayanan bir hukuk ve toplumsal düzen inşa etmiştir. Ardından gelenler de onun oluşturduğu bu düzeni devam ettirmek üzere, Kur'an ve Sünnetin yorumuna sarılmışlar, ancak fikir

ayrılıklarına düşerek bir çok mezhebin doğmasına yol açmışlardır. Bu mezheplerden biri de kuşkusuz selefiliktir.

Bilindiği üzere selefilğin asıl kurucusu Ahmed b. Hanbel'dir. Bu sebeple bu ekol Hanbeli mezhebi olarak da bilinmektedir. Araştırmamızın asıl konusunu oluşturan Selefi örgütlerin Suudi dış politikasındaki rollerini ele almadan önce kısaca selefilğin kuruluş ve gelişmesi İbnü'l-Cevzî'nin *Menâkıbü'l-İmam Ahmed b. Hanbel* ve İmam Ahmed b. Hanbel'in, *Ehli Sünnetin Esasları* adlı eserleri ile TDV *İslam Ansiklopedisi*'ndeki ilgili maddeler dikkate alınarak ortaya konulmuştur. İbn Teymiyye'nin düşünceleri izah edilirken *Kalem ve Kılıç Üstadı İbn Teymiyye ve Mücadelesi*, Muhammed Ebû Zehra'nın, *Mezhepler Tarihi* ve Enver Arpa'nın *İbn Teymiyye'nin Kur'an Anlayışı* adlı eserlere dayanılmıştır. Vehhabilik hareketinin kuruluş ve gelişmesi anlatılırken de Ethem Ruhi Fırlı'nın *Çağımızda İtikadi İslam Mezhepleri*, Ahmet Cevdet Paşa'nın *Tarih-i Cevdet'i*, Zekeriya Kurşun'un *Necid ve Ahsa'da Osmanlı Hâkimiyeti* ve Selda Güner'in *Vehhabi-Suudiler (1744-1819)* adlı eserlerinden yararlanılmıştır.

Selefilğin bölgesel etkilerini açıklayabilmek için Selefi örgütler üzerinde durmak gerekmektedir. Bu konuda yerli ve yabancı pek çok araştırma mevcuttur. Bunlar arasında özellikle Jason Burke'nin *El Kaide Terörün Gölgesi*, Faik Bulut'un *El Kaide'nin Sırları*, John Esposito'nun *Kutsal Olmayan Savaş*, Usame Bin Ladin'in, *Cihad Menhecine Dair* ve Pierre Luizard'ın *İŞİD Tuzağı*, Joby Warrick'in *Siyah Bayraklar* ve Eylem Okumuş'un *Ortadoğu ve İŞİD Gerçeği* gibi eserleri sayılabilir. Ayrıca bu konuda önemli tezler de yapılmıştır; Berker Yıldız *Selefilik ve Suriye İç Savaşı'nda selefi örgütler arasındaki çatışmalar*, Elif Topcu *Akide ve ideoloji bağlamında çağdaş selefilik*, Seval Bal *Çağdaş islâm düşüncesinde öze dönüş (yeni selefilik bağlamında)*, Musa Uysal *Kriz teolojisinden devrimci ideolojiye selefilik Mısır, Pakistan ve Tunus'ta selefi hareketler*, Ersin Aksoy *Selefilik ve Suriye'deki selefi hareketler*, Yıldırım Deniz *Orta Doğu'da radikal akımların devletlerarası ilişkilere etkisi: Selefilik – Vahhabilik örneği*, Bekir Altun *Selefilik-Vehhabilik ve Türkiye'deki faaliyetleri*. Mustafa Aydın'ın *Neo-Selefilik ekolünün hadis-sünnet anlayışı (Reşîd Rızâ örneği)* adlı tezi ise konuyla ilgili bir doktora çalışmasıdır.

Yukarıda zikredilen ve bibliyografyada yer alan eserlerden yararlanmak suretiyle selefilğin oluşumu, yayılması ve selefi-radikal örgütlerin faaliyetleri ortaya konulmaya çalışılmıştır.

II. Selef Kavramı Üzerine

Araştırmada Selef kelimesinin literatürde farklı anlamlarda kullanıldığını görmek mümkündür. Selef, sözlük anlam olarak önce gelmek, geçmek ve geçmişte kalmak gibi manalara gelmektedir¹. İstilahî olarak bu kavram, “yaş olarak büyük”, “makam olarak önde gelen”, “kendisinden sonra gelenler tarafından düşüncelerine değer verilen kimse” ve “faizsiz borç veren kişi” gibi anlamlarına gelmektedir.² Aynı zamanda selef kelimesi, bir toplum veya aile yapısı içinde geçmiş dönemlerde yaşamış olan ve büyük olarak kabul edilen kişileri veya akrabaları anlatmak için de kullanılmıştır³. Selef’in karşıt anlamı halef olup sonradan gelen demektir⁴.

İslami literatürde ıstılâhî olarak kullanımına gelince, selef kelimesiyle, ashab, tabiûn ve teba-i tâbiin katedilmiştir. Onların izlediği yol ise selefilik olarak adlandırılmıştır. Bunun dışındaki yollar, bidat görülerek reddedilmiştir⁵. Ashab, ondan sonra gelen tabiûn ve teba-i t-tabiine selef-i salih denilmektedir ki, bu tabir doğru İslam düşüncesini yaşayan önceki nesiller anlamına gelmektedir⁶. Bunların en önemli özelliği Hicri II. yüzyıldan itibaren “ehl-i rey” karşıtı olmalarıdır.

Son zamanlarda bir mezhep halini alan selefilik, Hz. Peygamber’den sonra gelen ilk üç neslin dini anlayışı olarak kabul edilegelmiştir⁷. İlk dönem kaynaklarında selefilik olgusuna pek rastlamıyoruz. Bununla birlikte Sıfâtıyye, Eseriyye, Selef, Ashâbü’l-hadîs denilen fırkalar selefilik ile ilişkilendirilmiştir. Hicri II. yüzyılda ehl-i re’yi esas alan fikhî ve kelami mezhepler, diğer bir ifadeyle ehl-i re’y olarak nitelendirilenler selefî olarak görülmemiştir. Buna mukabil hadisi esas alan ehl-i hadîs, selefîler içinde kabul edilmiştir⁸. Bugün İslami yönü ağır basan bazı akımlar selefî olarak nitelendirilmektedir⁹.

¹ Erdoğan Merçil, “Selef”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi(DİA)*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi Yayınları, İstanbul, 1992, C. 6, s. 399.

² Mecdüddin Muhammed el Firuzabadi, *el-Kamusu’l Muhit*, Beyrut, 2003, s. 820.

³ el Firuzabadi, a.g.e., s. 820.

⁴ el Firuzabadi, a.g.e., s. 820.

⁵ Abdullah bin Abdülhamid el-Eseri, *Selef-i Salihin Akidesi*, İstanbul: Gruba Yayınları, 2014, s. 6.

⁶ Süleyman Uludağ, *İslam Düşüncesinin Yapısı*, 13. Basım, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2019, s. 32.

⁷ Muhammed b. Mukerrem b. Mansûr, “Lisânu’l-Arab”, *Dâru’s Sâdır*, Beyrut, Cilt 9, s. 158 – 161.

⁸ Mehmet Zeki İşcan, *Selefilik, İslami Köktencilüğün Tarihi Temelleri*, 4. Basım, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2012, s.115.

⁹ Beşir M. Nafi, *Selefilüğün Kavram Sorunsalı, Tarihi ve Muhtelif Görüntüleri*, İstanbul: Yarı Yayınları, 2016, s. 15.

Selefilikğin temel özelliği Kur'an ve sünneti esas almasıdır¹⁰. Onlara göre, bir meselenin Kur'an ve sünnete uygun bir çözümü yoksa veya ortaya konulan fiil Kur'an'a ve sünnete uymuyorsa reddedilmesi gerekir. Zira ona göre dinî konularda akli esas alan tüm yaklaşımlar yanlıştır.

Bu noktada üzerinde durulması gereken diğer bir kavram da "ehl-i bid'at" kavramıdır. Ehl-i bid'at, dinle alakalı yeni görüşleri benimseyenler demektir. Bu kavram, bazen sünneti terk edenler ve bazen de akli esas alıp sünnete aykırı hareket edenler için kullanılmıştır¹¹.

İslâmî gelenekte "ehl-i sünnet" olarak ele alınan yapının ikili bir ayrıma tabi tutulduğu görülmektedir. "Âmme" ve "hâssa" şeklinde gerçekleşen bu ayrımda Mâtürîdiyye ve Eş'ariyye mezhepleri birinci grubu, yani âmme grubunu temsil etmektedir. Bu iki itikâdi mezhep dışındakiler ise hâssa grubunda değerlendirilir. İkinci gruba dahil olan bu mezhepler, tevhid ehli olarak kabul edilmişler ve hâssa selefi ekolünü meydana getirmişlerdir. Bunlar sünnete tam uyulmasını savunurlar. İslâm düşünce geleneğinde Hanbeli mezhebinin mensubu olanlar "ehl-i sünnet-i hâssa", "ispatîye", "ehl-i hadis", "eseriye" ve "sıfâtîye" gibi farklı isimlerle anılmışlardır¹².

İslâm düşünce geleneği içinde "Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat" nitelemesi, genel manada Hz. Peygamber'in sünnetlerini takip eden, bununla birlikte ashab, tabiin ve teba-i tabiinin uygulamalarını benimseyenler veya bunların yolundan gidenler için kullanılan bir ifadedir. Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat olarak nitelendirilen bireylerin en belirgin özelliği bidat olarak görülen uygulamalardan uzak durmalarıdır. Dolayısıyla bu yol, en doğru yol olarak görülmüş ve kıyamete kadar devam edeceği ileri sürülmüştür. Ona uyanlar hidayet üzeredirler, karşı çıkanlar ise dalalet düşmüşlerdir¹³.

Ehl-i sünnete uymak, düşünce ve davranışta ölçülü olmayı gerektirir. Onlara göre, kişilerle ilgili aşırı yargılarda bulunmak doğru değildir. Haram ve helal konusunda titiz olmak, düşünce ve davranışlarda ifrat ve tefritten kaçınmak şarttır. Hz. Peygamber başta olmak üzere ashabı ve onlara tabi olanları sevmek, İslâm'ın her zeminde sâfiyetini

¹⁰ Ahmet Akbulut, "Selefilikğin Teolojik ve Düşünsel Temelleri", *Tarihte ve Günümüzde Selefilik*, Ankara: İslami İlimler Araştırma Vakfı, 2014, s. 115.

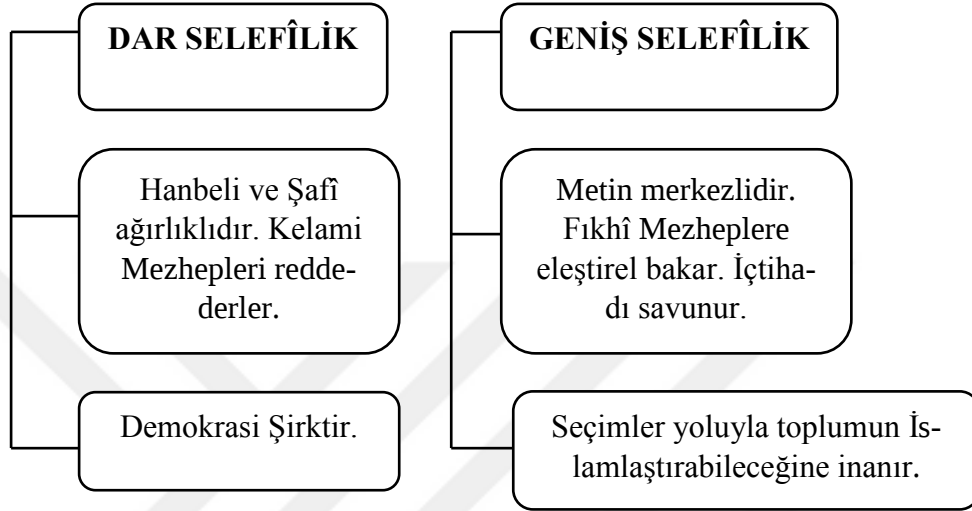
¹¹ Mustafa Öz, "Ehl-i Bid'at", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), C. 6, s. 501.

¹² Mustafa Hilmi, *es-Selefiyye*, Beyrut, 1991, s. 62.

¹³ Abdullah bin Abdülhamid el-Eseri, a.g.e., s. 8.

korumak ve hatta canından aziz bilmek gerekir¹⁴. Mümine, üzerine düşenleri yaptıktan sonra işleri Allah'a havale etmek, başka bir ifadeyle tevîz-i umûr etmek düşer. Lutuf lar ve yardımlar, kısaca her şey Allah'tan bilinmeli, ama kötülükler insana nispet edilmelidir.¹⁵

Tablo 1: Dar ve Geniş Manada Selefilik¹⁶

Ashab ve tâbiinin inançlarının temizliği, teslimiyetçi olmalarından ve Hz. Peygamber'in yolunu harfîyyen izlemelerinden kaynaklanmaktadır¹⁷. Selefilğin ana prensiplerini maddeler halinde kısaca şöyle izah edebiliriz¹⁸:

1. *Takdis*, Allah'ı eksik sıfatlardan tenzih ve kemal sıfatlarla tavsif anlamına gelir. Çünkü O, mukaddestir ve hiçbir kötü ve eksik sıfat ona yakışmaz.
2. *Takdir*, tüm güzel sıfatların Allah'a ait olduğunu kabul etmektir¹⁹.
3. *Acz*, özellikle nasslarda geçen müteşabihlerle ilgili yorum yapma aczini kabul etmektir.
4. *Sükût*, nasslarda geçen müteşabih ayetler ve ifadeler konusunda yorumdan kaçınmaktır.

¹⁴ Embiya Kıymışoğlu, "Makalat; Ehl-i Sünnet-i Haa", İstanbul, *Rehber Dergisi*, 2014, s. 2.

¹⁵ Bekir Topaloğlu, İlyas Çelebi, *Kelam Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: İslami Araştırmalar Merkez Yayınları, 2010, s. 308.

¹⁶ Hilmi Demir, *Sürüm ve Versiyonlarıyla Selefilik*, <http://www.tepav.org.tr/upload/files/haber/1366639555>; Hilmi Demir, "Selefiler ve Selefi Hareketi, İşid Ne Kadar Sünnidir?", Özel Rapor, Ankara: 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, 2014.s.13.

¹⁷ Sadeddin Mes'ud b. Ömer Taftazani, *Şerhu'l-Akaid*, İstanbul, 1908, s. 2.

¹⁸ Ferhat Koca, *İslam Hukuk Tarihinde Selef Söylemler: Hanbeli Mezhebi*, Ankara: Ankara Okulu, 2002, s. 42.

¹⁹ Koca, a.g.e., s. 43.

5. *İmsak*, aynı konuda tevilden kendini alıkoymak,
6. *Kef ise*, zihnen bile onlarla meşgul olmamaktır,
7. Nihayet bu konularda *marifet ehline teslim olup* Hz. Peygamber ve Selef âlimlerinin görüşlerini kabul edip tasdik etmektir.

Bunlar Selefiliğin inanç prensiplerini oluşturmaktadır. Fıkıhta ise ehl-i hadîs, yani ehl-i eserdirler. Selefilere göre, inanç konusunda gereksiz ve aşırı soru sormak doğru değildir. Bu, nefsin hevasına tabi olmanın bir neticesidir. Kayıtsız, şartsız Hz. Peygamber'in sünnetini tasdik gerekir. Böyle yapmak imanın kalbe yerleştiğinin göstergesidir²⁰.

Selef-î salihin doğru yolda olduğunu izah bağlamında şu hadisin farklı vesiyonları gösterilmiştir: *“İnsanların en hayırlısı benim içinde bulunduğum asrın insanlarıdır. Sonra ikinci asrın, sonra üçüncü asrın insanlarıdır”*²¹. *“İnsanların en hayırlısı benim asrımdaki insanlardır. Sonra onları takip edenler, sonra onları takip edenlerdir. Daha sonra birtakım topluluklar gelir ki onlardan kiminin tanıklığı yemininin önüne geçer, kiminin de yemini tanıklığının önüne geçer”*²².

Selefiyye Rasûlullah dışında kimsenin masum olmadığını kabul eder. Kesin delillere dayanmayan konularda içtihadı caiz görür. Kitap ve sünnete uygun olmayan hiçbir fikri kabul etmez²³. Bu bağlamda seleflerin temel endişesinin dinin asıl halini yaşatmak olduğunu söylemek mümkündür. Bunu gerçekleştirmek için ise Kur'an-ı Kerim'in ve Hz. Peygamber'in sünnetinin bütün yorumlardan uzak tutulması, olduğu gibi kabullenilerek uygulanması gerektiğini savunurlar. Bu da seleflerin din konusunda hiçbir yeniliği kabul etmediğinin en bariz göstergesidir. Bu anlayışta bir kişinin Müslüman olarak yaşamasının tek koşulu Hz. Peygamber dönemindeki gibi yaşamasından geçmektedir²⁴. Selefilik, özellikle kader ve Allah'ın sıfatları konuları üzerinde durmuş, diğer konularda yorumdan kaçınmıştır²⁵.

²⁰ İrfan Abdülhamid, *İslam'da İtikadi Mezhepler ve Akaid Esasları*, İstanbul, 1994, s. 136.

²¹ Müslim, “Fedâilü's-Sahabe”, 216.

²² Buhârî, “Fedâilü'l-ashâb” 1; “Şehâdât” 9.

²³ Abdullah b Abdülhamid el-Eserî, *Selef-i Sâlihîn Akîdesi: Ehl-i Sünnet ve'l-Cemâat*, (Çev. Ahmet İyibildiren), İstanbul: Guraba Yayınları, , 2008, s.196.

²⁴ Sönmez Kutlu, “İslam Düşüncesinde Gelenekçi Din Söyleminin Analizi”, *İslamiyet*, 10/3, 2007, s. 24-25.

²⁵ Eş'ari, Ebü'l-Hasan Ali b. İsmail, *Kitabü Makatî'l-İslamiyyin*, (Thk. Helmut Ritter, Wiesbaden), 1980, s. 290; Abdülmuni'm el-Hafia, *Mevsuatu'l-Fıraki ve'l-Camaat*, 2005, s. 127.

Selefi yaklaşımın ilk temsilcileri arasında genellikle Zührî, Süfyan, Ebû Ubeyd, Mâlik b. Enes ve Şa'bî gibi kimseler sayılır. Fakat asıl selef ismi, ilk defa İbn Teymiyye ve İbnu'l-Kayyim el-Cevzî için kullanılmıştır. Selefilik, Mütেকaddimun Selefiyye, Mütעהhirun Selefiyye ve Yeni Selefiyye olmak üzere üçe ayrılmıştır²⁶.

Mütেকaddimun Selefiyyeyi, Aşhab, Tabiîn ve Teba-i Tabiîn temsil ederler. Bu dönemde Mürcie, Mutezile, Şia ve Havaric fırkaları bidatçı olarak görülmüştür. Bunlar genellikle fukaha ve hadis ehlidir.

Mütעהhirun Selefiyye, selefliği daha sistemli hale getirmiştir. Daha öncekilerin uygun görmediği konular üzerinde durur ve uygulamalar konusunda içtihadî kararların önemini belirtir. Mütעהhirun Selefiyye görüşünün en önemli temsilcileri arasında İbn Teymiyye ve onun takipçisi olarak kabul edilen İbnu'l-Kayyim el-Cevzî sayılabilir. Kendini selefi olarak tarif eden ancak bu görüşün önemli isimlerinden olan İbn Teymiyye'nin içtihatla ilgili düşüncelerini yok sayan, bu bağlamda mütעהhirun selefilikte daha dar kapsamlı bir yaklaşım sergileyen Muhammed b. Abdülvehhâb da bu ekole dahil kabul edilir²⁷.

Yukarıdaki açıklamalar dikkate alındığında selefilik, dini bir ihya hareketi olarak görülebilir. Kısaca selefilik görüşü, Kur'an ve hadise dönüşü ifade etmektedir. İbn Teymiyye ve Muhammed b. Abdülvehhâb tarafından yürütülen hareketin temel iddiası da budur. Buradaki amaç, dinin din dışı olan unsurlardan, bidatlerden arındırılması ve Asr-ı Saadet'teki ilk haline döndürülmesidir. İhya bir anlamda aşhab ve tabiîn yoluna dönmek demektir²⁸. Uyulması gereken tek şey nasların söyledikleridir. "Nas"larda olmayan hiçbir şey dine eklenemez. Nas ise Kur'an ve hadisten ibarettir. Kur'an Allah'ın kitabı olduğu için tartışmasız kabul edilmek zorundadır. Hz. Muhammed'in hadisleri de başka bir açıdan vahiy kabul edildiğinden aynı muameleye tabidir. Diğer bir ifadeyle selefliğe göre hadisler de tartışmaya kapalı olan dinî argümanlar (deliller) arasındadır²⁹.

²⁶ Mehmet Zeki İşcan, a.g.e., s. 28-29.

²⁷ Mustafa Selim Yılmaz, "İslami Düşünce Tarihinde Bir Anlama Biçimi Olarak Selefilik Üzerine Bir Deneme", *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, C. 3, S. 3, 2014, s. 542.

²⁸ İbn Teymiyye, *Mecmuu Feteva*, Riyad: Daru Alem'il-Kütüb, 1991, C. XII, s. 349-350, C. XVI, s. 471.

²⁹ Mehmet Baktır, "Mütেকaddimun Selefiyye ve Metod Anlayışı", *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 8 (2004), s. 30.

XX. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren Mısır'daki selefî hareket ise, “*Ensâru's-Sünne ve el-Cem'iyyetü's-Şer'iyye*” şeklinde teşkilatlanan “İhvân” tarafından temsil edilmektedir. Mısır toplumunun selefî hareketlere ve selefî yorumlara tam anlamıyla yönelişi diğer İslâmî hareketlerin yükselişe geçtiği dönem olarak nitelendirilen 1970 sonrasında görülmektedir³⁰.

Selefilğin ilk aşamasını “İcmal Devri” oluşturmaktadır. Bu dönemde İslâm Endülüs'ten Çin'e kadar yayılmış, burada kadim kültürler ve medeniyetlerle karşılaşmıştır. İşte selefilik bu ortamdan doğmuştur³¹. Bu bir anlamda kadim medeniyetlerin İslâm'ın özüne zarar vermesini önlemek amacıyla verilen bir tepki hareketidir. Gerçekten de bu topraklarda diğer din ve ırkların farklı anlayışları, İslâm'ın içine girmeye başlamıştır³².

İkinci aşama Müteahhirin dönemi olup ve ashab, tabiun ve teba-i tabiin devrini içermektedir³³. Ashab ilk halkayı oluşturmaktadır. Bunlar, İslâm'ın temel inanç esaslarını Allah Resulü'nden almışlar, onu bütün şüphelerden ve bidatten uzak kılmışlardır. İkinci halkayı temsil eden tabiin ashabı görmüş ve onlardan feyiz alarak asla bağlı kalmışlardır.

Üçüncü nesil, teba-i tabiindir. İslâm'ın özünün kaybolmaya ve bid'at lerin ortaya çıkmaya başladığı dönemde öncekilerin yoluna harfîyen uyararak üçüncü hayırlı nesli teşkil etmişlerdir.

Selefilğin güncel yapıdaki dini eğitim ve siyasi yapı üzerindeki düşünceleri incelendiğinde temel bir karşı olma durumunun var olduğu görülmektedir. Bu bağlamda selefîler tarafından devlet eliyle verilen ve resmî din eğitimi olarak adlandırılan eğitimin reddedildiği, bununla birlikte siyasi sistemlerin de bu kapsamda ele alınarak reddedildiği görülmektedir³⁴. Bunlar ayrıca Hâricîlik, Şîlik ve Mu'tezile gibi mezheplere olumsuz bakmaktadırlar. Selefîler tasavvuf anlayışı ile birlikte tasavvuftan

³⁰ Nurullah Çakmaktaş, “Mısır'da Selefilğe Toplumsal Tercih ve Nedenleri”, *Akademik Orta Doğu*, C. 9, S. 2 (2015), s. 35.

³¹ Reinhard Schulze, *Islamischer Internationalismus im 20. Jahrhundert*, Leiden: Brill, 1990, s. 91.

³² Birol Akgün, Gökhan Bozbaş, *Arap Dünyasında Siyasi Selefizm ve Mısır Örneği*, Konya, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Fakültesi, 2014, s. 6.

³³ Vecihi Sönmez, “Selef Düşüncesinin Tarihi Arka planı ve Selefilik”, *Araştan Sosyal Bilimler Enstitüsü İlmî Dergisi*, (2010), s. 174.

³⁴ Ramazan Yıldırım, “Cemaatten Partiye Dönüşen Selefilik”, İstanbul, *Analiz- SETA Yayınları*, S. 73 (2013), s. 8.

türeyen akımları da benimsemezler. Günümüzde Suudi Arabistan’da görülen Vehhâbilik mezhebinin uygulamaları selefliliğin en tipik örneği olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte halihazırda seleflilik düşüncesini savunanların yanı sıra bu düşüncüyü yayma çabasında olan bireylerin varlığı da dikkat çekmektedir. Kendini bu göreve adanarlardan Abdülaziz b. Baz ve Nasıruddin Elbânî gibi şahsiyetler selefliliğin öğretilerini yayma amacıyla faaliyet gösteren öncü isimlerdendirler. Bu bireylerin en dikkat çekici tarafları selefliliği yaymaktan ziyade bu düşüncenin karşı olduğu siyasi rejimlerin ortadan kalkması yönünde çaba sarf etmeleridir. Demokratik rejimlerin asıl unsurları olan siyasi partilere karşı olan bu anlayış, oluşturacakları kendi düzenlerinde seçtikleri yöneticilere itaat prensibini kabul ederler.³⁵ Başta Suud ve Körfez ülkelerindeki seleflilerin temel gayesi budur. Ancak Arap devrimleriyle birlikte eski güçlerini ciddi anlamda kaybetmişlerdir.³⁶

Diğer bir zümre cihadçı seleflilerdir. Bunlar Arap dünyasındaki rejimlere karşı gelen ve amaçlarına ulaşmak için şiddeti esas alan köktenci/radikal bir gruptur. *İslahatçı Selefliler* ise, sosyal ve siyasi konulara daha ılımlı yaklaşırlar. Yenilik ve gelişmelere uyum sağlama ve değişimi barışçı yollarla gerçekleştirme eğilimindedirler. Bunlar aynı zamanda Mısır, Tunus, Libya ve Yemen’de Arap devrimi sonrasında aktif olarak siyasete katılmışlardır.

1970 yılında bütün İslami hareketler gibi, selefî akımlarda da bir canlanma görüldü. İslâmî Uyanış, diğer adıyla Sahve İslâmiyye olarak bilinen hareket, özellikle üniversitelerde bir platform oluşturdu. 1970’ten sonra en önemli selefî akım, ed-Da’vetü’s-Selefiyye’dir. 25 Ocak 2011 Devrimi’nden sonra Mısır’ın ilk selefî hareketi Nur Partisi, İskenderiye’de kuruldu ve çok geçmeden Mısır’ın en etkili hareketi haline geldi. Bunun nedeni kendinden önceki İslâmî hareketin başarısızlığıdır³⁷.

³⁵ Mehmet Ali Büyükkara, *Suudi Arabistan ve Vehhabilik*, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2004, s.252.

³⁶ Helen Chapin Metz, *Saudi Arabia: A Country Study*, Washington: GPO for the Library of Congress, 1992.s.212-225.

³⁷ Nurullah Çakmaktaş, “Siyaset ve Apolitizm Arasında Mısır’da Selefi Hareket: ed-Da’vetü’s-Selefiyye Örneği”, Sakarya, *Türkiye-Orta Doğu Çalışmaları Dergisi*, C. 1, S. 2, (2014), s. 1-30.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SELEFİLİĞİN KÖKENLERİ

Selefilik, Hanbelî Mezhebi'nin oluşumuna kadar götürülebilir. Bu mezhebin kurucusu Ahmed b. Hanbel'dir. Ahmed b. Hanbel'e kadar indirilse de selefî anlayışın kurucusu veya başlatıcı olarak kabul edilen kişi İbn Teymiyye'dir. Fakat ondan bahsetmeden önce hanbeli mezhebi hakkında bilgi vermek uygun olacaktır.

1.1. Hanbeli Mezhebi

Ahmed b. Hanbel'in görüşlerini benimseyen bu mezhep, İslâm dünyasında kabul edilen dört büyük hak mezhepten biridir. Mezhebin kurucusu olan Ahmed b. Hanbel (ö. 241/ M. 855) aslen Mervlidir. Bir rivayete göre ailesi Merv'den Bağdat'a 780 yılında göç ettikten sonra İbn Hanbel Bağdat'ta dünyaya gelmiştir³⁸. Küçük yaşta Kur'an'ı ezberlemiş ve hadis alanında tam bir otorite olmuştur. Aynı zamanda fıkıhta da önemli bir âlimdir³⁹. Bağdat'ta yedi yıl eğitim aldıktan sonra H.186 tarihinde ilim için Basra, Hicaz, Kufe ve Yemen gibi dönemin ünlü alimlerinin bulunduğu şehirlere gitmiştir⁴⁰. Tek bir hocaya veya ilme meyletmeyip birçok âlimden ilim tahsil etmiş, ancak daha çok Bağdat eksenli hadis ekolüne yakınlık duymuştur. İmam Şâfiî ile ilişkisi diğer ilim adamlarına göre daha özeldir. Nitekim fıkıh ve fıkıh usulünü İmam Şâfiî'den öğrenmiştir⁴¹.

Ahmed b. Hanbel, Abbâsî Devleti'nin en güçlü olduğu dönemde yaşamıştır. Yaşadığı dönemde Abbâsî Devleti içinde el-Mehdi'den el-Vâsık'a kadar bütün Abbâsî halifelerinin iktidarlarına şahid olmuştur⁴². İlmî konularda tartışmaktan çekinmeyen İbn

³⁸ İbnü'l-Cevzî, *Menâkıbu'l-İmam Ahmed b. Hanbel*, Kahire, s.33-34

³⁹ Muhammed Ebu Zehra, *Mezhepler Tarihi*, İstanbul: Hisar Yayınevi, 2014, s. 575.

⁴⁰ Ebû Zehra, a.g.e., s.576.

⁴¹ Menderes Gürkan, "Hanbeli Fıkıh Usulünün Doğuşu ve Gelişimi I", Kayseri, *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 9, s. 453. İbn Bunun dışında şu eserler de onundur: *Kitâbu's-Sünne*, *Kitâbü'z-zühd*, *Kitâbü'l-vera*, *Kitâbu'l-ilel ve ma'rifeti'r-ricâl*, *Kitâbu fezaili's-sahabe*, *El-Mesailü'l-İmam Ahmed*, *Kitâbü's-salât*, *Kitâbü'l-eşribe*, *Er-Red' ale'z-Zanadika ve'l-Cehmiyye*, *El-Akâide*, *Kitâbü fezal-i Ali*, *Kitâbü'l-vukuf ve'l-vesaya*, *Kitâbü't-tereccül*, *Kitâbü Eli'l-milel ve'r-ridde ve'z-zenadika ve tariki's-salat ve'l-feraz ve nahvi zalik*, *Babü ahkami'n-nisa*, *Cevabü'l-İmam Ahmed b. Hanbel'an süali'l-halki'l-Kur'an*, *Kitâbü'l-irca*, *Kitâbü'l-iman*. Bkz. a.yer.

⁴² Cevzî, "Menakıbu'l-İmam Ahmed b. Hanbel", s. 308-317.

Hanbel, Halku'l-Kur'an meselesinde Mu'tezile'ye karşı çıkmıştır⁴³. Mihne denilen bu olayın yaşandığı dönemde fıkıh mezhebi oluşturulmuştur.

Ahmed b. Hanbel'in hadis ilmi konusundaki üstünlüğü dönemin hadis otoriteleri tarafından da kabul edilmektedir. Bir fıkıh alimi olup olmadığı uzun bir zaman tartışma konusu olarak kalmıştır. Bu tartışmaların temel nedeni, et-Taberi, İbn Kuteybe (ö. H. 276/ M. 889), et-Tahâvî (ö. H. 321/ M. 933), ed-Debûsî (ö. H. 430/ M. 1039), İbn Abdilberr (ö. H. 463/ M. 1071) ve el-Gazâlî (ö. H. 505/ M. 1111) gibi âlimlerin İbn Hanbel'in fıkhi görüşlerini kabul etmemelerinden ileri gelmektedir. Bu görüşlerini ise Ahmed b. Hanbel'in fıkıh sahasında bizzat yazdığı bir eser olmaması ve hayattayken talebelerine de izin vermemesi ile temellendirmektedirler⁴⁴.

1.1.1. Ahmed b. Hanbel'in İtikadî Görüşleri

İ'tikadî Ehli's-Sünne adlı kitabına dayanılarak onun itikadî görüşleri şöyle özetlenebilir:⁴⁵

1. *Rasulullah'ın sahabenin üzerinde bulundukları şeye sıkı-sıkı sarılmaktır.*
2. *Bid'atleri terk etmektir.*
3. *Her bid'atı dalalet (sapıklık) olarak bilmektir.*
4. *Heva ehli bid'atçılarla husumeti ve onlarla oturmayı terk etmektir.*
5. *Dini hususlarda çekişmeyi, tartışmayı ve husumet oluşturmayı terk etmektir.*
6. *Bizim indimizde Sünnet: Rasulüllah'den rivayet edilen Asar'dır.*
7. *Sünnet; Kur'an'ı tefsir eder ve o, Kur'an'ın delilleridir.*
8. *Kur'an, Allah Kelamı'dır ve mahluk/yaratılmış değildir.*
9. *Allah'ın Kıyamet Günü'nde görüleceğine iman etmek. Nitekim bu Nebi'den sahih hadislerden rivayet edilmiştir.*

⁴³ İmam Suyûtî, *Halifeler Tarihi, Tarihul Hulefa*, Çev. Abdullah Gündüz, İstanbul: Asalet Yayınları, 2018, s.360-362

⁴⁴ Ramazan Özmen, "Doğuşundan Tedvinine Hanbeli Fıkıh Usulü Geleneği ve Özgünlük Sorunu", *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S. 11 (2008), s.193.

⁴⁵ İmam Ahmed İbn Hanbel eş-Şeybani, *Ehli Sünnetin Esasları*, 1. Basım, İstanbul: Mercan Kitapevi, 2016, s. 11.

10. *Şüphesiz Allah, Kıyamet Günü'nde Kullarıyla O'nunla aralarında bir tercüman olmadan konuşacaktır. Buna iman edilir ve tasdik edilir.*
11. *Kabir azabına iman etmek gerekir.*
12. *Şüphesiz Meryem oğlu İsa, nüzul ederek Deccal'i Lud kapısında öldürecek.*
13. *Kim namazı terk ederse o kâfir olur.*
14. *İyi ya da facir da olsa, ümmetin insanların etrafında toplanıp ondan razı oldukları Müminlerin Emiri 'ne hilafet makamında dinleyip itaat etmeleri gerekir.*
15. *Halifenin ve onun tayin ettiği kimsenin arkasında Cuma namazı kılmak caizdir, tamdır ve iki rekât olarak kılınır. Her kim bu namazı eksik görüp iade ederse işte o bir bid'atçıdır.*
16. *Nifak küfürdür. Bu, kişinin Allah'ı inkâr etmesi ve O'ndan başkasına ibadet etmesidir, bununla beraber Müslüman imiş gibi görünmesidir. Tıpkı Rasulullah zamanındaki münafıklar gibi.*
17. *Kim kible ehli bir muvahhid olarak ölürse, onun cenaze namazını kılarız, (işlediği günah) küçük ya da büyük olması sebebiyle ile de olsa bu böyledir. Onun işini Allah'a havale ederiz.*
18. *Kişinin canına ve malına saldırırlarsa, canını ve malını korumak için hırsızlara ve Hariciler'e karşı savaşmak çizdir.*
19. *İman söz ve ameldir. Artar ve eksilir. Tıpkı şu rivayette geldiği gibi: "İman bakımından müminlerin en kâmil, ahlakça en güzel olanıdır."*

Sonuç olarak Ahmed b. Hanbel, dinde takip edilmesi gereken yolun, "Allah'ın kitabı, âsar, sahâbeler, tâbiun ve teba-i tâbiînin yolu olarak görmüş, kıyas ve re'y'i ret ederek bunu savunanların dalâlet üzere olduklarını iddia etmiştir⁴⁶.

⁴⁶ William Montgomery Watt, *İslam Düşüncesinin Teşekkül Devri*, Ankara: Sarkaç Yayınları, 2010, s. 345.

1.1.2. Hanbeliliğin Tarihî Gelişimi

Nassları yorumlamadan uygulamayı esas alan Hanbeliler, öncelikle ehl-i hadis olarak tanınmışlardır. Selef adını verdikleri sahabenin, tâbiîn ve tebeu't-tâbiîn görüş ve uygulamalarını harfiyyen takibini öngören bu yaklaşım muhafazakâr bir tavra sahiptir. Yeni yaklaşımlara karşı çıkarak hususi bir bidat nazariyesi geliştirmişler, diğer sünni mezheplerden daha mutaassıp ve müsamahasız davranış sergilemişlerdir. Bunun sebebi onların bu katı bid'at anlayışındır⁴⁷.

Özellikle akâid konularında te'vilden kaçınmayı önemsemişler, nasların lafızlarına ve zahirine ağırlık vermişlerdir. Bu nedenle yaşanan tıkanmaları aşmak için insanın gerçek niyet ve maksadına (sübjektif irade) ayrı bir önem verdikleri görülmektedir. Hatta diğer bazı mezhepler muamelelerin sıhhat veya butlanına hükmedebilmek için lafızlara, gramer kurallarına, kıyas ve kâidelerine önem verirken Hanbeliler “istishâbü'l-hal” prensibini benimseyip nasların yasaklamadığı konularda büyük bir genişlik getirmişlerdir. Ayrıca onlar, meşru amaca anacak meşru yol ile ulaşılabileceğini de benimsemişlerdir. Bununla birlikte Hanbeliler yeni fikirlere kapılmaktan kendilerini kurtaramamıştır.

Hanbeliler, Kur'an ve sünnette yasaklanmayan bir şeyi şariat adına kimse bir Müslümana yasaklayamayacak olmasına rağmen istishâb delilini benimsedikleri için farklı uygulamalar yapabilmişler ve bu sebeple haklı eleştirilere maruz kalmışlardır. İtikad ve ibadetler konusunda diğer mezheplerle yaşanan bazı tartışmaları beraet-i asliyye istishâbıyla aşmaya gayret göstermişler ve uygulamada (fıkıhta) büyük bir esneklik sağlamışlardır⁴⁸.

Başta kelim mezhepleri olmak üzere Hanbelilerin diğer gruplara karşı sert davranışlarının temelinde, bid'atler konusundaki hassasiyetleri yatmaktadır. Nitekim Ahmed b. Hanbel, Abbasî Halifesi Mutasım döneminde bu yaklaşımı nedeniyle takibata uğramış ve işkence görmüştür. Ancak o asla tutumundan taviz vermemiştir. Onun bu tavrı sebebiyle de şöhreti artmıştır. Görüşlerinden vazgeçtiği takdirde kendisini serbest

⁴⁷ Ferhat Koca, “Hanbeli Mezhebi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1997, C. XV, s. 538.

⁴⁸ Koca, a.g.m., s. 538.

bırakacağını söyleyen Mutasım'ın bu tavrına dönemin kadısı Ahmed b. Ebî Duâd karşı çıkarak bunu önlemiştir⁴⁹.

Ahmed b. Hanbel'in görüş ve mücadelesini benimseyen bazı kimseler, sadece Mutezile'ye değil, Sünni-Eş'arî mezhebi mensuplarına karşı da mücadele vermişlerdir. Bu nedenle Hanbelilerin diğer mezhep ve gruplara karşı katı tutumlarına çeşitli tarih ve tabakat kitaplarında sıkça değinilmektedir⁵⁰.

Ahmed b. Hanbel hakkındaki övücü ifadelerine ve onun görüşlerini kabul ettiğini açıklamasına rağmen, Ebu'l-Hasan el-Eş'arî, başta dönemin meşhur Hanbeli imamı Berbehârî olmak üzere Hanbelilerce kabul edilmemiş ve ölümünden sonra türbesi Hanbeliler tarafından yıkılarak yok edilmiştir.⁵¹ 935 yılında Hanbelilerin halk üzerindeki baskısı artmış, evlere baskın yapıp buldukları şarap fiçilerini kırmışlar, şarkı söyleyen kadınlara saldırmışlar, dönemin ticaretine müdahale ederek kendi görüşleri doğrultusunda yapılandırmak istemişler ve böylece Bağdat'ta korku salmışlardır.⁵²

Hanbelilerin Bağdat'ta Eş'arîliğe yönelik baskıları, Selçuklu hâkimiyetinin ilk yıllarına kadar devam etmiştir. Meşhur mutasavvıf Kuşeyrî'nin oğlu Abdurrahim b. Abdülkerim 469'da (1076) Hanbelilerin Bağdat'ta çıkardıkları olaylar üzerine şehri terk etmek zorunda kalmıştır. 470 (1077) yılında ise başlarında Şerif Ebû Ca'fer b. Ebû Mûsâ varken Hanbeliler Selçuklu veziri Nizâmülmülk'ten koruma talep eden Ebu İshak eş-Şirâzî ve talebelerine saldırmışlar ve çıkan olaylarda yirmi kişinin hayatını kaybetmesine neden olmuşlardır. Selçukluların Eş'arîliğe olumlu bakmalarının bilinmesi bile Hanbelilerin Eş'arîlere bakış açısını değiştirmemiştir. Eş'arîlik XII. yüzyılın ortalarından itibaren İslâm dünyasının en geniş mezhebi olmasına rağmen Hanbeliler hayatları boyunca Eş'arîlikle uğraşmaktan vazgeçmemişlerdir.⁵³

Hanbelilerin dinî konulardaki bu sert davranışları yalnızca mezhepler ile sınırlı kalmamış, bid'at ehli olarak nitelendirdikleri kişilere karşı da tavrı almışlar, halkı onlar

⁴⁹ Mehmet Yaşar Kandemir, "Ahmed b. Hanbel", *DİA*, C. II, s. 76.

⁵⁰ Koca, a.g.m., s 538.

⁵¹ Ebu'l-Hasan el Eş'arî, *El-İbâne ve Usûlü Ehli's-Sünnet*, 1. Basım, İstanbul: Gelenek Yayıncılık, 2010, s. 37.

⁵² Ahmet Saim Kılavuz, "Hasan B. Ali El-Berbehârî, Hayatı ve İtikâdî Görüşleri", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.2, S.2 (1987), s.113.

⁵³ Ahmed Teymur Paşa, *Naẓratün târîhiyye fî husûli'l-mezâhibi'l-erba'a*, Kahire, 1351, s.40.

aleyhine kışkırtmışlar, hatta düşünceleri ve uygulamaları açısından tehlikeli gördükleri kişileri öldürmekten çekinmemişlerdir⁵⁴.

Selefilğin XIX. ve XX. yüzyıllardaki temsilcisi Vehhâbîlerdir. Hicaz ve Necid bölgesinde ortaya çıkan bu mezhep mensupları, bid'at olarak değerlendirdikleri için kabir ve türbeleri ortadan kaldırarak İslam kültür ve medeniyeti üzerindeki yıkıcı etkiler yapmışlardır. Bununla birlikte kendi görüşlerini paylaşmayanları, kâfir ve müşriklikle suçlayarak onlarla savaşmışlar ve mallarını ganimet almakta bir beis görememişlerdir. Bu uygulamalarını Hicaz, Suriye ve Irak bölgelerinde de yapmaktan geri kalmamışlardır.

Osmanlılar döneminde hareketsiz kalan Hanbelilik, Muhammed b. Abdülvehhâb'ın Muhammed b. Suûd'la 1744 yılında Dir'îye'de yaptığı anlaşma ile siyasi bir hareket hüviyeti kazanarak Osmanlı İmparatorluğu'na karşı İngilizlerin desteği ile Suudi Arabistan Krallığı'nın kurulmasını sağlamıştır. Adı geçen devletin resmi mezhebi olarak varlığını sürdürmektedir.

İngiltere'nin mezhepsel tarihine bakacak olursak Anglikan kilisesinin püriten bir söylemle evrildiğini görürüz. 16.yy'da aşırı protestanlar bu akımı başlatmıştır. Püriten kelimesi İngilizce arıtmak (purify) kelimesinden doğmuştur. Onların İngiliz Ulusal Kilisesini arıtmak istediklerini vurgulamaktadır⁵⁵. Püritenler kilisenin İncil'den gelmeyen sonradan uydurulmuş her türlü katkıdan arındırılması gerektiğini savunurlar. İngiliz protestanlığını bütün katolik ritüellerden temizleyerek dini saflaştırmayı amaçlayan reformistlerdir. Bütün bu ritüelleri putperestlik ve günah olarak görürler. Reformdan önce iki katlı evren teorisi olarak bilinen düşünceye göre, inayet ve tabiat ayrıydı ve yukarıda kutsal ve ruhsal olanlar vardı. Alttakiler ise günahkardı. Evlilik dünyeviye ve ruhban sınıfı için yasaktı. Püritenler bunu kabul etmediler. İnayetin tabiata nüfus etmesinin gerektiğini söylediler. Ruhban sınıfı evliliğe açıldı. İncil'in ilkeleri tüm insanlar içindi ve tüm hayata, insanlara uygulanmalıydı. Kilise ayinleri sadeleşmeliydi. Tanrı'nın yüreklere korku salan imajından ziyade Tanrı'nın yüceliği, adaleti ve hükümdarlığı öne çıkarılmalıydı⁵⁶.

⁵⁴ İbn Sübkî, *Tabakâtü 'ş-şâfiyyeti'l-kübrâ*, Kahire, 1965, C. VI, s. 390-391

⁵⁵ Mehmet Şahin, "İngiliz Püritenizmi", *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 15, S. 15 (2003), s.107.

⁵⁶ Şahin, a.g.m., s.111.

Yukarıda kısaca temas edilen bu püritanist yaklaşım, Vehhabi anlayışta gözlenmektedir. Yani İngilizler Vehhabiliği ve Suud ailesini Osmanlı İmparatorluğuna karşı yönlendirirken kendi tecrübelerini Suud ailesine empoze etmişlerdir.

1.2. İbn Teymiyye Ekolü

1.2.1. İbn Teymiyye'nin Hayatı ve Şahsiyeti

Tam adı Takıyyuddin Ebu'l-Abbas b. Abdülhalim b. Teymiyye olup İbn Teymiyye adıyla bilinir. H. 661/ M. 1263 yılında bugün Türkiye sınırları içinde yer alan Harran'da dünyaya gelmiştir. İbn Teymiyye ilim ehli olarak görülen bir aileye mensuptur⁵⁷. Doğum tarihi ile ilgili ihtilaflı bilgiler olmakla birlikte bazı kaynaklarda Rebiulevvel ayının 12'sinde doğduğu yönünde bilgiler vardır. Bu kaynaklar İbn Teymiyye'nin doğum gününün, Hz. Peygamber'in doğum gününe rastlamasının onun Peygamberin sünnetini ihya edeceği, şeriatını sağlam kanıtlarla yeniden canlandıracağı ve bu şeriatı her ne şartta olursa olsun ölünceye kadar müdâfaa edeceği şeklinde yorumlandığını yazmaktadırlar⁵⁸.

İbn Teymiyye'nin yaşadığı dönemde İslâm dünyasında karışıklıklar yaşanıyor, Moğol ve Haçlı saldırıları ortalığı kasıp kavuruyordu⁵⁹. Kendisi 6 yaşındayken ailesiyle birlikte 667 (1269) yılında Kahire'den sonra en önemli İslâm ve kültür merkezi olan Şam'a gelmişti. Harranî ailesi, Hanbelî Mezhebi'nin önde gelen temsilcileri olup, fazilet ve dindarlıkları ile meşhurdur ve aileden pek çok müderris, müftülük yapan alim yetişti⁶⁰.

İlk eğitimine, Dimaşk/Şam'da başlayan İbn Teymiyye, babasının hocalık yaptığı Sükkəriyye Dârülhadişi'nde bölgenin önde gelen âlimlerinden ders aldı. Hocaları arasında Mecdüddin İbn Asâkir, İbn Ebü'l-Yüsr et-Tenûhî, Kâsım el-İrbilî, Ebü'l-Ferec İbn Kudâme el-Makdisi, Şemseddin İbn Atâ, Zeynüddin İbnü'l-Müneccâ, İbn Abdüddâim ve Zeyneb b. Mekki gibi âlimler görülmektedir⁶¹.

⁵⁷ Yakut el-Hamevî, *Kitâbu Mu'cemi'l-buldân*, Kahire, 1906, I, s.313.

⁵⁸ Ebû Zehra, a.g.e. s. 697.

⁵⁹ İbrahim Hasan "İbn-Teymiyye", *İslam Tarihi Ansiklopedisi*, İstanbul: Kayıhan Yayınları s. 139.

⁶⁰ En-Nedvi, Ebu'l-Hasan, *Ricâlü'l-Fikr ve'd-Da'veti fi'l-İslâm*, tah. el-Hafız Ahmed b. Teymiyye, Kuveyt: Daru'l-Kalem, 1993, s. 10.

⁶¹ Koca, a.g.m., 391.

İbn Teymiyye ailesine karşı çok hürmetkâr, dünya zevklerinden uzak, kanaatkâr ve iyi ahlak sahibi biriydi. Sahâbe ve tâbiînin yoluna son derece bağlıydı⁶². Küçük yaşlarda Kur'an'ı ezberledi. Yirmili yaşlarda Kur'an, fıkıh, hesap, hadis, kelâm ve felsefe alanlarında otorite kazanmıştı. Aynı zamanda felsefe ve mantık ilminde de bu ilimleri eleştirecek derecede biliyordu. O çalışkan, ilim aşkıyla yanan biri olup, zeki ve güçlü bir hafızaya sahipti⁶³.

İbn Teymiyye, 21 yaşında babasını kaybettikten sonra 683 (1284) tarihinde onun yerine Sükkeriyye Dârülhadis'i müderrisi oldu ve aynı zamanda Emeviyye Camii'nde tefsir dersleri verdi⁶⁴. O ayrıca halkın dini-sorularına cevaplar verdi. Derslerinde muhalif görüşleri sert bir şekilde eleştirmekten geri kalmadı ve bu yüzden ciddi tepkiler aldı⁶⁵. Çünkü o, Allah'ın sıfatları ve müteşabihler konusunda Eş'arîliği sert bir şekilde eleştiriyor⁶⁶, tasavvufi cereyanlardan bazısını görüşleri sebebiyle bidatçilikle suçluyordu⁶⁷. Nihayet o, cesur bir şekilde devrinin yöneticilerini eleştirmekten de geri kalmıyor, siyasi ve toplumsal meseleler üzerinde fikirleri serdetmekten çekinmiyordu. Dolayısıyla o, bu nedenle pek çok zorluk yaşadı, hapse düştü ve burada vefat etti ve kendisinden sonra büyük bir etki meydana getirmeyi başardı⁶⁸.

1.2.2. İbn Teymiyye ve Radikalizmin Temelleri

O Kur'an'ı yorumlarken akli değil, sünneti esas almıştır. Ona göre akli esas alanın dini olamaz⁶⁹. İbn Teymiyye'nin bu yaklaşımları, günümüzdeki birçok radikal akıma ilham olmuştur. Bu düşünceyi esas alarak ortaya çıkan radikal unsurlar, yabancı güçleri reddetmektedirler. Mesela Mısır'da devlet başkanı Enver Sedat bu düşünceyi destekleyenler tarafından öldürülmüştür⁷⁰.

⁶² Rızaeddin Bin Fahreddin, *Şeyhülislam İbn Teymiyye ve Mücadelesi*, (Çev. Ömer Hakan Özalp), İstanbul: Özgü Yayınları, 2. Baskı, 2013, s. 19.

⁶³ Ebû Zehra, a.g.e., s. 698.

⁶⁴ Koca, a.g.m., s. 391.

⁶⁵ Enver Arpa, *İbn Teymiyye'nin Kur'an Anlayışı*, İstanbul: Fecr Yayınları, 2010, s. 25.

⁶⁶ Arpa, a.g.e., s. 26.

⁶⁷ Arpa, a.g.e., s. 30.

⁶⁸ Uludağ, a.g.e., s.37.

⁶⁹ Ahmet Akbulut, *Tarihte ve Günümüzde Selefilik, "Selefilğin Teolojik ve Düşünsel Temelleri"*, İstanbul: Ensar Yayınları, 1. Basım, 2014, s. 125.

⁷⁰ İşcan, a.g.e., s. 33.

İbn Teymiyye İlhanlılar ve Memlûklüler arasındaki mücadelede Memlûklüleri tutmuş ve Moğol soyundan gelen İlhanlılara karşı savaşmıştır. Moğollar Bağdat’a Hülâgû komutasında 656 (1258) yılında girmiştir. İbn Teymiyye ise bu tarihten beş yıl sonra 661 (1263) yılında doğmuştur. Onun mücadele ettiği İlhanlı Devleti, Moğol inançlarına sahip bir devlet değil, 694 (1295)’te 100 bin askeriyle birlikte Elburz’da, Lâr vadisinde müslümanlığı kabul eden Gazan Mahmud Han’ın başta olduğu bir devlettir. Bu duruma dönemin âlimleri karşı çıkmışlardır. İbn Teymiyye’de bunun üzerine “*Müslüman olup namaz kılan bir topluluğa karşı asla savaşılmaması diye bir şey olamayacağı*” hakkında bir fetva yayınlamıştır.⁷¹

İbn Teymiyye’nin görüşleri, günümüzdeki terör örgütlerin ortaya çıkmasında önemli bir rol oynamış, kendi döneminde İlhanlılara karşı savaş açılabileceğine ilişkin fetvaları, bugünkü radikal terör örgütlerin ve Suudi selefiliğin fikri dayanağını oluşturmuştur⁷². Fakat o zamandaki selefi anlayış, Abdullah b. Vehhâb ile birlikte Vehhâbizm denilen bir ideolojiye dönüşmüştür⁷³. Bugünkü selefi hareketlerin fikri temsilciler arasında Hasan el-Benna, Seyyit Kutup, Ebu’l-Alâ el-Mevdûdi ve Hasan Turâbî gibi İslam âlimleri de sayılabilir. el-Kaide gibi tehlikeli örgütler bu zeminde vücut bulmuşlardır⁷⁴.

1.2.3. İbn Teymiyye ve Tasavvuf

İbn Teymiyye’nin tasavvufi çevrelere ve düşünceye kökten bir karşı çıkışı söz konusu değildir. Ancak kimi tasavvufi cereyanları, bidat çıkarmak ve “panteistik” anlayışlara sahip olmakla suçlamıştır⁷⁵.

İbn Teymiyye’nin tarikat ehli olduğu bilinmekle beraber ve Abülkadir el-Cîlî’nin tarikatına mensubiyeti de kaydedilmektedir⁷⁶. İbn Teymiyye’nin, Princeton’da

⁷¹ İbn Teymiyye, Mecmu’u’l Fetava, *Daru’l İman*, Kahire, C. VI, s. 280-281.

⁷² Mesut Özdil, “Günümüzde Selefilik, Selefi İdeoloji ve Şiddet”, *Hatay, Route Educational and Social Science Journal*, Temmuz-2016, s. 93.

⁷³ Beşir Musa Nâfi, *Arap Dünyasında Selefilik ve Selefi Hareketler*, İstanbul: Yarın Yayınları, Mart-2015, s. 20.

⁷⁴ Necmettin Özerkmen, “Terör, Terörizm ve Radikal İslamcı Terör”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 44, 2 (2004), s. 253.

⁷⁵ George Makdisi, *The Hanbali School and Sufism*, http://www.conspiracyschool.com/sites/default/files/journal_articles/Makdisi_The_Hanbali_School_and_Sufism_2.pdf.(10.07.2016) s 121.

⁷⁶ Makdisi, a.g.m., s.123.

muhafaza edilen ve Hanbeli görüşleri ihtiva eden “*Bed’ü’l-Elkâb Lübsi’l-Hırka*” adlı eserde Hanbeli mutasavvıf âlimler arasında gösterilmesi de bunu teyit etmektedir⁷⁷.

Ona göre tasavvuf iki döneme ayrılır: Kur’an ve sünnete göre hareket eden takva devri tasavvufu, ikincisi ise felsefe dönem tasavvufudur ki, bu dönem, sema ayinleri ve belli ritüelleri olan tasavvufi dönemdir. İşte onun karşı çıktığı tasavvuf anlayışı bu ikinci dönem tasavvufudur⁷⁸.

İbn Teymiyye’ye göre Hz. Peygamber de dâhil hiçbir nebinin veya velinin kabri özel olarak ziyaret edilemez. Aynı durum, Mescid-i Nebevi hariç camiler için de söz konusudur. Onun bu yaklaşımı çağdaşı olan sûfîleri ve müftülerin fazlasıyla tepkisini çekmiştir. Gerçi İbn Teymiyye Mescid-i Nebevî’ye gidenlerin Hz. Peygamberin kabrini ziyaretleri konusunda olumsuz bir görüş ileri sürmemiştir. Ancak her anlamda özel olarak kabir ziyaretini benimsemediğini belirtmiştir⁷⁹. Ona göre kabirler sadece ibret almak ve kalbi yumuşatmak için ziyaret edilebilir⁸⁰. Dua etmek ve rahmet okumakta da bir sakınca yoktur. Fakat bir kabri ziyaret etmek için yolculuğa çıkmak kesinlikle doğru değildir. Nebi de olsa kabirlerdekilere yardım dilemek asla kabul edilemez. Çünkü bu tevhide aykırıdır. Bu bağlamda İbn Teymiyye’nin kabir ziyaretlerinden ziyade buralarda dua edilmesini olumsuz karşıladığı sonucuna ulaşılabilir. Bununla birlikte yine bu uygulamayı bidatten öte şirke yakın değerlendirdiği de görülmektedir⁸¹.

İbn Teymiyye Mısır’da yakından tanıma fırsatı bulduğu İbn Arabî ve İbn Fârîz’ı fikirlerinden dolayı dinden çıkmakla suçlamıştır. Özellikle Vahdet-i Vücut anlayışına karşıydı. Çünkü ona göre bu tamamen tevhid inancına terstir⁸². Vahdet-i Vücuda inanmak küfre düşmek demektir.⁸³ Dolayısıyla İbn Arabî ve bu inanca sahip olanlar kâfirdir. O ayrıca Şam’da Rufâîler ve Mısır’da Vahdet-i Vücut taraftarlarıyla da çatışmıştır. Onları sahip oldukları tevessül, kabir ziyareti, şefaât gibi konularda acımasızca eleştirmiş, toplumda kargaşanın çıkmasına sebep olmuştu⁸⁴. Ne var ki

⁷⁷ Abdülkadir el-Cili, Ebû Ömer b. Kudame, Muvaffâkuddin b. Kudame, İbn Ebi Ömer b. Kudame, İbn Teymiyye, İbn Kayyim el-Cevziye, İbn Recep. Bkz. Makdisi, a.g.m., s. 122.

⁷⁸ Emrah Kaya, “Tasavvuf ve İlhamın İbn Teymiyye Düşüncesindeki Yeri”, Sivas, *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, S. 20 (2016), s. 17.

⁷⁹ Süleyman Uludağ, İmam İbn Teymiyye, s. 25; <http://islah.de/siret.htm>(10.07.2016)

⁸⁰ Uludağ, a.g.m., s. 26.

⁸¹ Cem Zafer, “*Asr – ı Saadet Uygulamaları: İslam’da Selefilik*”, 2018, s. 4.

⁸² Ebu’l-Hasen Ali En-Nedvi, *İslam Önderleri Tarihi-2*, İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2016, s. 84.

⁸³ Mustafa Kara, *İbn Teymiyye’ye Göre İbn Arabî*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2017, s.97.

⁸⁴ Uludağ, a.g.m., s. 25.

mücadelesi istediği neticeyi vermedi. XIV. yüzyılda tarikatler süratle geniş bir coğrafyaya yayıldı. İbn Teymiyye'nin etkisi uzun bir süre hissedilmedi. Nihayet XVII. yüzyılın başlarından itibaren bilhassa ıslahatçı bir fikir hareketi olarak ortaya çıktı⁸⁵. Böylece Vehhâbiliğin doğuşuna bir zemin hazırlanmış oldu⁸⁶.

1.3. Suudi Selefilîği ve Vehhâbîlik

1.3.1. Vehhâbîliğin Doğuşu

Vehhâbîlik öncelikle Orta Arabistan'daki Necid bölgesinde ortaya çıkmıştır. Geçiş güzergâhlarının merkezinde bulunan bu bölge Arap Yarımadası'nın bir uç bölgesi niteliğindedir. Necid'in önemli bir parçası olan Ahsa bölgesi Osmanlı İmparatorluğu döneminde stratejik bir öneme sahipti. Zira Ahsa bölgesi Basra Körfezi'ne açılıyordu ve baharat yolları açısından bir kontrol noktası niteliğindeydi⁸⁷.

İslâm öncesi dönemde Necid'de ilk kurulan devlet, Kinde Krallığı'dır. Çöllerle kaplı Necid, kabilelerce yönetiliyordu. İslâm'ın bölgede yayılması uzun bir süreçte gerçekleşmiş, kendisini hemen İslâm'ın kollarına bırakmamıştı. Nitekim Hz. Ebûbekir zamanında bölgedeki Hanife, Bekr, Esed ve Temim oğulları ile Kindelilerin bir kısmı isyan etmişti. Yalancı peygamberlerin ve Haricilik'in buradan çıkmış olması da dikkat çekicidir⁸⁸.

XVIII. yüzyıl İslâm dünyasının en göze çarpan özelliklerinden birisi ihyacı hareketlerin boy göstermiş olmasıdır. Bunlardan birisi de Vehhâbîlik'tir⁸⁹. Bu mezhep genellikle Güney Arabistan'dan göç eden bedevi ve hadari kabileler arasında yayılım göstermiştir. Hadariler vaha ve vadilerde kurulmuş kasaba ve şehirlerde yaşayan, ticaret ve tarımla uğraşan toplumsal kesimdi. Bedeviler ise çöllerde yaşayan ve hayvancılıkla uğraşan göçer Arap aşiretleriydi⁹⁰.

Bedevî halkının temel besin kaynağı vahalardan elde edilen hurma ve sütü. Et ancak özel günlerde ve misafirlere ikram edilirdi. Kabileler birbirleriyle rekabet

⁸⁵ Beşir M. Nafi, *Arap Dünyasında Selefilik ve Selefi Hareketler*, Yarı Yayınları, Mart-2016, s. 21.

⁸⁶ Uludağ, a.g.m., s. 25.

⁸⁷ Zekeriya Kurşun, *Necid ve Ahsa'da Osmanlı Hâkimiyeti*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basım Evi, 1998, s. 2.

⁸⁸ Büyükkara, a.g.e., s. 20.

⁸⁹ Selda Güner, *Vehhabi-Suudiler (1744-1819)*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2013, s. 28.

⁹⁰ Kurşun, a.g.e., s. 11.

halindeydi. Üstün bir konuma sahip olmak için savaşmaktan geri durmuyorlardı⁹¹. Kabile içi dayanışma çok yüksekti⁹².

Şehirliler çöllerdeki bedevîlerle akrabalık bağlarını devam ettiriyorlar ve bu sayede kimliklerini de muhafaza edebiliyorlardı⁹³. Philippe Hitti'ye göre bunlar değişmeyen bir tarih yaşıyorlardı. Nitekim Hitti bir bedeviyi şöyle tanımlıyordu: “Bedevî dün ne ise bu günde oydu ve yarın da aynı olacaktır. Kültürünü aynen korumuştur. Ataları gibi yabancı fikirlerden uzak idiler. Koyun, deve ve at yetiştiriciliği, av ve yağmacılıkla uğraşmaktadır. Ziraat ve ticaret yapmak onlar için onur kırıcıdır. Arap Yarım Adasında çok sayıda uygarlık meydana gelmiş, ama onlar hep aynı olarak yaşamışlardır. Oradakiler için çöl bir yaşam yerinden daha fazla şeyi ifade eder. Müdahalelere karşı bir savunma hattıdır. Çöl ortamının devamlılığı, sadeliği ve kuruluşu bedevînin bedeni ve ruh yapısını yansıtır. Çöl kuraklığı ve verimsizliği, bedevînin fiziki yapısına benzer. Günlük yemeği hurma, kızarmış mısır yanında su ve süttür. Pantolon giymezler, bir kuşakla bağlanan bir gömlek ve bu gömleğin üstünde bir elbise vardır. Sabır ve sebat kendilerine güç veren ve hayatta kalmalarını sağlayan manevi değerlerdir. Bedevîde ferdilik ön plandadır”⁹⁴.

İşte Vehhâbîlik böyle bir sosyal ortamda doğmuştur. İbn Hanbel ve İbn Teymiyye'den ilhamını alan Muhammed b. Abdülvehhab mezhebin temellerini atmıştır. Onun temel iddası İslâm'ın doğru yaşandığı ilk devre dönmek ve sonradan dine giren bütün bid'atleri reddetmektir. Kendilerini “Muvahhidûn” olarak niteleyen bu hareket esasen Vehhâbîlik adından hoşlanmaz⁹⁵.

Bu hareket “Haricilik” olarak da nitelendirilmiştir. Fakat Vehhâbîler bunu kesinlikle reddetmişlerdir. Onlara bu ismin verilmesinin sebebi hariciler gibi diğer müslümanlara sert ve dışlayıcı davranışlarıdır. Harici adı bugünkü El-Kâide ve İŞİD gibi örgütlere de verilmektedir. Osmanlılar Vehhâbî hareketini harici olarak nitelendirmişlerdir.⁹⁶

⁹¹ Mustafa Fayda, “Bedevi”, *D.İ.A.*, C. 5, s. 313; Kurşun, a.g.e., s.13.

⁹² Fayda, a.g.m., s. 313.

⁹³ Philip K. Hitti, *History of the Arabs*, London: Macmillian Education Ltd., 1970, s. 26.

⁹⁴ Hitti, a.g.e., s. 24.

⁹⁵ Ethem Ruhi Fırlalı, *Çağımızda İtikadi İslam Mezhepleri*, 11. Basım, İstanbul: Şato Yayınları, s. 105.

⁹⁶ Ahmet Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, VI, 124

Vehhâbîler, diğer din sahiplerini Ehl-i Kitap olarak gördükleri halde Türklerin Müslümanlıktan çıktıklarını düşünüyorlardı. Bu yaklaşımları dini olmaktan daha ziyade siyasi idi. Zira Osmanlılara karşı son dönemlerinde bir bağımsızlık mücadelesine girişmişler, bu ideallerine ulaşmak için İngilizlerle de işbirliği yapmışlardır. Vehhâbîlik bu açıdan dini bir ihya hareketinden ziyade siyasi bir amaca ulaşmanın meşrulaştırma aracıydı. Nitekim İbn-i Suûd İngilizlere şöyle sesleniyordu; “*İhvan size düşman değildir. Zira siz bize göre ehl-i kitapsınız, Vehhâbîlerin nefretine neden olan müşriklerden ya da kâfirlerden değilsiniz. Halkım arasında eğitimlerini ülke dışında yapan bazı insanlar İslâm’ın temsilcileri olan Türklere yakınlık duymaktalar ve İngilizleri düşmanca görmektedirler. Ama onlar bu hareketten daha fazlasını yapamadılar. Daha yakın zamanda böyle düşünceleri olan iki kişiyi cezalandırdım*”⁹⁷.

Görüldüğü üzere İbn Suûd Osmanlılara karşı bir mücadeleye girişmiş ve işi isyana kadar götürmüştür. Osmanlı Devleti de onlara karşı yaptığı nasihatler sonuç vermeyince askeri tedbirlere başvurmuştur. İsyanı bastırmak için Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa komutasında bir ordu sevk edilerek ve isyan bastırılmıştır. Böylece bir müddet hareket edememişlerdir⁹⁸.

1.3.2. Muhammed b. Abdülvehhâb

Vehhâbîliğin temelleri Muhammed b. Abdülvehhâb tarafından atılmıştır. 1703 yılında Riyad sınırları içinde yer alan Uyeyne kasabasında doğmuştur. Temim Kabilesi’nden olup tam adı Muhammed b. Abdülvehhâb b. Süleyman b. Ali et-Temîmî en-Necdî’dir⁹⁹.

Temim Kabilesi ticaret ve ziraatla uğraşan bir kabile olmakla beraber Arabistan’ın en saygın ve en güçlü kabilelerinden biridir. İbn Abdülvehhâb’ın dedesi Süleyman b. Ali, Necd’in önde gelen âlimlerindendi. İbn Abdülvehhâb çok zeki bir

⁹⁷ H. ST. J. B. Philby, *The Heart of Arabia*, London: Constable and Company Ltd, 1922, s. 371.

⁹⁸ Ebû Zehra, a.g.e., s. 237.

⁹⁹ Jean Raymond, *Vehhabiler’in Ortaya Çıkışı*, (Çev. Ramazan Adıbelli), Adana: Karahan Yayınları, Kasım-2010, s. 5.

çocuk olup¹⁰⁰ küçük yaşta Kur'an öğrendi. Hanbeli ve Uyeyne kadılığı yapan babası Abdülvehhâb b. Süleyman'dan tefsir, fıkıh ve hadis tahsil etti¹⁰¹.

Zamanın en iyi eğitim veren şehirlerini dolaştı ve bu bağlamda ilim için ilk seyahatini Hicaz'a gerçekleştirdi. Buradan Hac için önce Mekke'ye, ardından da Medine'ye geçti ve burada dört yıl kaldı. Bu sırada Medine'nin ileri gelen âlimlerinden Abdullah b. İbrahim b. Seyf en-Necdî başta olmak üzere bir çok âlimden dini ilimler tahsil etti¹⁰². Daha sonra Basra'ya geçen İbn Abdülvehhâb, burada insanların din adına uyguladığı bazı hususlara karşı çıkmış, bu yüzden için halk içinde kabul görmemiş ve buradan uzaklaştırılmıştır.

İbn Abdülvehhâb babasının öldüğü 1740 yılında bir reform hareketi başlatmıştır. Ancak bu hareketin ilk aşamasında büyük bir muhalefetle karşılaştı, hatta kendisine süikast girişiminde bulunuldu. Daha sonra Hureymila'yı terk ederek Uyeyne'ye yerleşti¹⁰³. Basra'da kaldığı dönemlerde fıkıh ve hadis ilimlerinde yetkinliğini arttırdı. Bölgenin Şîi halkını ve inaçlarını da yakından tanıma fırsatı buldu. Kesin olmamakla birlikte Bağdat, Basra, Şam ve İsfahan'da yaşadı¹⁰⁴.

İbn Abdülvehhâb seyahatleyken Uyeyne Kasabası'nda bir veba salgını oldu ve Uyeyne emiri bu salgında vefat etti. O sırada babası burada kadıydı. Yeni Emir babasını kadılık görevinden alınca o da Riyad'ın kuzeyindeki Hureymila kasabasına 1726 yılında göç etti ve meşhur eseri *Kitâbü't-Tevhid*'i bu sırada yazdı (1738)¹⁰⁵.

Uyeyne emiri Osman b. Muammer'in iltifatlarına mazhar oldu ve onun tarafından himaye edildi. Fikirlerinin yayılmasında onun desteğini aldı. Ayrıca onun ailesinden bir kızla evlenerek emirle akrabalık tesis etti. İbn Abdülvehhâb burada kaldığı süre içerisinde sadece görüşlerini yaymakla kalmamış, aynı zamanda bunları uygulama imkânı da bulmuştur. Uyeyne'deki türbeler, kutsal sayılan ağaçlar ve yerler Muammer'in de yardımlarıyla İbn Abdülvehhâb tarafından yok edildi. O kadar ki sahâbe mezarları da bundan nasibini aldı¹⁰⁶.

¹⁰⁰ Kurşun, a.g.e, s.17.

¹⁰¹ Büyükkara, a.g.e., s. 21.

¹⁰² Michael Cook, *D.İ.A.*, C. 30 s. 492.

¹⁰³ Cook, a.g.m., s. 491.

¹⁰⁴ Kurşun, a.g.e., s. 17.

¹⁰⁵ Güner, a.g.e., s. 66.

¹⁰⁶ Büyükkara, a.g.e., s. 22.

O zaman bölgede Osmanlı Devleti'ni Beni Halid Kabilesi'nin şeyhi Süleyman b. Muhammed el-Hamidî temsil ediyordu. Hamidî, Uyeyne Emiri Muammer'e İbn Abdülvehhâb'ın halka yönelik yaptığı faaliyetlerinden dolayı şikâyetle bulundu ve onu topluma fitne ve nifak sokmakla suçladı. Bu yüzden Ahsa ile olan bütün ticarî ilişkiler kesildi. Hamidi'den yıllık yiyecek, elbise ve para yardımı alan emir durumun ciddiyetini anlamada gecikmedi ve İbn Abdülvehhâb'a bölgeyi terketmesi emrini verdi. O da 1745'te Suûd Ailesi tarafından idare edilen Diriy'e'ye gitti¹⁰⁷. Bu gidişin ardından Diriy'e Emiri Muhammed b. Suûd ile anlaşarak birlikte hareket etme kararı aldılar. Ayrıca emir, Muhammed b. Suûd, İbn Abdülvehhâb'ın kızıyla evlendi ve arada akrabalık bağı da kuruldu. Bütün bunlar Vehhâbîliğin bölgede hızla yayılmasını sağladı. Bununla birlikte emirle olan akrabalık İbn Abdülvehhâb'a dini kimliği yanında siyasi bir kimlik de kazandırdı ve Suûdi hanedanlığının temelleri böylece atıldı¹⁰⁸.

Diriy'e Emiri Muhammed b. Suûd, Aneze Aşireti'nin Mesalih kabilesine bağlı güçsüz bir şeyhti. Kendi bölgelerine sefer yapan Beni Halid ile araları iyi değildi. İbn Abdülvehhâb'ın Uyeyne'den çıkarılmasından sonra Suûd ailesi Vehhâbîlik aracılığıyla diğer aşiretler üzerinde bir üstünlük sağladı. Bu durum Bedevilerin üzerinde önemli bir etki meydana getirdi¹⁰⁹.

Muhammed b. Abdülvehhâb fikirlerini kitap ve mektuplarla yaymaya çalıştı. Cihadı savundu ve kabileler ile savaştı. Aldıkları ganimetin beşte birini devlete veriyor, geri kalanını Vehhâbî savaşçılarla paylaşıyordu. Çevre kabileler üzerinde hâkimiyet kurdu ve onların biatını almayı başardı. O fikirlerini yayarken öncelikle ikna etmeyi tercih ediyor, başaramadığında ise savaşa müracaat ediyordu¹¹⁰.

Kısa zamanda oluşturduğu ordu ilk seferlerini Riyad'a yaptı ve burayı almayı başardı (1773). Necid bölgesi 1786 yılında Suûd çatısı altında birleşerek bölgede birlik sağlandı. 1745 yılında yapılan ittifakta Muhammed b. Abdülvehhâb'ın soyundan gelen din adamlarının hukuk sisteminin işleyişi ile de görevlendirilmişlerdir¹¹¹.

¹⁰⁷ Kurşun, a.g.e., s.18.

¹⁰⁸ Raymond, a.g.e., s.6.

¹⁰⁹ Sıddık Kahraman, "Selefi Düşünce ile Vehhâbîlik Ekseninde Orta Doğu'yu Düşünmek", *1. Uluslararası Orta Doğu Sempozyumu Bildirileri*, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kasım-2014, s. 379.

¹¹⁰ Güner, a.g.e., s. 68-69.

¹¹¹ Güner, a.g.e., s. 69.

Muhammed b. Abdülvehhâb 1792 yılında vefat ettikten sonra kurduğu mezhep süratli bir gelişme kaydetti.

1.3.3. Muhammed b. Abdülvehhâb'ın Görüşleri

Bu konuda yapılan araştırmalara göre, onun ortaya attığı görüşler her ne kadar adına izafeten “Vehhâbîlik” olarak adlandırılrsa da o, her şeyden önce modern bir selefiydi. Çünkü o temelde Kur'an ve hadis dışında hiçbir şeyi kabul etmez ve dinin akli delillerle yorumuna karşı çıkar. Ona göre yapılması gereken tek şey, meselelere yaklaşırken nasların zâhirî anlamlarıyla alınmasıdır. Görüldüğü üzere o, nasların akli yorumlarını kabul etmediği için Hanbelilere, zâhirîni aldığı için de Zâhirî Mezhebi'ne yaklaşmış oluyor. O bu çerçevede düşünüp amel etmeyen tüm Müslümanları dışlar, onları dinden sapmakla suçlar ve hatta onlarla savaşılmaması gerektiğini düşünür. Bu açıdan da o Haricilere benzemektedir¹¹².

İbn Abdülvehhâb tevhidi ve ahlâki değerleri ifsat eden her şeye karşı çıkmıştır. Bu bakış açısıyla dini yorumlama yoluna giden tasavvufi akımları şiddetle eleştirmiş, onların inanç ve uygulamalarını reddetmiştir. Onun asıl iddiası İbn Teymiyye gibi selefi inanç ve uygulamalara dönmekten ibaretti¹¹³.

Muhammed b. Abdülvehhâb'a göre, iman kalple tasdik, dille ikrar ve rükünle amelden ibaret olup artar ya da eksilir. Bunlardan birini yapmayan imandan çıkmış olur. Onlarla ilgili hüküm buna göre verilir. Ancak ne Hanbelîliler ne de İbn Teymiyye bunu savunur¹¹⁴.

İbn Abdülvehhâb İslam dininde yer alan ve af için dua anlamında kullanılan “şefaât” olgusunun yalnızca Allah'a ait olduğunu kabul etmektedir. Bunun dışında her türlü şefaât anlayışını şirk olarak görür. Hz. Muhammed de dâhil olmak üzere hiçbir peygamber, sahabe ya da velinin şefaât yetkisine sahip olmadığı görüşündedir. Bununla birlikte insanlardan şefaât beklemeyi, Allah'a eş koşmaya götüren bir davranış olarak değerlendirmektedir. Allah'a dua ederken bir aracı kabul etmek, peygamber de olsa, bir

¹¹² Kurşun, a.g.e., s. 25.

¹¹³ Güner, a.g.e., s. 51.

¹¹⁴ Mustafa Öz, *Ana Hatlarıyla İslam Mezhepleri Tarihi*, 1. Basım, İstanbul: Ensar, 2012, s. 420.

cahiliye davranışdır ve şirk¹¹⁵. O, mezar ziyaretlerini de benzer sebeplerle kabul etmez. Kabirlerde dua etmek ve namaz kılmak kesinlikle doğru değildir. O ayrıca ibadette riyayı, adak kurbanını, muska ve resim yapmayı dinin yasakları arasında sayar.

İbn Abdülvehhâb için Müslüman mutlak anlamda tevhid inancını korumak zorundadır. Çünkü ona göre amel ile iman bir bütündür. Bidat olarak değerlendirilen davranışlardan sakınmayanlar ve dinin emir ve yasaklarını uygulamayanların şirkten kurtulmuş olamayacağını belirtir. Bu bağlamda dinde sonradan gelişen, ancak yoğun ilgiye göre tasavvuf anlayışı veya tarikat oluşumlarını da bu yönleriyle bid'at olarak kabul eder. İbn Abdülvehhâb'a göre tasavvuf ehli sayılanlar veya tarikat mesupları güvenilmez ve uydurma bir yoldadırlar¹¹⁶.

“Selefiyyeci” ıslahat hareketi olarak nitelenen bu Vehhâbî yaklaşım, tasavvuf kelam ve fıkha karşıdır¹¹⁷. Vehhâbî düşüncüyü benimsemeyen Müslümanlar kâfirdir, kanları ve malları helaldir. Onlarla mücadele cihaddır ve kesinlikle yapılması gerekmektedir. Şu halde cihad yalnızca gayrimüslimlerle yapılmaz. Vehhâbî olmayan Müslümanlarla da cihad edilmek zorundadır. Böylece cihadın alanı genişletilmiş olmakta ve bu tür Müslümanların yaşadığı yer Darü'l-Harp olarak kabul edilmiştir¹¹⁸.

İbn Abdülvehhâb'a göre, haram ve helal konusunda hüküm yalnızca Allah'a aittir. Din sözkonusu olduğunda Hz. Muhammed dışında kalan hiç kimsenin sözü kabul edilmemelidir. Bu nedenle hangi şartla olursa olsun farz namazlarını terk edenler ve zekât vermeyenler kâfir olurlar¹¹⁹.

İbn Abdülvehhâb'ın dini düşüncesini belirleyen onun tevhid anlayışdır. Zira o bugün İslâm dünyasında cahiliye devrinden daha fazla olmamakla birlikte bir cehaletin hâkim olduğu ve bunun da tevhid inancının doğru olarak bilinmemesinden kaynaklandığı kanaatindedir¹²⁰. Ona göre bir Müslüman, kâinatın tek hâkiminin, idarecisinin ve yaratıcısının Allah olduğunu bilmek ve böyle inanmak zorundadır. Ona göre bu tevhid-i rububiyettir. Yine yalnızca Allah'a dua edilmelidir. Ondan başkasına ibadet edilmesi kesinlikle yanlıştır. Bu da tevhid-i ulûhiyettir. Amel ile iman asla

¹¹⁵ Kurşun, a.g.e., s. 25.

¹¹⁶ Kurşun, a.g.e., s. 26.

¹¹⁷ Güner, a.g.e., s. 71.

¹¹⁸ Güner, a.g.e., s. 69-70.

¹¹⁹ Kurşun, a.g.e., s. 20.

¹²⁰ Öz, a.g.e., s. 405.

ayrılmaz. Bu da tevhid-i ameldir. Allah'ın sıfatları konusunda da tevhidü'+l-esma ve's-sıfat anlayışı kabul edilmelidir. Bunun dışına çıkılmamalıdır¹²¹.

Tevhid-i rububiyete göre, Allah tek yaratıcıdır. Rızık veren odur. O tek ilahdır. Başkası ibadete layık değildir. Onun eşi ve benzeri yoktur¹²². Tevhid-i rububiyet tamlaması, Allah'ın bir ismi olan "Rabb" adından mülhem konulmuştur. Rabb, ıslah etmek, taahhüt etmek, efendisi olmak, büyütme, sahip olmak ve rızık vermek gibi anlamlara gelir. Allah bütün mahlûkatın Rabb'i olduğu için Rabb'lık yalnızca ona aittir ve kâinattaki bütün olayların düzenleyicisi odur. Buna böyle inanmak gerekir¹²³.

Tevhid-i ulûhiyet anlayışına göre de Müslüman yalnız Allah'a ibadet etmek sadece ona dua ve niyazda bulunmak zorundadır. Başkalarından Allah'tan korkar gibi korkmak küfürdür. İslam'ın zekât, oruç ve namaz gibi emirlerini yerine getirmek farzdır. Terki ise küfürdür. Bunları yapanlara yukarıda da ifade edildiği üzere kâfirlere uygulanan hükümler uygulanır¹²⁴. Bu tevhid prensibine göre Müslüman, ibadeti, Allah'a tahsis etmenin yanında bu inancı taşımayanlara karşı mücadele etmek durumundadır. Öte yandan Kur'an Hz. Muhammed'e vahyedildiği gibi korunmuştur. Ashabın ve tabiinin uygulamaları doğrudur. Kur'an ve sünnet, Hz. Peygamber döneminde bağlayıcı olduğu gibi zamanımızdaki Müslümanlar açısından da bağlayıcıdır¹²⁵.

Tevhid-i amel prensibine aykırı hareket edenler kâfirdirler. Bu nedenle namaz, hac ve oruç ibadetlerini yerine getirmemek küfürdür. Tevhid sadece kelime-i şahadet getirmekten ibaret değildir. Çünkü müşriklerde Allah'ın birliğine inanıp, tasdik ederlerken, onunla aralarına aracı olması için birtakım putlar ittihaz ederlerdi. Bu sebepledir ki Allah'tan başka bir şeyi, hatta peygamberi aracı kılmak şirkittir. Peygamber'den şefa'at istenmez ve peygamber aracı kılınamaz. Yalnız Allah şefa'at eder, affeder ve hidayete erdirir. Türbelere mum yakmak, kabirlerin üstüne kubbe yapmak ve kurban adamak, cinleri uzaklaştırmak için kurban kesmek şirkittir¹²⁶.

¹²¹ Büyükkara, a.g.e., s. 25.

¹²² Öz, a.g.e., s. 407.

¹²³ Asım Şensaktık, *Tevhid*, 29 Nisan 2014, <http://www.ahmadkalkan.com.tr/mus-akaidi/item/121-tavhid.html>.

¹²⁴ Öz, a.g.e., s.407.

¹²⁵ Esther Perkes, "18. Asırda Tasavvuf ve Vehhabilik", (çev. Mehmet Çelenk), Bursa, *U.Ü.İ.F.*, C. XII, S. 2 (2003), s. 425.

¹²⁶ Yusuf Ziya Yörükan, "Vehhabilik", *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. I, S. 4(1952), s. 61.

Tevhidü'l-esma ve's-sifât, yaratıcının sıfat ve isimlerinin tek kılınması prensibidir. Allah kendisi için neyi belirtmişse, onun haricinde hiçbir şey öz ve belirtiler bakımından düşünülmemelidir. İbn Abdülvehhâb'a göre yaratıcının sayı ile sınırlanmış sıfatları yoktur ve bu tevhid inancı olmadan diğer tevhid esasları tamamlanmaz¹²⁷. Bu sıfatlarla Allah kendisini eksik ve ayıplardan uzaklaştırmıştır¹²⁸.

İbn Abdülvehhâb için bidat meselesi de önemlidir. İslâm orijinal halini korumalıdır. Şeri naslara dayanmayan her düşünce, inanç ve davranış bid'at olup mutlak anlamda kaçınılması gerekir. Dine sonradan bir şey ilave edilemeyeceği gibi onu eksiltmek de doğru değildir¹²⁹. Buna mukabil diğer ehl-i sünnet mezheplerinde dinin özüne ters olmayan güzel yenilikler bidat-i hasene olarak görülerek meşru sayılmış, uygun olmayanlar ise bidat-i seyyie olarak adlandırılarak reddedilmiştir.

Bazı âlimler dinle ilgili olmayan yeniliklerin bid'at olarak değerlendirilemeyeceği görüşündedirler. Kimisi de yeni uygulamaları bid'at olarak değil de, dinin artırılması ve eksiltilmesi bağlamında değerlendirmişlerdir¹³⁰. İbn Abdülvehhâb bid'atla ilgili buna yakın düşünmekteydi. Zaten o bu konuda İbn Teymiyye'yi izlemektedir¹³¹. Daha önce de ifade edildiği üzere, kabirleri hususi olarak ziyaret etmek, Allah dışındakilerin şefaateceğine inanmak, türbe yapmak, veli ve ashabı vesileler edinerek dua ve niyazda bulunmak bid'attır. Nitekim Yemâme Savaşı'nda şehit düşen sahabelerin mezarlarının üstü yüksek olduğu için bunlar bid'at sayılarak yıktırılmıştır¹³². Kutsal geceleri anmak, sakal-ı şerifi ziyaret etmek, Hz. Peygamber'in doğum gününü kutlamak¹³³, ezanı makamla okumak, kalıplaşmış dualar yapmak, Cuma ve kutsal gecelerde ezandan önce ya da sonra tespih çekmek de birer bid'attır¹³⁴. Suudlarında bu tür bidatlara karşı çıkmasının gerisinde ayrıca Şiîlere muhalefet arzusu da yatmaktadır. Bu vesileyle Suûdlar, Şiîlerin önemli addettiği kimselerin mezarlarına ve türbelerine gösterdiği aşırı tutuma da tepki gösterirler¹³⁵.

¹²⁷ Kurşun, a.g.e., s. 21.

¹²⁸ Öz, a.g.e., s. 406.

¹²⁹ Öz, a.g.e., s. 412; Kurşun, a.g.e., 21.

¹³⁰ Öz, a.g.e., s. 412.

¹³¹ Öz, a.g.e., s. 413.

¹³² Kurşun, a.g.e. s. 21-22.

¹³³ Büyükkara, a.g.e., s.27.

¹³⁴ Öz, a.g.e., s. 414.

¹³⁵ Sıddık Korkmaz, *Tarihte ve Günümüzde Selefilik "Selefilğe Karşı Reddiyeler"*, C. I, İstanbul: Ensar Neşriyat, Ekim-2014, s. 473.

Vehhâbîlere göre delil kabul edilmesi gereken Kur'an ve Kütüb-i Sitte'de rivayet edilen hadislerdir. Şîîlerin, bazı tasavvuf ehlinin ve kelamcılarının düşünce ve inançları kabul edilemez. Yalnızca Kur'an ve hadislere göre verilen içtihatlar geçerlidir. Nasların te'vili doğru değildir¹³⁶. “*Ben size şah damarınızdan daha yakınım*” mealindeki Kaf Suresi 16. ayeti kerimesi ortada iken şeyhlere tevessül ederek insanlara asla dua edilemez. Tasavvuf'da olan üçler, yediler ve gavs gibi makamlar bid'atdır. Osmanlılar dini bu anlamda bozmuşlardır. Osmanlı çekildikten sonra bu topraklarda hâkim olan Suûdlar türbeleri yıkmışlardır. Bu yüzden İsmaili Mezhebi'ne mensup Karmatîlere de benzetilmişlerdir¹³⁷. Tütün, nargile ve kahve içmeyi yasaklamaları aynı gerekçeye dayanmaktadır. Ancak daha sonra bu uygulamalarından vazgeçtikleri görülmektedir.

Yukarıda da işaret edildiği gibi Vehhâbîler Allah dışında kimsenin şefatini kabul etmezler. Onlara göre şefaât yalnız Allah'a aittir ve sadece onun verdiği izniyle bir kişi şefaât edebilir. Bunun delili olarak da Sebe suresinin 23. ayetini gösterirler: “*Onun izin verdiği kimseler dışında hiç kimse şefaât edemez*”. Zümer suresinin 44. ayeti de aynı mahiyettedir. “*Şefaatin hepsi Allah'a mahsustur.*” Dolayısıyla kimsenin Allah'a rağmen şefaati sözkonusu değildir.

Şefaât ancak Allah'tan istenebilir. Allah peygamberine şefaât etme izni vermiş, ancak doğrudan ondan bunun istenmesini reddetmiştir. Dolayısıyla İbn Abdülvehhâb'a göre şehitler, melekler ve velilerden de şefaât umulması ve istenmesi doğru değildir¹³⁸. Kısaca Allah dışında canlı veya cansız hiçbir varlıktan şefaât istenemez. Çünkü her şeyi yaratan sadece Allah'tır, yalnız O verebilir.

Vehhâbîliğe göre İslâm'da iyiliği emretmek ve kötülüklerden nehyetmek gerekir ve bu İslâm'ın aslında sosyal yönünü teşkil eder¹³⁹. Muhammed b. Abdülvehhâb da bu konuda Ehl-i Sünnet'ten ayrı düşünmez¹⁴⁰. İbn Abdülvehhâb bu mesleyi üç yönden ele almaktadır; iyilik ve kötülüğün ne olduğunun bilinmesi, bunların fiilen uygulanması, bunları uygularken çekilen eziyetlere karşı sabırlı olmaktır¹⁴¹.

¹³⁶ Öz, a.g.e., s. 417.

¹³⁷ Öz, a.g.e., s. 416.

¹³⁸ Öz, a.g.e., s. 410.

¹³⁹ Öz, a.g.e., s. 417.

¹⁴⁰ Öz, a.g.e., s. 418.

¹⁴¹ Kurşun, a.g.e., s. 22.

İslâm'a davet anlamına gelen bu prensibini İslâm tarihinde en katı şekilde uygulayanlar ilk defa Hariciler olmuşlardır. Onlara göre bu, dine davet demektir. Yanlış yapan Müslümanlar da olsa durum değişmiyordu. Vehhâbîlerde de durum farklı değildir. Kitap ve sünnete uymayan her düşünce, inanç ve uygulamaya şiddetle karşı çıkıp mücadele etmişlerdir. Hatta işi savaşa kadar götürmüşlerdir¹⁴². Modern selefî örgütlerin İslâm dünyasında gösterdikleri şiddetin temelinde de bu inancın yattığını söylemek yanlış olmasa gerekir.

Selefilik XIX. ve XX. yüzyıllardaki temsilcisi Vehhâbîlerdir. Hicaz ve Necid bölgesinde ortaya çıkan bu mezhep mensupları, kabir ve türbeleri bid'at olarak değerlendirdikleri için ortadan kaldırmışlardır. Bu da Seleflerin İslam kültür ve medeniyeti üzerindeki yıkıcı etkilerini göstermektedir. Bununla birlikte kendi tevhid anlayışlarını benimsemeyenleri de kâfir ve müşrik olduklarını kabul edip onlarla savaşmışlar ve mallarını ganimet olarak kabul ettikleri için almışlardır. Bu uygulamalarını Hicaz, Suriye ve Irak bölgelerinde de yapmaktan geri kalmamışlardır.

Osmanlılar döneminde pek etkinlik gösteremeyen Hanbelilik, Muhammed b. Abdülvehhâb'ın Muhammed b. Suûd'la 1744 yılında Dir'iye'de yaptığı anlaşma ile siyasi bir hareket hüviyeti kazanarak Osmanlı İmparatorluğu'na karşı İngilizlerin desteği ile Suudi Arabistan Krallığı'nın kurulmasını sağlamıştır. Adı geçen devletin resmi mezhebi olarak varlığını sürdürmektedir.

İngiltere'nin mezhepsel tarihine bakacak olursak Anglikan kilisesinin püriten bir söylemle evrildiğini görürüz. 16. yy'da aşırı protestanlar bu akımı başlatmıştır. Püritenler kilisenin İncil'den gelmeyen sonradan uydurulmuş her türlü katkıdan arındırılması gerektiğini savunurlar. İngiliz protestanlığını bütün Katolik ritüellerden temizleyerek dini saflaştırmayı amaçlarlar. Bütün bu ritüelleri putperestlik ve günah olarak görürler.¹⁴³ Bu puritanist yaklaşımı Vehhâbîlikte de görüyoruz.

¹⁴² Öz, a.g.e., s. 418.

¹⁴³ Şinasi Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, Ankara: Vadi Yayınları, 1998, s. 313.

1.3.4. Dir'îye Antlaşması

1744 yılında Muhammed b. Abdülvehhâb düşüncelerinden dolayı Uyeyne'den çıkartılınca Muhammed b. Suûd yönetimindeki Dir'îye gitmiştir. Burada Muhammed b. Suûd'a bey'at ederek onun siyasi liderliğini kabul etmiştir.¹⁴⁴

Bu antlaşmada İbn Suûd, Muhammed b. Abdülvehhâb'ın görüşlerini yaymasına siyasi destek vereceğini açıklarken, iki şart öne sürmüştür. Bunlardan birincisi Muhammed b. Abdülvehhâb'ın kendilerini terk etmemesi, ikincisi ise kabilelerden topladığı haraca karşı çıkmamasıydı. İbn Abdülvehhâb bu iki şartı kabul ettiğini beyan ederek İbn Suûd ile el sıkışmıştır. 1744 yılında gerçekleşen bu antlaşma Dir'îye ittifakı olarak anılır.¹⁴⁵

1.3.5. I. Suud Devleti

Yukarıda bahsedilen bu antlaşmanın sonucunda bölgedeki kabilelerin İbn Abdülvehhâb'ın görüşlerinden etkilenmesinden faydalanan İbn Suûd, 1765 yılına kadar Necd bölgesini kendi yönetimi altına almıştı.¹⁴⁶

1765 yılında Muhammed b. Suûd'un ölümünden sonra yerine oğlu Abdülaziz b. Muhammed geçmiştir. İbn Abdülaziz de babasının izinden giderek Vehhâbî ulemayla ittifakı devam ettirmiştir. Ayrıca baskınlarda aldıkları ganimetlerin büyük çoğunluğunu kuvvetlerine dağıtması asker sayısında artış meydana getirmiştir. Bu ondaki özgüveni yükselterek daha büyük ve kanlı baskınlara sebep olmuştur.¹⁴⁷ Bunun sonucu ilk önemli hadise 1802 yılında olan Kербela olayıdır. Gadir Hum törenleri sırasında yapılan baskınla ikibinden fazla Şîî'nin öldürüldüğü bilinmektedir. 1802 yılında yapılan bu saldırıdan bir yıl sonra Kербela'nın intikamını almak isteyen bir Şîî tarafından İbn Abdülaziz bıçaklanarak Dir'îye de öldürülmüştür. İbn Abdülaziz yerine Suûd b. Abdülaziz geçmiştir.¹⁴⁸

¹⁴⁴ Büyükkara, a.g.e., s.31.

¹⁴⁵ Madawi al-Rashed, *Politics in an Arabian Oasis; The Rashidis of Saudi Arabia*, Newyork&London, 1997, s. 30-32.

¹⁴⁶ İbrahim b. Salih b. İsa, *Târîhu Ba'di'l-Havâdisi'l-Vâkı'a fi Necd*, Riyad: el-Emanetü'l-Amme li'l-ihtilaf, 1966, s. 42.

¹⁴⁷ Kurşun, a.g.e., s. 25.

¹⁴⁸ Büyükkara, a.g.e., s. 33.

Osmanlı Devleti ise Arabistan'da olan bu gelişmelerden oldukça rahatsızdı. Fakat ülkedeki iç karışıklıklardan dolayı bu konuyu üzerine yeterince gidemedi. Sonunda II. Mahmud bu meseleyi çözmesi için Mısır Valisi Mehmed Ali Paşa'yı görevlendirdi, o da oğlu Cidde ve Habeş valisi Ahmed Tosun Paşa'yı Hicaz'ı alması için bölgeye sevk etti. Ahmed Tosun Paşa 1812 yılında Medine'yi, 1813 yılında Mekke'yi ve Taif'i alarak Suûdilerin geri çekilmesini sağladı.¹⁴⁹

1814 yılında Suûd b. Abdülaziz'in ölmesi üzerine yerine, Abdullah b. Suûd geçti. Diğer taraftan bölgede bulunan Ahmed Tosun Paşa'nın 1816'da ölmesi üzerine yerine kardeşi İbrahim Paşa atanmıştır. İbrahim Paşa göreve geldikten sonra ordusunu Necd üzerine sevk etti. Beş ay süren kuşatmadan sonra Dir'ye düşerek Abdullah b. Suûd ile birlikte birçok Vehhâbî ulemada yakalanarak İstanbul'a gönderildi. İstanbul'da yapılan yargılama sonunda Abdullah b. Suûd ve bazı ulemalar idam edildi. Suûd ailesinden olan Türkî b. Abdullah bu olaydan sağ olarak kurtulmuştu. O da 1820 yılından itibaren bölgede tekrar kontrolü sağlamak için çalışmalara başlamıştır.¹⁵⁰

1.3.6. II. Suud Devleti

Türkî b. Abdullah b. Muhammed b. Suûd 1824 yılında Riyad'ı tekrar ele geçirdi. Burayı yönetim merkezi yaptı. Akabinde Necd'in tamamını ele geçirdi. 1834 yılında aile içi sorunlar sebebiyle bir akrabası tarafından öldürüldü.¹⁵¹

Türkî'nin ölümünden sonra yerine oğlu Faysal b. Türkî geçmiştir. O da babası gibi genişleme politikalarını devam ettirmiştir.¹⁵² Faysal Mısır ordusu ile yaptığı savaşta yenilerek Kahire'de hapse atılmıştır. Ancak 1830 yılında Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'nın Osmanlı Devleti'ne isyanı ile birlikte çıkan karışıklıktan faydalanarak hapisten kaçmış ve Necd'e geri dönmüştür. Osmanlı idaresi ise politik davranarak Faysal'ın üzerine gitmemiş ve ona 1845 yılında kaymakamlık vermiştir.¹⁵³

1865 yılında Faysal'ın ölmesiyle yerine oğlu Abdullah b. Faysal geçmiştir. Osmanlı Devleti kaymakamlığa onu atamıştır. Aile içinde anlaşmazlıklar sonucu

¹⁴⁹ İbrahim b. Salih b. İsa, a.g.e., s.139.

¹⁵⁰ Büyükkara, a.g.e., s.34.

¹⁵¹ İbrahim b. Salih b. İsa, a.g.e., s. 161.

¹⁵² Kurşun,a.g.e., s. 58.

¹⁵³ Büyükkara, a.g.e., s. 35.

Abdullah b. Faysal'ın kardeşi Suûd b. Faysal İngilizlerin de desteğini alarak kardeşine karşı ayaklanmıştı. Osmanlı Abdullah. b. Faysal'ın yanında yer almış ve bölgeye bir ordu sevk ederek Faysal'ı içinde olduğu bu tehlikeden bertaraf ettirmiştir.¹⁵⁴ Ancak Abdullah b. Faysal Osmanlı ile birlikte hareket etme kararından vazgeçerek Necd dönmüştür. Osmanlı da Abdullah b. Faysal'a karşı Muhammed b. Reşid'i desteklemeye başlamıştır. İbn Reşid Osmanlı'nın desteği ile Necd ve Ahsa'nın çoğunluğunu ele geçirmiş ve Suûdileri yenerek Riyad'ı almıştır.¹⁵⁵ Abdurrahman b. Faysal affedildi ve Riyad'ın yönetimi tekrar ona bırakıldı. Ancak Abdurrahman b. Faysal İbn Reşid'e ayaklanınca İbn Reşid 1891 yılında Suûdileri Riyad'dan sürdü. Bu olay II. Suudi Devletinin bittiği anlamına gelmekteydi.¹⁵⁶

1.3.7. III. Suud Devleti

1891'den sonra Suud Ailesi'nin Riyad'dan sürülmesiyle küçük yaştaki Abdülazîz b. Suud ve babası Kuveyt'e sürüldü. Burada kendilerine Osmanlı Devleti tarafından maaş bağlandı. On yıl sonra Riyad'da İbnü'r-Reşid'e karşı başlayan ayaklanmalardan faydalanıp 1902'de Riyad'ı ele geçirdi. Babasının haklarından feragat etmesiyle yeni Vehhâbi emîri oldu. Daha sonra Kuveyt emirinin de desteğiyle Abdülazîz İbnü'r-Reşid'i öldürdü ve sonrasında bölgedeki aşiretlerle uğraşmaya başladı. Ayrıca 1912'de bedevileri 10.000 nüfuslu 150 koloniden oluşacak şekilde Vehhâbîlerin yaygın olduğu tarım bölgelerine yerleştirdi. Koloni mensuplarına ihvan deniyordu. Bu vehhâbî teşkilatı Arap yarımadasına milliyetçiliği getirecekti. 1913'te Lahsâ'yı ele geçirdi.¹⁵⁷

Osmanlı devleti ile yapılan anlaşma sonrasında iç işlerinde bağımsız oldular. İngilizler ile olan sıkı ilişkileri neticesinde 1. Dünya savaşında 1914'te Osmanlı padişahı Mehmet Reşad'ın cihâd-ı ekber çağrısını umursamadı. 1915'te İngilizler ile yaptığı anlaşmayla yabancı müdahalesine karşı bağımsızlığı tanındı. 1918'de İngilizlerin desteğiyle bağımsızlığını ilan eden Mekke Emîr'i Şerif Hüseyin'e yine İngiltere tarafından Suud'ların kontrolündeki Taif'teki hurma vadisini işgal hakkı

¹⁵⁴ Büyükkara, a.g.e., s. 36.

¹⁵⁵ Kurşun, a.g.e., s.146.

¹⁵⁶ Büyükkara, a.g.e., s.36.

¹⁵⁷ Naci Kaşif Kıcıman, *Medine Müdafası: Hicaz Neden Bizden Ayrıldı?*, İstanbul: Sebil Yayınevi, 1994, s.144-147.

verildi ve Abdülazîze bölgeyi terketmesi söylendi. Abdülazîz karara uymadı. 1919'da Şerif Hüseyin'i yendi. 1920'de Asir'i işgal etti, ardından bütün Orta Arabistan'ı ele geçirdi. 1924'te Taif'i ele geçirdi ve Mekke'yi kan dökmeden aldı. Medine ve Cidde'yi de aldıktan sonra 1926'da Hicaz kralı ilân edildi. 1927 Cidde antlaşmasıyla İngiltere bağımsızlıklarını tanıdı. 1932'de ülkenin adı Suudi Arabistan Krallığı oldu.¹⁵⁸

1.4. İhvan Hareketi ve Mekke Baskını

1.4.1. Hareketin Ortaya Çıkışı

İhvan adıyla bilinen hareket ilk kez Arabistan'da Ertaviyye'de başlamıştır (1912). Belirtilen tarihte, Suûdiler yeni devletlerinin doğal sınırlarına ulaşmış bulunuyorlardı. Riyad'ın fethiyle bu bölgedeki kabileler kontrol altına alınmış ve Ahsa Bölgesi'ne doğru yayılmaya başlamıştı. Ancak önlerinde iki önemli engel vardı: Osmanlılar ve İngilizler¹⁵⁹.

Bedevi kabileleri otoritesi altında toplayan İbn Suûd bu engelleri aşabilmek amacıyla İhvan denilen teşkilâtı kurdu. Dışarıya açılabilen amacıyla önce Bedevileri itaat altına almaya ve onları Vehhâbî inançları etrafında birleştirmeye çalıştı. Bunun için bedevileri yerleşik hayata geçmeye zorladı¹⁶⁰. Sürülerini bırakıp yerleşik hayata geçenlere İhvan denildi. Şehir yapılanmalarına ise "Hicre" adı verildi.

Çok ilkel bir yaşam süren Hicrelerin kullandıkları zirai araçlar da son derece basitti. Bu sebeple tarımda verim düşüyordu. Buna kuraklık ve savaşlar da eklenince sık sık kıtlıklar yaşanıyor ve merkezden bölgeye yardım yapılmak zorunda kalınıyordu. İhvan mensupları çıktıkları gazvelerden döndüklerinde tembelleşiyor, tarlaya ve bağa uğramıyor ve camiden dışarı çıkmıyorlardı. Bunun üzerine İbn Suûd önlem almak için ulema ile görüşüp onları hicrelere gönderdi. Ulema da zenginliğin daha hayırlı olduğunu bildiren hadislerle İhvan mensuplarını harekete geçirmeye çalıştılar ve bunda da başarılı oldular¹⁶¹.

¹⁵⁸ Hulusi Yavuz, "Abdülazîz b. Suûd", *DİA*, C.I, s. 194-195.

¹⁵⁹ H. C. Armstrog, *Arabistan Kralı'nın Yaşam Öyküsü, Abdulaziz bin Suûd*, (Çev. Aldemir Gülsüm), İstanbul: Kaknüs Yayınları, 2007, s. 103 – 105.

¹⁶⁰ Büyükkara, a.g.e., s. 42.

¹⁶¹ Büyükkara a.g.e., s. 59.

Bedevi kabileler öncelikle bid'at, şirk ve günahlardan uzaklaşmak mecburiyetindeydi. Aralarında kan davalarına son vermeleri gerekiyordu. Düşmanlıkları unutup bir arada yaşamayı benimseyenler, İhvan teşkilatını oluşturdu. Böylece, örgüt kan bağından ziyade din bağıyla bağlanmış oluyordu¹⁶².

İhvan teşkilatının ilk kurulan hicresi, Ertaviyye hicresidir. Ertaviyye'nin nüfusu yaklaşık 10.000'di¹⁶³. Yeni oluşturulan hicrelerle bu sayı 20.000'i aşmıştı. Hicrelerin çoğu Necid sınırları içerisinde bulunuyordu¹⁶⁴. En büyük hicreler Ertaviyye ve Gatgat hicreleriydi. Genellikle çamurdan yapılmış surlarla çevrili şehirlerde tek katlı basit üç odalı evlerde oturuyorlardı. Şehrin ortasında bulunan meydanda cami ve birkaç dükkân yer alıyordu.

Hicre'de hayat sabah ezanının okunmasıyla başlıyor, kadın erkek herkes camiye gidiyordu. Namaz sonrası kadınlar eve dönerken, erkekler tarlaya giderlerdi. Daha sonra şehirdeki mescitlerde ibadetlerle meşgul olurlardı¹⁶⁵.

İbn Suûd'un kurduğu İhvan teşkilatı aynı zamanda onun askeri gücünü oluşturuyordu. Örgüt mensupları kendisine sadakat bağıyla bağlanmışlardı. Kabileler arası bağlantılar kaldırılmıştı¹⁶⁶. Bedevilerin yerleşik hayata geçmeleri ile birlikte yaşam biçimleri de değişti. Başlarına taktıkları kırmızı damalı örtüyü atıp Hz. Peygamber döneminde başa sarılan bir tür sarık giymeye başladılar. Üzerlerinde “şerb” adı verilen ve ayak bileğine kadar uzanan bir entari, onun üzerine de “mislah” denilen bir pelerin giyerlerdi. Ayakları ya çıplak veya genellikle seferlerde giydikleri deriden yapılmış sandaletler vardı. Ellerinde bambudan yapılmış bir sopa, ellerinde hançer ve sırtlarında tüfeklerle her zaman savaşa hazır halde beklerlerdi. Çölde suyun kıtlığı sebebiyle temizliğe pek önem vermezlerdi¹⁶⁷.

İhvan teşkilatının 1926 yılına kadar sürdürdüğü silahlı mücadelenin sonunda, yayıldığı alan Suûdi hanedanlığının bugünkü sınırları olan Kuveyt, Ürdün, Irak ve Filistin'e dayanmıştı, İhvan liderleri cihadı devam ettirmek istiyorlardı. Bu amaçla Suûd Ailesi'nin kontrolünde olmayan Irak ve Kuveyt'e seferlerde bulunuldu. Ancak İngiltere

¹⁶² Büyükkara a.g.e., s.54.

¹⁶³ Hasan S. Abedin, *Abdül Aziz Al-Saud and the Great Game in Arabia, 1896-1946*, London: King's College, 2002, s. 102.

¹⁶⁴ Büyükkara, a.g.e., s. 57.

¹⁶⁵ Büyükkara, a.g.e., s. 58.

¹⁶⁶ Abedin, a.g.e., s. 104.

¹⁶⁷ Büyükkara, a.g.e., s. 60.

buna oldukça sert bir karşılık verdi. Böylece Suûdlularla İhvan yapılanmasının arası açıldı. 1929 yılındaki Sebile Savaşı ve ardından gerçekleştirilen diğer askeri operasyonlarla İhvan bölgeden silindi¹⁶⁸. Esasen 1930 yılına kadar Suûdi Askeri Kuvvetlerinin temel taşı İhvan'dı¹⁶⁹.

İhvan mensupları inançlarına son derece bağlıydı. Gazalara coşkuyla katılırlardı¹⁷⁰. Savaşta öldüklerinde kesinlikle cennete gideceklerine inanırlardı. Sağ döndükleri takdirde de ganimete sahip olmayı hayal ederlerdi. Zaten yıllık olarak Suûdi Hükümetinden el-Kâide adıyla bir maaş alıyorlardı. Kendilerine “atiyye” adıyla başka yardımlar da yapıyordu¹⁷¹. Savaşta esir almayı sevmezlerdi. Önlerine çıkan herkesi kadın çocuk demeden kılıçtan geçiriyorlardı. Son zamanlarda bu sebeple İbn-i Suûdla karşı karşıya geldiler.

1.4.2. İhvan Savaşları

İhvan oluşumu kurulduğu andan itibaren alan kazanmak için bazı yerlere saldırmaya başladı. Bu saldırılar sonunda birçok yeri ele geçirmeyi başardı. Asir denilen yer bunlardan birisidir. Bu yerin bir kısmı Surat Asir, yani Ahsa denilen bölgenin ortasıdır. Diğer yarısı da Tuhumad Asir denilen Hicaz'ın merkezidir.

Asir bölgesinde güç Necid İhvanının elindeydi. Onlar hem Surat Asir'in hem de Tuhumad Asir'in ele geçirilmesinde önemli rol oynadılar. Osmanlı Devleti 1918'de bu bölgeden çekilince burada etkin olan el-Aidh ve el-Adarisah aileleri çatışmaya girdi. Surat Asir'in kontrolü Hasan İbn Aidh'de, Tuhumad Asir'in kontrolü ise Muhammed el-Adrisi'nin eline geçti. İki aile arasındaki bu sürtüşme Abdülaziz el-Suûd'un çıkarıncaydı. 1918 yılında el-Bataha savaşında aileler tekrar karşı karşıya geldiler. Savaş el-Adrisi'nin mağlubiyetiyle bitti. İbn Aidh Şerif Hüseyin'in desteğini almıştı. Bunun üzerine Al-Adrisi İbn Suûd'dan yardım istemiş ve Suûd da bu isteği kabul etmişti¹⁷².

¹⁶⁸ Yusuf Kerimoğlu, “Cihadi Selefi Hareket, El-Kaide Örgütü ve Terör”, Ankara, *Misak Dergisi*, S. 242 (2010), s. 8.

¹⁶⁹ Büyükkara, a.g.e., s.76.

¹⁷⁰ Philiby, a.g.e., s. 300.

¹⁷¹ Büyükkara, a.g.e., s.78.

¹⁷² Talal Sha'yfan Muslat Al-Azma, *The Role of the Ikhwan under 'Abdül-Aziz Al Sa'ud 1916-1934*, England: Centre for Middle Eastern and Islamic Studies University of Durham, July 1999, s. 143.

Mayıs 1920’de İbn Suûd yeğeni Mus’ad ve İhvan Kuvvetlerine Asir’i alma emrini verdi. Harekete geçen kuvvetler işgale başladılar. Yapılan savaşta Al-Aidth yenildi ve İhvan kuvvetleri Hicaz’ı işgal etti. Bu savaş elli yıl içinde yaşanan en zor savaştı. Her iki tarafta 800’e yakın asker öldü. Neticede İbn Suûd bu savaştan sonra Asir üzerindeki hâkimiyetini sağlamış oldu¹⁷³.

1.4.3. Hail’in İşgali

İhvan liderleri, İngilizlerin desteğini alarak Vehhâbîleri sürekli taciz eden Şerif Hüseyin’in üzerine gitmek istiyorlardı. İbn Suûd’un babası Abdurrahman da onlarla aynı kanaatliydi. Ancak İbn Suûd böyle düşünmüyordu. O, önceliği Osmanlıların müttefiki konumundaki Reşit Oğullarına vermekteydi. İhvan lideri Faysal ed-Deviş önceliğin İngilizleri arkasına alarak sürekli saldırılar düzenleyen Ucman kabilesine verilmesini istiyordu. Reşit oğulları ve Osmanlılar sonuçta Müslümandı. Bir sorun varsa da sonraki iş olarak görüyorlardı. Ancak İbn Suûd İhvan’ı ikna ederek İbn Reşid’in üzerine gidilecek kararı aldırmaı başardı¹⁷⁴.

İhvan Kuvvetleri bir ay sonra Hail’i kuşatmaya başladı. İbn Reşid dünya siyasetindeki değişmeler sonucu desteksiz kalmıştı. Bir de buna aile içi kavgalar eklenince hanedan iyice güçten düşmüştü. Kuşatma kısa sürdü. Kasım 1921’de şehir teslim oldu. Kuşatma sırasında aç kalan halka yiyecek dağıtıldı. İbn Reşid ve ailesinin canı bağışlandı ve bölgede yaşayan Şii azınlık da İbn Suûd’un çıkardığı bir fermanla güvence altına alındı. Böylece yağma ve kötü davranışların önüne geçilmiş oldu. Hail’in düşmesiyle Orta Arabistan İbn Suûd’un eline geçmiş oluyordu. Kabile şeyhleri ve ulemanın yaptığı basit bir tören ile İbn Suûd Necd sultanı ilan edildi¹⁷⁵.

1.4.4. Hicaz’ın ve Taif’in İşgali

İbn Suûd işgali haklı çıkarmak için fethin gerekleri hakkında bir yazı yazarak bunun İslam ülkelerine gönderilmesini istedi. Bununla o, bu işgalin kendileri tarafından verilen bir kararla değil, İslam ülkelerinin de ortak desteğiyle gerçekleştirilecek bir

¹⁷³ Al-Azma, a.g.e., s. 144.

¹⁷⁴ Büyükkara, a.g.e., s. 81.

¹⁷⁵ Büyükkara, a.g.e., s. 82.

hareket olmasını istiyordu. Çünkü bu yolla İngilizlerin de kendisine karşı olacak bir hareketinin önüne geçecekti. İsteddiği gibi de oldu. Müslüman temsilciler İbn Suûd'un gerekçelerini yerinde buldular¹⁷⁶.

Hicaz yolu üzerinde ilk şehir Taif'ti. Kalelerle çevrili bu şehre Hurme Emiri'nin askerleri girmeyi başardı. Şerif ordusu içindeki bedeviler saf değiştirdiler. Bunun üzerine Hüseyin'in oğlu Ali ve yanındaki yöneticiler şehirden kaçtılar. Vehhâbîlerin vahşetinden korkan halkın şehir kapılarını İhvan kuvvetlerine açtıkları bilinmektedir¹⁷⁷.

Ancak halk Vehhâbî şiddetinden kurtulamadı. Taifliler sabaha kadar süren katliamlara ve yağmalara maruz kaldılar. Çocuk ve kadın demeden öldürüldüler. Bu katliamlardan canını kurtaran halk şehre sokulmayıp Mekke'ye yönlendirildi. Halkın Mekke'ye ulaşmasıyla katliam duyulmaya başlandı ve Mekkeliler de korkudan Cidde'ye doğru yola çıktı. Bu arada Mekke'ye doğru yürüyen İhvan kuvvetlerine İbn Suûd durmaları için emir verdi. Bunun nedeni Taif'te yaşananlar idi. Daha sonra İbn Suûd Taiflilere uğradıkları zararlar için tazminat verilmesine karar vermiştir¹⁷⁸.

Taif'te olan olaylar ve bunların Hicaz'a yansıması İbn Suûd'un bölgedeki işlerini kolaylaştırmıştır¹⁷⁹.

1.4.5. Mekke'nin İşgali

İhvan kuvvetleri Mekke'de bir direnişle karşılaşmadılar. Mekke ileri gelenleri Vehhâbî katliamından korktukları için Şerif Hüseyin'i ikna ettiler. O da isteklerini kabul ederek oğlu Ali'yi yerine bırakıp şehri terk etti¹⁸⁰.

İbn Suûd işgal sırasında kesinlikle silah kullanılmamasını ve sivil halka dokunulmamasını emretti. Çünkü Taif'te yaşananları bildiği için Mekke'de böyle bir durumun olması bütün dünya Müslümanlarının tepkisini doğuracaktı. İbn Lüvey dört bin kadar askerle ihramlı olarak Mekke'ye girdi. Verilen emir doğrultusunda kan

¹⁷⁶ Büyükkara, a.g.e., s.90.

¹⁷⁷ Büyükkara, a.g.e., s. 91.

¹⁷⁸ Büyükkara, a.g.e., s. 92.

¹⁷⁹ Büyükkara, a.g.e., s. 93.

¹⁸⁰ Al-Azma, a.g.e., s. 159.

dökmeden şehir ele geçirildi. Sadece Şerif Hüseyin'in evi yağmalandı. İbn Lühey Mekke'nin yeni emiri oldu¹⁸¹.

Kasım 1927'de İbn Suûd yanında Necd'li âlimlerle birlikte Mekke'ye girdi. İlk önce Kâbe'yi ziyaret etti. Sonra Mekke'nin âlimlerinden kendi görüşlerini kabul etmelerini ve biatlarını istedi. Âlimler de ister istemez bunları kabul etmek zorunda kaldılar. Mekke'deki hayat Vehhâbî inançları doğrultusunda yeniden şekillendirildi¹⁸².

1.4.6. Medine ve Cidde'nin İşgali

Şerif Ali Mekke'yi boşalttıktan sonra ordusuyla Medine ve Cidde şehirlerine çekilmişti. Elinde kalan son yerleri savunmak için savaş hazırlıklarına başladı. Medine ve Cidde çok kısa süre sonra İhvan Kuvvetleri tarafından kuşatıldı. Şerif Ali ise kuşatmayı kaldırmak için Mescid-i Nebvî'nin vurulduğunu tüm dünyaya iletti. Daha önce Vehhâbîlerin yaptığı ve Medine işgalinde olanlar hala hafızalarda idi. Bu haber hemen etkisini gösterdi. İbn Suûd'a bütün dünyadan tepkiler gelmeye başladı. İbn Suûd bütün dünyaya böyle bir olayın olmadığını kesin bir dille açıkladı. Daha sonra yapılan tahkikatlarda gerçekten söylenenlerin düzmece olduğu anlaşıldı¹⁸³.

Medine, kuşatmaya on ay direndi. Şerif Ali bu süre zarfında yardım gelmediğini görünce teslim olmak zorunda kaldı. İbn Suûd'a bir heyet göndererek ihvandandır çekindiklerini bildirdiler. Bunun üzerine İbn Suûd oğlu Muhammed'i görevlendirdi. Aralık 1925 yılında şehir Muhammed'e teslim oldu¹⁸⁴.

En son Cidde şehri Suûd'a teslim oldu. Cidde diğer şehirlere benzemiyordu. Burada batılı devletlerin konsoloslukları vardı. İbn Lüvey yabancı konsolosluklara yazdığı mektuplarda kendilerini tanımalarını istiyordu. Ancak konsolosluklar tarafsız kalacaklarını bildiriyorlardı. Bu da Şerif Ali'yi cesaretlendiriyordu. Medine'nin düşmesi ve şehirde başlayan salgın hastalıklar ümitleri bitirdi¹⁸⁵. Konsoloslukların devreye girmesiyle Şerif Ali, ailesinin güvenli bir şekilde ülkeyi terk etmesini ve İhvan'ın şehre girmemesi karşılığında teslim olacağını bildirdi. 22 Aralık 1925 yılında Cidde İbn

¹⁸¹ Büyükkara, a.g.e., s. 95.

¹⁸² Al-Azma, a.g.e., s. 160.

¹⁸³ Büyükkara, a.g.e., s. 97.

¹⁸⁴ Büyükkara, a.g.e., s. 99.

¹⁸⁵ Büyükkara, a.g.e., s. 100.

Suûd'a teslim oldu. İhvan Kuvvetleri şehre sokulmadı. Böylece yabancı misyonlar da rahat bir nefes almış oldular¹⁸⁶.

1.5. Mekke'de Suud Karşıtı İsyan

1930'larda İhvan teşkilatı, Vehhâbîliğe aykırı düşünceleri olduğu gerekçesiyle harekete geçerek yönetimi ele geçirmek üzere İbn Suûd'a karşı isyan etmişti. Bunun üzerine İbn Suûd onları ortadan kaldırmak amacıyla kadın, çocuk demeden bütün hicreleri uçaklarla bombalatmış ve hemen herkesi öldürtmüştü. Fakat hareket büyük bir zayıat verse de gizli olarak faaliyette bulunmaya devam etmişti. Yapılan bir operasyonda ihvan liderlerinden Duveyş ve Bijad yakalanarak hapse atılmış ve bir süre sonra burada ölmüşlerdi.

Nihayet üyelerini önemli ölçüde kaybeden teşkilat ciddi anlamda zayıflamış, geride birkaç aile ve yetim çocuklar kalmıştı. Kendilerine karşı yapılanlara büyük bir nefret duyan Bijad'ın arkadaşı Muhammed b. Seif el-Uteybi'nin bu bozgundan 7 yıl sonra bir oğlu olmuş ve adını Cüheyman koymuştu¹⁸⁷. El-Uteybi Suûd ailesine karşı silahlı mücadele yapan bir aileye mensuptu¹⁸⁸. Sonunda hareket Cuheyman el-Uteybi'nin liderliğinde 1979 Mekke baskınıyla tekrar yüzünü göstermişti.

Siyasi Süreç

İbn Suûd tahta geçtiği 1932 yılından 1953 yılına kadar Suûdi Arabistan halkını oluşturan Necid, Asir, Hicaz ve Hassa'daki bedevi kabilelerini kendisine bağlayarak hâkimiyetini tesis etti. Bunda Vehhâbî ulemanın da katkısı oldu. 1953'te ulemanında tasvibiyle yerine oğlu Suûd bin Abdülaziz geçti, ancak ailesinin isteğiyle 1964'te tahtı kardeşi Faysal b. Abdülaziz'e bıraktı. Faysal, ulemanın da teşvikiyle diğer İslam ülkelerine yönelik Pan-İslamik örgütlenmeleri teşvik etti.¹⁸⁹

Suudların Osmanlı İmparatorluğu'ndan devralmayı amaçladıkları ümmetçi

¹⁸⁶ Al-Azma, a.g.e., s. 170.

¹⁸⁷ Yaroslav Trofimov, *The Siege Of Mecca; The 1979 Uprising at Islam's Holiest Shrine*, London: Penguin Books, 2008, s. 4.

¹⁸⁸ H. Ezber Bodur, "Vehhabi Hareketi ve Küresel Terör, Kahramanmaraş", *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (2003), s. 16.

¹⁸⁹ Joseph A. Kechichian, *Islamic Revivalism and Change in Saudi Arabia; Juhayman Al-Utaybi's Letter's to the Saudi People*, *The Muslim World*, Volume 80, Issue 1, January 1990, s. 3-4.

politikalarını destekleyen bir gelişme olarak satır arasında Rabıta'ya değinmek doğru olacaktır. 1962'de, Genel İslâm Konferansı'nda (el-Mü'temerü'l-İslâmiyyi'l-âm) alınan kararla Mekke'de kurulan Râbitatü'l-âlemi'l-İslâmî (Muslim World League, Dünya İslâm Birliği) kısa adıyla Râbita bütçesinin % 90'nın Suud ailesinin üstlendiği İslamiyeti yayma, müslümanlar arası birlik ve dayanışmayı sağlama, Arapça öğrenimini yaygınlaştırma, bu amaçlara yönelik okullar, camiler açma, burslar verme gibi amaçlar içeren bir uluslararası sivil kurumdur. Bu amaçlarını halen yerine getiren bu kurumun kuruluş sebebi ise İslam coğrafyasını tehdit eden kominizme karşı savaşmak ve Suudların ümmetçi politikasına ters düşen dönemin milliyetçi akımını baskılamaktır.

İslâm birliği düşüncesinin destekçisi olan Kral Faysal, laik Arap rejimlerine karşı olan Müslüman Kardeşler Örgütü'nü krallığa davet etti. Bu arada Mısır Cumhurbaşkanı Nasır'a karşı başarısız bir suikast girişiminde bulunuldu, Suriye ve Mısır'da örgüt yasaklandı. Ayrıca örgütün dünya çapında saygı duyulan fikir adamı Seyyid Kutup, idam edildi. Bununla birlikte Kutub'un kardeşi Suûdi Arabistan'da çok iyi karşılandı ve üniversitelerde hocalık yaptı. Öğrencileri arasında Müslüman Kardeşler örgütüne mensup Muhammed b. Ladin'in oğlu Usame b. Ladin ve Cüheyman'ın yardımcıları da vardı. Faysal döneminde çağdışı kalmış uygulamalara son verdi. Böylece modernleşme yolunda kısmi bir başarı sağlandı. Nitekim din adamlarının karşı çıkmasına rağmen 1962 yılında kölelik yasaklandı ve 1965'te Suûdi Arabistan Televizyon'u kuruldu¹⁹⁰. 1975'te yeğenlerinden biri tarafından öldürüldü ve yerine kardeşi Halid bin Abdülaziz getirildi.

Kabe Baskını, 1979

Vehhâbî inançlara sahip Cüheyman soruların cevaplarını İslâmiyet'te aramak için yetiştirilmişti. Cüheyman yapacağı hareketin sonraki safhalarını planlarken hadis kitapları başta olmak üzere araştırmaya koyuldu ve sonunda Mehdi düşüncesini benimsedi¹⁹¹. Mehdi'nin gelişini anlattığı yedi risalede kısaca, Mehdi ortaya çıkmadan

¹⁹⁰ Trofimov, a.g.e., s. 33.

¹⁹¹ Trofimov, a.g.e., s. 56.

önce büyük bir ihtilaf olacağını ve Müslümanların dinden uzaklaşacağını söyledi. Cüheyman'a göre aslında bu zaten olmuştu¹⁹².

Bu düşüncelerin yayılmasının, Suûdi Devleti için tehlike oluşturduğunu gören Suûdiler, 1978 baharında Cüheyman ve destekçileri için yakalama kararı çıkarttı. Bunu haber alan Cüheyman çöle kaçtı, fakat burada barınamayacağını anlayınca kendini kurtarabilecek tek kişi Suûdi din adamı Bin Baz'dan yardım istedi. Baz'ın tavassutuyla kendisi ve takipçileri serbet bırakıldı¹⁹³.

1978 Kasım ayı hac mevsiminde Cüheyman adamlarını hacca çağırdı. Hac'dan sonra faaliyetlerini sürdürmek üzere yeniden harekete geçti. Şimdi daha dikkatli hareket ediyordu. Bir baskın olduğunda kendilerini savunmak amacıyla silahlandılar. Destekçilerinin çoğu kendisi gibi ulusal muhafızlardan ayrılma ya da emekli kimselerdi. Mensuplarını çölde eğittiler ve silahları da Ulusal Muhafız depolarından temin ettiler. Bir kısmı da Yemen ve Lübnan'dan ülkeye sokuldu¹⁹⁴.

Suûd yönetimi tehlikenin büyüdüğünü görünce yeniden tutuklamalara başladı. Cüheyman bu arada ilk eşinden boşandı ve Mehdi olarak gördüğü Muhammed Abdullah'ın kız kardeşiyle evlendi. Bu arada Cüheyman, taraftarlarına Mescid-i Haram'a gideceklerini açıkladı. Aynı zamanda Bin Baz'a temsilci göndererek Mehdi fikrini açıkladı. Bin Baz ise Müslümanlar arasında fitneye sebep olacağı konusunda onu uyardı¹⁹⁵. Fakat Cüheyman ve taraftarları 20 Kasım 1979'da 400-500 kişiyle Kâbe'yi ele geçirmeyi başardı ve eniştesi Muhammed b. Abdullah'ı mehdi ilan etti¹⁹⁶. Adamları da ona biat ettiler. Daha sonra militanlara ve onlara katılan hacılara silahlar ve Cüheyman'ın yazdığı broşürler dağıtıldı. Mescidi Haram'ın imamı İbn Sübey gizlice yetkilileri arayarak onları durumdan haberdar etti¹⁹⁷. Olaydan bir saat sonra Mekke polisi giriş kapılarına olayı soruşturmak için bir araç gönderdi. Araç minarelerdeki keskin nişancılar tarafından mermi yağmuruna tutuldu¹⁹⁸.

¹⁹² Trofimov, a.g.e., s. 57.

¹⁹³ Trofimov, a.g.e., s. 52.

¹⁹⁴ Trofimov, a.g.e., s. 60.

¹⁹⁵ Trofimov, a.g.e., s. 62.

¹⁹⁶ Sandra Mackey, *The Saudi Inside The Desert Kingdom*, Newyork: W.W Norton Company, 2002, s.230.

¹⁹⁷ Trofimov, a.g.e., s. 82.

¹⁹⁸ Trofimov, a.g.e., s. 83.

Polis işin vahametini daha kavrayamamıştı. İlk polis aracı geri dönmeyince büyük bir polis konvoyunu mabede yaklaştırdılar. Bu sırada açılan ateş sonucu sekiz polis öldü ve 36 polis yaralandı. Cüheyman adamlarına sivillere kesinlikle ateş açmamaları talimatını vermişti. Siviller yaralı polislerden birkaçını kurtarabildi¹⁹⁹.

Bu arada Cüheyman'ın el broşürleri dışarıya taşınmış ve Mehdi konusu hızla halk arasında yayılmaya başlamıştı. Muhafız Alayı Komutan Yardımcısı Şeyh Abdülaziz silahların doğrudan ordu depolarından geldiğini ve askeri araçlarla içeriye sokulduğunu belirtti²⁰⁰.

Kral Halid'in hem yönetimi ele alması, hem de sarsılan meşrutiyetini güvence altına alması gerekiyordu. Bunun için en uygun yol ulemanın desteğini almaktı. Bu destekle Cüheyman'ın hocası olan Bin Baz ve Vehhâbî ulema tarafından verilebilirdi. Kral Halid Bin Baz'la müzakerelere girdi. Bin Baz ve ulema Halid'e destek vereceklerini açıkladılar. 30 âlimin imzaladığı bir fetva yayınlandı.

Bu fetva üzerine kontrolü ele geçirmek üzere Kral Halid harekete geçti²⁰¹. Polisler tarafından Kâbe önünde operasyon hazırlıkları yapılarak olay bastırılmaya çalışıldı. Ancak polisler yetersiz kaldılar. Devreye Suûdi Muhafız alayı girdi. Onlar da başarılı olmadı, çoğu öldürüldü ve yaralandı.²⁰²

Bu olayları takip eden iki hafta boyunca Suûdi yetkililer kontrolü sağlamak için sahip oldukları tüm gücü kullandılar²⁰³. Caminin minarelerindeki keskin nişancılar ise füze atışıyla etkisiz hale getirildi²⁰⁴.

Suûdi yönetimi içerideki isyanın daha profesyonel bir yardım alınarak bitirilebileceğini düşünüyordu. Bunun için Fransız GIGN Komandolarından yardım istendi. Sinir gazı gibi silahlar da kullanılarak isyan bastırıldı ve hedef gözetilmediği için pek çok sivil de öldü²⁰⁵. Buna mukabil asiler önemli kayıplar verdi. Liderler ile birlikte sağ kalıp mahzende saklananlar ele geçirildi. Mehdiliğini ilan eden Muhammed b. Abdullah da öldürülenler arasındaydı.

¹⁹⁹ Trofimov, a.g.e., s. 94.

²⁰⁰ Mackey, a.g.e., s. 31.

²⁰¹ Trofimov, a.g.e., s. 110.

²⁰² Trofimov, a.g.e., s. 140.

²⁰³ Kechichian, a.g.e., s. 4.

²⁰⁴ Trofimov, a.g.e., s.162.

²⁰⁵ Trofimov, a.g.e., s. 220.

Cüheyman'ın yaptıklarını kınayan Suûdi Arabistan Şura Meclisi (Meclis el-Şûra el-Saûdiyye) tutsaklara verilmesi gereken ceza konusunda yorum yapmaktan kaçındı. Kral Halid isyancıları affetmedi. 9 Ocak 1980'de sabaha karşı 63 kişinin kafası kesilerek idam edildi. İdamlar Suudi Arabistan'ın sekiz şehrinde gerçekleşti. İlk öldürülen Cüheyman olmuştur²⁰⁶.

Kral Halid 20 Kasım'da ulemayı memnun etmek için bazı yasakları yeniden getirdi. Kadınların çalışmasına bazı kısıtlamalar koydu. Batılıların oturduğu kurtarılmış bölgelere Suûdi güvenlik güçlerinin baskın yapmasına izin verdi. O dönemde Vehhâbî radikalliğini benimsemek Suûdilere akıllıca geldiyse de on yıl sonra el-Kâide radikallerinden yeni bir grup türediğinde Suûdiler yaptıkları yanlış fark edeceklerdi²⁰⁷.

Cüheyman, Kâbe işgalinde rehin aldığı hacılara şu mesajları ilettiler:²⁰⁸

1. *Müslümanlar, Batı kültürünü taklit etmekten uzaklaşmalı ve onlarla ilişkileri kesmelidir.*
2. *Batı sömürüsüne izin veren Suudi hanedanlığı, Kral Halid ve ekibinin günahkâr olduğunun ilan edilmelidir.*
3. *Halkın malını çalan Suûdi hanedanlığı yıkılmalı ve onlardan hesap sorulmalıdır.*
4. *Arabistan'da yaşayan yabancılar sınır dışı edilmelidir.*
5. *ABD Müslümanların düşmanıdır. Bu ülkeyle olan petrol ticareti derhal durdurulmalı ve petrol ticareti sadece ülkenin ihtiyaçlarını karşılamak için yapılmalıdır.*

Suûdi Arabistan'da İhvan ortadan kaldırılınca Uteybi ve taraftarlarının muhalefeti zayıfladı. Ancak krallık içerisinde varlığını korudu. Suûdi Devleti bu olayı unutturmak için elinden gelen her şeyi yaptı. Fransızlardan aldığı yardımı kamuoyundan sakladı. Fakat 1989 Ocak ayında Le Point dergisi olayı detaylarıyla yazınca halk kralın kendilerini yanılttığına inanmaya başladı. Borril isminde bir askerin yayınlanan hatırası bu inancı daha güçlendirdi. Çünkü kitabın kapağında Suûdi üniforması ile çekilmiş bir resmi bulunuyordu²⁰⁹.

²⁰⁶ Trofimov, a.g.e., s. 249.

²⁰⁷ Trofimov, a.g.e., s. 251.

²⁰⁸ Kechichian, a.g.e., s.12.

²⁰⁹ Trofimov, a.g.e., s. 262.

Cüheyman'ın çocuklarına devlet hoşgörölü davranarak orduda subay olarak görevlendirdi. Hapistekiler on yıl sonra serbest bırakıldı²¹⁰. Bunların önemli bir kısmı daha sonra Afganistan'da kurulan el-Kâide'ye katıldı. Onlardan birisi Mısırlı Muhammed Amir Süleyman idi. Zevahiri ile birlikte çalışıyordu. Afganistan'daki el-Kâide kamplarında yetişmiş bir cihatçıydı. Üzerinde Filistinli Ebu Muhammed el-Makdisî'nin büyük bir etkisi vardı. Makdisî'nin kayınbiraderi Cüheyman'ın en yakın destekçilerinden biriydi ve hapis yatmıştı²¹¹.

Makdisî kayınbiraderinden etkilenererek “*Suûdi Devleti'nin Kâfirliği'nin Açık Kanıtları*” adında bir kitap yazmıştı. Bir eylemci, bu kitaptan etkilenererek 1995 yılında Amerikan kuvvetlerinin kontrolündeki Suudi Arabistan Ulusal Muhafızları Eğitim Merkezi binasını bombaladı. Mısır Devlet Başkanı Sedat'ı öldüren eylemci üzerinde de Cüheyman'ın yedi risalesi bulunmuştu²¹². O sırada Makdisî, Ürdün Krallığı'nı yıkmak için komplo düzenlemek suçundan hapis yatıyordu. Hücredeki arkadaşı onun görüşlerinden etkilenererek Irak' taki el-Kâide'yi kuracak olan Ebu Musab el-Zerkavî'den başkası değildi²¹³.

²¹⁰ Trofimov, a.g.e., s. 264.

²¹¹ Trofimov, a.g.e., s. 257.

²¹² M.Hasaneyn Heykel, *Öfkenin Sonbaharı; Bir Firavunun Sonu*, C. I, İstanbul: İnsan Yayınları, 1986, s. 246.

²¹³ Trofimov, a.g.e., s. 259.

İKİNCİ BÖLÜM

2. MODERN SELEFÎ ÖRGÜTLER

2.1. El-Kâide

Örgütün Kuruluşu ve Siyasi Söylemi

Suûdi Arabistan'lı zengin bir işadının oğlu olan Usame Bin Ladin 25 Aralık 1979'da Sovyetler Birliği Afganistanı işgal etmeye başlayınca dönemin cihad akımından etkilenecek Afganistana geçmiş ve burada Filistin asıllı Abdullah Azam ile tanışmıştı. Cihad için Afganistan'a gelen gençlerin çoğu Bin Ladin ve Azam tarafından kurulan "Mektebetû'l-Hidemât" adlı oluşumun etrafında toplanmışlardı. İşte bu yapı el-Kâide'nin temellerini atacaktı.

El-Kâide 20 Ağustos 1988 tarihinde kuruldu. Kuruluş amacı Sovyetler Birliği ve kominizimle mücadele idi. Bölgedeki konjonktürün değişmesiyle örgüt hedef değiştirdi. Bu kararı Usame Bin Ladin 23 Ağustos 1996'da Londra baskılı "Kuds el-Arabî" gazetesine verdiği röportaj ile dünyaya bildirdi. Beyanatında *"ABD'yi meşru hedef olarak gördüğünü bu doğrultuda Amerikan güçlerini Arap Yarımadası'ndan çıkarmak, Suudi Arabistan yönetimini devirmek, mukaddes beldeleri kurtarmak ve dünyadaki islami devrimciliği desteklemek"*, başlıklarıyla hedeflerini açıklamaktaydı.

Konu hakkında araştırmalar yapan Whelan'ın tespitlerine göre El-Kâide'nin Irak'ta BM personeli ile Birleşmiş Milletler binasına saldırı planları yukarıda belirtilen amaçlara ulaşmak için yapıldı²¹⁴. Afganistan'da Taliban Örgütü içinde hayat bulan bu örgüt, Vehhâbîliği benimsemiş ve Afgan halkına da bu anlayışı dayatmıştı. Kendileri gibi düşünmeyenleri kâfir olarak görüyorlardı. Afganistan'daki Şiî azınlığı öldürmekten çekinmediler²¹⁵. Taliban 1997 yılında Mezâr-ı Şerif'i ele geçirdiğinde Şiîlere Afganistan'ı terk etmek seçeneğini sundular. Kabul etmeyenleri ise öldürdüler²¹⁶. Bu cinayetleri işleyenler on İranlı diplomatı da katleden Pakistan Sipah-ı Sahabe savaşçılarıydı²¹⁷.

²¹⁴ Whelan, a.g.e., s. 105.

²¹⁵ Whelan, a.g.e., s. 111.

²¹⁶ Whelan, a.g.e., s. 112.

²¹⁷ Whelan, a.g.e., s. 111.

Whelan'ın yine bulgularından hareketle ifade edilmektedir ki, Irak'ta BM ve Şiî nüfusuna saldırılar ise, el-Kâide bağlantılı Ensar el-İslâm taraftarlarınca yapıldı. Ensar el-İslâm'ın Norveç'te sürgünde bulunan manevi lideri Molla Mustafa Krekar'a göre, Irak'ta Amerikalılarla savaşmakla, Afganistan'da Sovyetlere karşı savaşmak aynıdır diyor ve bu mücadelenin hilafetin kaldırılmasından beri devam ettiğini belirtiliyordu²¹⁸.

El-Kâide'nin düşünceleri, Selefi düşünürlerinden Seyyid Kutub'un görüşlerine dayanıyordu. Seyyid Kutub'a göre kâfirler ne kadar uğraşırlarsa uğraşsınlar, Allah'ın kendilerine mukadder gazabına karşı hiçbir savunmaları olmayacaktır. İşte el-Kâide de kendileri gibi düşünmeyen Müslümanlarla mücadeleyi cihad olarak görüyor²¹⁹, Seyyid Kutub gibi bu yolda ölenlerin asla kayıp duygusu yaşamayacaklarına inanıyordu. Çünkü onlar canlarını Allah yolunda feda etmişlerdi. Örgütün üyelerinde bu düşüncenin etkisini bir Taliban savaşçısının sözleri açıkça ortaya koymaktadır: “*Amerikalılar Pepsi-Cola severler, fakat biz ölümü seviyoruz*”²²⁰.

Yeni kurulacak sünni İslâm hilafeti, yalnız günümüz İslâm devletlerini değil Müslümanların olduğu her bölgeyi, dolayısıyla Avrupa devletlerini etkileyecektir ve bu el-Kâide'nin hedefidir²²¹. El-Kâide laiklikliğe, demokrasiye karşıdır. Bu bağlamda onlara göre, M. Kemal Atatürk din ve devlet işlerini birbirinden ayırmıştır. Bu İslâm'ı bitirmeye yönelik bir girişimdir. Bu yüzden Türkiye de el-Kâide'nin hedefleri arasındadır. Onlar Türk devletinin yıkılması gerektiğini ifade ederler. Seyyid Kutub ve Bin Ladin'e göre, Osmanlı İmparatorluğu'nu ve hilafeti sona erdiren asıl girişimler, Türkiye'de uygulanan reformlardır. Bu bir felakettir, bu yüzden yeni Türk devleti yıkılmalıdır. El-Kâide örgütüne yakın olan düşünür Yusuf el-Ayyeri'ye göre “*Amerikan demokrasisi, İslâm'ın geleceğini tehdit etmektedir*”. Ebu Musa el-Zerkavî de bu şer demokrasisine savaş açtığını ilan etmiştir. Batı medeniyeti tarafından kadına tanınan özgürlük el-Kâide'ye göre yanlış olup ahlaki bozulmanın bir göstergesiydi. Onun için dört kadınla evlilik serbest edilmeliydi. Zira kadınlar eğitim ve çalışma hakkı olmayan varlıklardı²²².

²¹⁸ Whelan, a.g.e., s. 112.

²¹⁹ Whelan, a.g.e., s. 113.

²²⁰ Whelan, a.g.e., s. 114.

²²¹ Whelan, a.g.e., s. 115.

²²² Whelan, a.g.e., s. 117.

Onlara göre ehl-i kitap Allah'ı yanlış tanıyordu. Allah bu eski dinleri kaldırmıştır. Doğru din İslâm'dır. Ehl-i kitap olanların Müslüman olmadıkları takdirde öldürülmelerinde hiçbir sakınca yoktur. Nitekim Usame bin Ladin 1998 yılında El-Cezire kanalına verdiği bir röportajda *"Her yetişkin Müslüman, Amerikalılardan, Yahudilerden ve Hristiyanlardan nefret eder. Bu bizim inancımız ve dinimizdir."* demiştir²²³. Ayrıca Usame bin Ladin'in başında olduğu 'Dünya İslami Cephesi' 23 Şubat 1998 tarihinde, Londra'da Arapça yayınlanan El-Kudüs el Arabi gazetesinde bir fetva yayınlayarak 'Yahudiler ve Haçlılara karşı' cihad ilan ettiğini duyurmuştu. Bu fetvada şu ibarelere yer vermişti; *"Allah'ın izniyle, Ona inanan ve iradesine boyun eğen herkesi, Amerikalıları gördükleri yerde hemen öldürmeye ve paralarına el koymaya çağırıyoruz. Ayrıca Şeytanın askeri olan Amerikalıları ve onlarla ittifak kuran şeytan destekçilerini bozguna uğratacak bir saldırıya geçmeleri için alimlere, liderlere, gençlere ve askerlere çağrıda bulunuyoruz."*

ABD büyük düşmandır. Orta Doğu ve körfez bölgesi devletleri ise yakın düşmandır. Emperyalist güç olan ABD, İsrail'e destek vermektedir. Bu yüzden hedef haline getirilerek ABD'nin ılımlı Müslüman ülkelerine olan desteğine son vermesi sağlanmalıdır²²⁴. Yine ABD'ye düşman olan farklı grupların desteği temin edilmelidir²²⁵. El-Kâide kısaca Batı medeniyetinin İslâm düşmanı olduğuna inanır ve ondan kurtulmak için cihad ve şiddeti meşru sayar²²⁶. Kuveyt, Katar, Mısır, Bahreyn, Yemen, Ürdün ve Suudi Arabistan gibi bazı Arap ülkeleri Batı ve ABD ile işbirliği yaptıkları için zındıklardır²²⁷. Bin Ladin Batı'ya *"Beyaz Saray'daki haydutlar için kan dökmeyin"* tavsiyesinde bulunmuştur²²⁸. El-Kâide 11 Eylül saldırısı dahil ABD'ye yönelik pek çok eyleme imza atmıştır. Bunların bir kısmının ise CIA desteğiyle gerçekleştirildiğinden şüphelenilmektedir²²⁹.

El-Kâide Örgütü'nün ikinci adamı olan Zevahiri'nin temel amacı, Mısır'a halifeliği getirmektir. Bu amaca ulaşmak için yıkıcı eylemlerle Batı korkutulmalı,

²²³ Whelan, a.g.e., s. 118, 125.

²²⁴ Whelan, a.g.e., s. 125.

²²⁵ Jenkins, a.g.e., s. 10.

²²⁶ Bruce Hoffman, *Al-Qaeda, Trend'in Terrorism and Future Potentialities: An Assessment*, RAXD. <https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/papers/2005/P8078.pdf>

²²⁷ Whelan, a.g.e., s.123.

²²⁸ Brian Michael Jenkins, *Countering Al Qaeda*, RAND 2002, https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monograph_reports/2005/MR1620.pdf

²²⁹ Whelan, a.g.e., s.126.

Amerika bölgeden çıkarılmalı ve halifelüğün İslâm ülkeleri üzerindeki gücü kullanılarak Batı'ya karşı cihad ilan edilmelidir. Sonuçta ABD ve Yahudi hükümetine karşı Allah kazanacaktır²³⁰. Bunun için dünyadaki bütün Amerikan ve Yahudi hedefleri vurulmalı ve İslâm devletleri üzerindeki hâkimiyetleri yok edilmelidir²³¹.

El-Kâide'nin temel stratejisi, önce bir ülkenin yönetimine sızmak, daha sonra bölge ülkelerinin liderlerini öldürüp orada büyük hilafet devletini kurmaktır²³². Nitekim örgüte ait dokümanlardan onun ABD'ye ve Müslüman bölgelerdeki işgal güçlerine cihad ilan ettiğini öğreniyoruz. Pek çok propaganda aletlerinde bu mesaj tekrarlanıp durmuştur²³³. Onlar Müslümanları yalnız bir bölgede değil dünya çapında mücadeleye çağırıyordu²³⁴. Nitekim kendilerine bağlı Güney Veziristan'da Cündullah, Pakistan'daki ABD ve Batılı çıkarlarına karşı savaşıyordu²³⁵.

2.1.1. Örgütün Yapısı

El-Kâide üç ana gruptan oluşuyordu: Bağımsız hücreler, yerel örgütlenmeler ve mücahit gruplar. Hücreler, örgütün özel olarak eğittiği ve dünyanın pek çok ülkesinde yapılanmış birimlerden meydana gelmektedir. Her hücre 10-15 kişiden oluşmakta ve birbirleri arasında bağlantı bulunmamaktadır. Birçok uzman tarafından bu modele "Üzüm Salkımı Modeli" adı verilir²³⁶. Mücahitleri Afganistan Savaşı'na katılmış Çeçenistan, Filistin ve Bosna Hersek gibi ülkelerden gelen kişiler; yerel örgütlenmeleri de dünyanın değişik bölgelerinden olan radikal gruplar teşkil etmektedir²³⁷. Bin Ladin'in liderliğinde 1980'de on iki adamla kurulan örgüt, gittikçe gelişerek bugünkü seviyeye ulaşmış, 100'er kişilik gruplarla genişlemiştir²³⁸.

²³⁰ David J. Kılculen, "Strategy and Terrorism; Countering Global Insurgency", Duntroon, *The Journal of Strategic Studies*, Vol. 28, No. 4, August 2005, s. 598.

²³¹ Faruk Mercan, *Savaşçının Dönüşü*, 3.Baskı, İstanbul: Doğan Kitap, 2006, s. 145.

²³² Şen, a.g.m. s. 60.

²³³ Seyid Saleem Şahzad, *El-Kaide ve Taliban'ın İçinde" Bin Ladin ve 9/11'in Ötesinde"*, İstanbul: Küresel Kitap, 2014, s. 36.

²³⁴ Şahzad, a.g.e., s. 36.

²³⁵ Şahzad, a.g.e., s. 32-35.

²³⁶ Alkan, a.g.e., s. 115.

²³⁷ Emin Demirel, *Ölüm Arabaları*, İstanbul: IQ Yayınları, 2004, s. 40.

²³⁸ Jason Burke, *Al-Qaeda; Casting a Shadow of Terror*, London:1. B. Touris & Co., 2004, s. 10.

Örgütün idaresi danışma kurulunca yapılıyordu. Kurulda Eymen el-Zevahirî ve yakın çevresi bulunuyordu²³⁹. Bir komuta ve kontrol yapısına sahipti. Operasyonlara onay veren danışma konseyi ve yanında iş komitesi, dini komite, medya komitesi ve seyahat bürosu gibi birimler bulunuyordu²⁴⁰.

Örgüt lideri tarafından idare edilen bu yapıyı teşkil eden danışma konseyi başta olmak üzere askeri komite askeri konulardan, dini komite dini işlerden, medya komitesi basından, mali komite finans temini ve idaresinden, seyahat bürosu, ulaşımdan ve istihbari komite de haber toplama işlerinden sorumluydu²⁴¹.

Hücrelerin belirli bir örgütlenme yapısı vardır. Özgür hareket ederler, üretken olup eylemlere karar verme ve bunun için gerekli hazırlıkları yapma hakkına sahiptirler. Bölgelerin durumlarına göre örgütlenir, yeni üye alabilir ya da aralarına katılan özel statülü üyeleri başka bölgelere gönderebilirler. Kendilerine mahsus kuralları vardır ve genel kurallara uymamakta serbesttirler.

El-Kâide'nin teşkilatlanması 1996 yılında Sudan'dan Afganistan'a, oradan Avrupa, Amerika, Türkiye ve Yemen'e doğru genişlemiştir. Avrupa'da 1998 yılında örgüte yönelik yapılan operasyonlar sonrasında Türkiye'deki büro İspanya'ya nakledilmiştir²⁴². Hücresel ve esnek yapılanması eylemlerin önlenmesini zorlaştırmaktadır. İnsana dayalı iletişim yaptığı için yakalanmaları daha zordur. İnternet üzerinden büyük kitlelere kolayca ulaşabilmekte ve bu yolla güvenlik birimlerine karşı önlem alabilmektedir.

2001 yılında Taliban iktidarının yıkılmasından sonra örgüt üyeleri eylem yapmak amacıyla farklı ülkelere dağıldılar²⁴³. Suriye'de el-Nusra olarak Somali'de el-Şebâb, Nijerya'da Boko Haram adıyla örgütlenmiştir. 2011 yılında Suriye ve Irak'ta el-Kâide militanları Irak-Şam İslam Devleti (İŞİD) adıyla yeni bir örgütlenmeye gitmiştir. İŞİD daha sonra Suriye ve Irak'ta güçlenince Afganistan el-Kâide'siyle ilişkisini

²³⁹ Necati Alkan, *El Kaide'den İşid'e, "Din, Şiddet ve Terörizm"*, Ankara: Karınca Ajans, 2016, s. 114.

²⁴⁰ John Richard Thookrah, *Dictionary of Terrorism*, London, Routledge, 2. Baskı, 2004, s. 10.

²⁴¹ Emre Yılman, *Genel Hatlarıyla El-kaide*, 2014, [http://www.ekodemikperspektif.com/2014/10\(17\)genel-hatlarıyla-el-kaide/\(12.02.2017\)](http://www.ekodemikperspektif.com/2014/10(17)genel-hatlarıyla-el-kaide/(12.02.2017)).

²⁴² Karin Knorr Cetina, "Complex Global Microstructures: The New Terrorist Societies", London, *Theory, Culture & Society*, 2005, vol. 22.

²⁴³ Filiz Katman, *Ladin Öldü: El-kaidenin Sonu mu?* Aydın Üniversitesi, GADAK, <http://etkinlik.aydin.edu.tr/resimler/makale1el-kaide.pdf>, (12.02.2017).

kesmiştir²⁴⁴. Aşağıdaki şema el-Kâide'nin dünya ülkelerindeki yapılanmasını göstermektedir.

Tablo 1: El-Kâide Örgüt Yapılanması

²⁴⁴ Alkan, a.g.e., s.115.

²⁴⁵ Al-Qaida, <http://www.globalsecurity.org/military/world/para/al-qaida.htm>, (15.02.2017).

El-Kâide eylemlerini üç grup aracılığıyla gerçekleştirir;

- Birinci grup yerel militanlardan oluşur. Ayak işlerini bunlar yapar.
- İkincisi, “uykucular” olup eylemlerini yaptıktan sonra günlük işlerine dönerler.
- Üçüncü grup uzman militanlardan meydana gelmektedir. Bu militanlar eylemlerinden sonra hayatta kalmışlarsa yeniden yer altına inerler.

Mesela Afrika’daki ABD elçiliklerine yapılan saldırıyı bu eylemciler icra etmiştir²⁴⁶. Mücahitlerin çoğu Afgan-Rus Savaşı’nda birlikte savaşan kimselerdir. Vehhâbî görüşleri benimseyen bu kişiler kamplarda eğitilirler, iş hayatında birbirlerine oldukça yakındırlar. Evlilik yoluyla birbirlerine akraba olmuşlardır²⁴⁷.

El-Kâide personel seçiminde oldukça dikkatli ve titiz davranmaktadır. Dünyadaki gündemi takip edebilecek nitelikte elemanlara sahiptir. Bu tip elemanların Arapça ve İngilizce bilmeleri şarttır²⁴⁸. Ayrıca örgütün eylemde kullanmadığı şoförler, aşçılar, bilgisayar programcısı ve hukukçu gibi günlük işleri yapan elemanları vardır²⁴⁹.

Örgüte girmenin en önemli şartı, Müslüman olmaktır. Zira Müslüman olmayan bir kimsenin İslami hedefler doğrultusunda mücadele etmeyeceği ve örgütü deşifre edeceği açıktır. Alınacak eleman olgun yaşa gelmiş olmalıdır. Çünkü bu zor yolda fiziki, psikolojik ve zihinsel olarak güçlü olmak gerekmektedir. Üye itaatkâr, akıllı ve zeki olmalı, talimatların dışına çıkmamalıdır²⁵⁰.

2.1.2. Örgütün Eylemleri

Örgüt dünyanın pek çok yerinde ses getiren eylemler yapmıştır. Burada bu eylemlerin tamamı üzerinde durulmayacaktır. Hareketin maksadının anlaşılması bakımından birtakım eylemlere değinilecektir.

Örgütün bir kısım eylemleri elçiliklere yönelik olmuştur: ABD’nin Kenya ve Tanzanya’daki elçiliklerine 1998’de yaptıkları saldırı buna örnek olarak verilebilir. Bu

²⁴⁶ Stephen G. Atkins, *The 9/11 Encyclopedia*, London: Praeger Security International Westport, C. 1, 2008, s. 245.

²⁴⁷ Kilcullen a.g.e., s. 600.

²⁴⁸ Faik Bulut, *El Kaidenin Sırları*, İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, Ekim-2008, s. 113.

²⁴⁹ Bulut a.g.e., s. 114.

²⁵⁰ Bulut a.g.e., s. 136.

eylemler bomba yüklü araçlar ile gerçekleştirilmiştir²⁵¹. Nairobi Büyükelçiliği'ne yapılan saldırıda 213 kişi ölmüş ve 4.600 kişi yaralanmıştır. Eylemi gerçekleştiren Suudlu Muhammed Raşit El-Ouhali ile Assam'dır. Afganistan'daki kamplarda bomba imali, adam kaçırma ve istihbarat alanında eğitim görmüşlerdi²⁵². Assam bu patlamada ölmüştür. El-Ouhali ise kaçarak kurtulmuştur²⁵³.

Tanzanya'daki eski başkent Dârüsselâm'daki ABD elçiliğine bomba yüklü araçla bir saldırı yapılmıştır²⁵⁴. Saldırıyı gerçekleştiren altı kişi, Kenyalı, Tanzanyalı ve Mısırlıdır²⁵⁵. Bu patlamada 11 kişi ölmüş, 85 kişi de yaralanmıştır²⁵⁶. Profesyonelce icra edilen bu saldırılarla örgüt²⁵⁷, her zaman ve her yerde ABD hedeflerini vurabileceğini kanlı bir şekilde göstermiştir²⁵⁸. ABD de buna karşı Sudan'da Bin Ladin tarafından kurulan ilaç fabrikasını ve Afganistan'daki kampları bombalamış ve bu bombalamalarda 250 sivil hayatını kaybetmiştir²⁵⁹.

Örgüt intikam için patlayıcı yüklü bir sürat teknesi ile USS Sullivan gemisine 2000'de bir saldırı yapmak istedi, fakat tekne patlayıcıların ağırlığından battığı için eylem başarısız oldu. Fark edilmeyen bu girişimden sonra el-Kâide militanları tarafından tekne denizden çıkarıldı ve bir sonraki eylem için hazırlandı²⁶⁰.

12 Ekim 2000'de aynı tekne ile USS Cole ABD savaş gemisine saldırdıysalar da yine istediklerine ulaşamadılar. Çünkü teknedeki patlayıcılar gemiye ulaşmadan infilak etti²⁶¹. Saldırıda 17 Amerikan denizcisi öldü, 38 denizci de yaralandı²⁶². Bir milyar dolar değerindeki gemi bu saldırı sonucunda kullanılmaz hale geldi²⁶³. Saldırıyı Kenya

²⁵¹ Alkan, a.g.e., s. 118.

²⁵² Şen, a.g.e., s. 85.

²⁵³ Arthur Frederick'de, Jacob Ronald Auliff, "Jihad, Mısjahiddeen, Taliban, Osama bin Laden, George W. Boush, & Oil: A Study in the Evolution of Terrorism & İslam, Garland: Tinglewold, 2002, s. 347-348.

²⁵⁴ Şen, a.g.e., s. 85; 1998 Kenya ve Tanzanya ABD Elçilik Saldırıları, <http://terortakvimi.wordpress.com/1998/08/07/1998-kenya-ve-tanzanya-abd-elcilik-leri-saldirilari/>

²⁵⁵ Şen, a.g.e., s. 86.

²⁵⁶ Simon Reeve, *Yeni Çakal'lar, Remzi Yusuf, Usame Bin Ladin, ve Terörizmin Geleceği*, İstanbul: Everest Yayınları, 2001, s. 276

²⁵⁷ Alkan a.g.e., s.118.

²⁵⁸ Şen a.g.e., s. 87.

²⁵⁹ Abdülkadir Şen, *11 Eylül ve El-kaide Dosyası*, [http://www.pressmedya.com.\(25.01.2017\)](http://www.pressmedya.com.(25.01.2017))

²⁶⁰ 2000 / Yemen'de ABD gemisi USS Cole Saldırısı, [http://terortakvimi.wordpress.com.12.10.2000,\(06.02.2017\)](http://terortakvimi.wordpress.com.12.10.2000,(06.02.2017))

²⁶¹ Shay Schweitzer, *The Globalizatin of Terror*, London: Transaction Publishers, 2003, s. 134.

²⁶² Alkan, a.g.m., s.119.

²⁶³ 2000 / Yemen'de ABD gemisi USS Cole Saldırısı, [http://terortakvimi.wordpress.com.12.10.2000,\(10.02.2017\)](http://terortakvimi.wordpress.com.12.10.2000,(10.02.2017))

ve Tanzanya saldırılarını da yapan Abdülrahim el-Nesiri ve Jamal Bodowi gerçekleştirdi. Eylemcilerden el-Nesiri yakalanarak ölüm cezasına, yanındakiler de hapis cezasına çarptırıldı, fakat 2006 yılında hepsi de hapishaneden kaçmayı başardı²⁶⁴.

Eylem sonrasında Bin Ladin'in sözcüsü Rifai Taha, Ladin'in eylemle bir ilgisi olmadığını, ancak eylemi olumlu karşıladığını söylemiştir²⁶⁵. Daha sonra Usame b. Ladin, Halid Şeyh Muhammed'e bir propaganda kaseti hazırlatmış ve TV kanallarında yayınlanmasını sağlamıştır. Bu eylem Ladin'e olan sempatiyi arttırmış ve örgüte yeni katılımlar olmuştur²⁶⁶.

11 Eylül saldırısı olarak da bilinen İkiz Kuleler eylemi, El-Kâide'nin dünyada en fazla ses getiren eylemi olmuştur. ABD Başkanı Bush Amerika'nın Florida eyaletinde bir okul ziyaretinde iken uçaklardan biri Dünya Ticaret Merkezi'ne çarpmıştır. Halk başta olayın feci bir kaza olduğu ihtimalini düşünmüştür. Ancak New York'daki Hudson Nehri'nin karşısından gelen başka bir uçak ikinci kuleye çarptığında artık olayın kaza değil bir saldırı olduğu anlaşılmıştır²⁶⁷.

Saldırı New York'ta büyük paniğe yol açmıştır. Nitekim saldırı sırasında Florida'da bulunan Başkan Bush Air Force One ile Washington'a dönmeye çalışıyordu. Ancak bu sırada kendisini korumakla görevli gizli servis, o sırada uçakta bulunan başkana yönelik "Beyaz Saray'a yaklaşma vurulursun!" şeklinde bir mesaj almıştır. İlginç olan, bu mesajın her gün değiştirilen gizli kodla gönderilmesiydi. Bununla teröristlerin gizli kodlara ve gönderilen sinyallere sahip olduğu anlaşıyordu. Bu olay Gizli Servis, FBI, Federal Havacılık Dairesi, CIA içinde eyleme yardımcı olan işbirlikçilerin olduğunu işaret etmekteydi. Yapılan bu tehdit sonrası ABD istihbaratı derin bir yara almıştır²⁶⁸.

Eylemcilerden on beşi Suudi Arabistan vatandaşıdır²⁶⁹. Bu kişilerin ülkenin fakir bölgelerinden seçilip, el-Kâide kamplarında eğitim aldığı tahmin edilmektedir.

²⁶⁴ Schweitzer, a.g.e., s. 135.

²⁶⁵ Şen, a.g.e., s. 88.

²⁶⁶ Alkan, a.g.m., s.120.

²⁶⁷ Stephen Tonner, *Bush'ların Savaşları*, (Çev. Ayşe Doğacı), Ankara: Elips Kitap, 2005, s. 216.

²⁶⁸ Mustafa Aydın, *Onların Savaşı*, İstanbul: Kutup Yıldızı Yayınları, 2003, s. 348.

²⁶⁹ Şen, a.g.e., s. 89.

Eylemciler 20-28 yaş aralığında, lise mezunu ve bekâr gençler olup eylem öncesi aileleriyle bağlarını koparmışlardı²⁷⁰.

Saldırı öncesi ilk yapılan toplantı ABD'deki el-Kâide komutanı Muhammed Atta, emir subayı Remzi b. Es-Sibh Şeyh Muhammed ve Bin Ladin'in katılımıyla İspanya'nın Tarrogon kentinde yapılmıştır. Ancak eylem Almanya Hamburg Hücresi tarafından 1998 yılında planlanmıştır. Muhammed Atta, Zia El-Jarroh, Mervan El-Şeyhi ve Remzi b. Eş-Şibh Hamburg Hücresi üyesiydiler²⁷¹.

Eylemcilerden Zekeriya Moussevi 2001 yılında ABD'ye gitmiştir. 2001 yılının ortalarında eylemciler Fayez Ahmed, Ahmed El-Nemi, Saaed El-Ghomdi, Ahmed El-Chamdi, Hamza El-Ghamdi, Abdül Alomari ve Woil ABD'ye gelmişlerdir. Bu kişiler pilotluk eğitimi almamıştır²⁷².

Diğer eylemciler El-Hazmi ve El-Midhar, diğer gruptaki eylemcilerden çok önce Ocak ayında ABD'ye giriş yapmış ve pilotluk eğitimi almaya başlamışlardı. 2001'in ilk uçuş okulunda başarısız olan Zekeriya Moussavi, kayıt olduğu ikinci okulda devamlı olarak Boeing 747 tipi uçak ile eğitim görmek istediğini söylemesi sonucu eğitmenin dikkatini çekmiş ve FBI tarafından gözaltına alınmıştır. FBI Moussavi ile ilgili herhangi bir suç unsuru bulamamış, vizesinin bitmesinden dolayı tutuklanmıştır. Bunun sonucu Zekeriya Moussavi, plan dışı kalmış, ancak eyleme dair bir bilgi edinilememiştir²⁷³.

Eylül 2002'de ABD tarafından yakalanmadan birkaç ay önce, Yemenli Remzi Bin El-Şibh, Pakistan'da saklandığı dönemde El-Cezire televizyonuna verdiği demeçte, Bin Ladin'in yapılan eylemle ilgili geniş bir bilgisinin olmadığını, bunu öğrense bile bütün sayfalarını bilemeyeceğini söylemiştir. Kulelerdeki hasarın ise Bin Ladin'nin aldığı mühendislik eğitiminden yararlanılarak planlandığını belirtmiştir²⁷⁴.

Eylemden önce teröristler, dikkat çekmemek için küçük gruplar halinde değişik şehirlere seyahatler gerçekleştirmişlerdir. Hamburg hücresi üyesi Bin Şibh eylemin

²⁷⁰ Alkan, a.g.e., s. 121.

²⁷¹ Şen, a.g.e., s. 90.

²⁷² Kushner W. Harvey, *Encyclopedia of Terrorism*, California: Sage Publications, 2003, s. 527.

²⁷³ Şen.a.g.e., s. 90.

²⁷⁴ Yosri Fouda & Nick Fielding, *Masterminds of Terror*, New York: Aracade Publishing, 2003, ss. 48.

olacağı gün Almanya'dan İspanya'ya, El-Howsawi, yine aynı gün Arap Emirliği'nden Pakistan'a giderek izlerini kaybettirmeye çalışmışlardır²⁷⁵.

Focus dergisi eylemcilerden el-Kâide ABD sorumlusu Muhammed Atta'nın Mayıs 2000'de yüklü miktarda kimyasal madde satın aldığı öğrenilmesi üzerine CIA ve FBI ajanları tarafından izlenmiş ve Alman istihbaratıyla Atta ile ilgili bilgi paylaşmıştır²⁷⁶.

Eylemcilerden el-Omeri, Vâil eş-Şehri, el-Sugomi, Muhammed Atta ve Velid eş-Şehri Kuzey Kuleye çarpan 11 numaralı uçakta ölmüşlerdir. Hamza el-Ghamdi, Ahmed el-Ghamdi, Moahld el-Şehri, Feyiz Ahmed ve Mervan el-Şeyhi Güney kulesine çarpan 175 numaralı uçakta ölmüşlerdir. Pentagon'a çarpan uçakta ise Hanjour, Salim el-Haşmi, Nowaf El-Hamzi, el-Midhar, Moqed ve Hanjour isimli eylemciler hayatlarını kaybetmişlerdir. Pensilvanya'da yolcuların müdahalesiyle düşen 93 numaralı uçakta ise El-Hazraw, El-Nami, el-Ghamdi ile el-Jorreh ölmüşlerdir²⁷⁷.

Saldırı sonucu hava korsanları hariç eylemde yaklaşık 2.979 kişi ölmüş, ABD'nin her zaman ve her yerde vurulabileceği gösterilmiştir. Kullanılan saldırı tekniği ile de bir ilk yaşanmıştır. Bu olayla birlikte ABD'nin ve diğer dünya devletlerinin dış politika paradigmaları değişmiş ve Afganistan ve Irak işgallerine kapı açılmıştır.

Saldırı sonrasında ABD ekonomisi 120 milyar dolardan fazla zarara uğradı. Sadece Newyork şehrinde alt yapı zararı 60 milyar dolardan fazladır. Saldırının zararlarının rakamsal büyüklüğünün yanında 'dünyanın değiştiği gün' olarak isimlendirilen bugünde ABD'nin istihbaratına, güvenliğine olan inancın yıkılması sonucunda bütün dünyada güvenlik politikaları ve diplomasi değişiklikleri meydana geldi.

Örgüt, eylemler için uzun süreli bir planlama ve eğitim sürecinden geçmiştir. Eylemle ilgili teknik, ekonomik ve istihbarat çalışmalarında bulunulmuştur. Eylemin 500 bin dolara mal olduğu tahmin edilmektedir. Bu eylemde el-Kâide, ABD'ye düşman diğer devletlerin yapamayacağı bir saldırıyı çok az insan ve çok az sayıda bir maliyetle yapmayı başarmıştır.

²⁷⁵ Kushner, a.g.e., s. 328.

²⁷⁶ Jim Marss, *Sırlar Operasyonu Terör mü Politika mı?* İstanbul: Truva Yayınları, 2005, s. 127.

²⁷⁷ Kushner, a.g.e., s. 330.

Khobar Kuleleri eylemi Suudi Arabistan'ın Dahran şehri yakınlarındaki ABD askeri kompleksine karşı yapılan bir terör saldırısıdır. Bu tesis Irak'ta uçuşa yasak bölgenin korunması amacıyla üç bin görevli ABD askerinin yaşadığı bir komplekstir²⁷⁸.

Eylemcilerden el-Mughassil, Ali el-Houri, Al-Qassab ve Al-Sayegh ve kimliği tespit edilemeyen bir Lübnan vatandaşı Haziran 1996 yılında Suudi Arabistan'dan bir petrol tankeri satın aldılar. Bu tankerin içine patlayıcılar yerleştirilerek iki haftada bombalı bir araca dönüştürdüler²⁷⁹. 25 Haziran 1996 tarihinde Khobar Kulelerinin yanındaki çitin yakınında²⁸⁰, aracı patlatarak 19 Amerikan vatandaşının ölümüne, beş yüz kişinin de yaralanmasına yol açtılar²⁸¹.

Örgütün Türkiye'de de eylemler gerçekleştirdiği bilinmektedir. İstanbul'da 15 Kasım 2003'de Yahudi cemaatine yönelik eş zamanlı iki saldırı yapıldı. İlk saldırı Neve Şalom Sinagogu'na, ikincisi de Şişli Beth İsrail Sinagogu'na oldu. Her iki saldırıda toplam 27 kişi hayatını kaybetti ve 669 kişide yaralandı²⁸². 20 Kasım 2003'te ise Levent'te Metro City Alışveriş Merkezi'nin karşısındaki HSBC Genel Müdürlük Binası'na ve Taksim'de bulunan İngiltere Baş Konsolosluğu'na eş zamanlı bomba yüklü araçlarla saldırı yapılmıştır. Yine 32 kişi yaşamını yitirirken 400'ün üzerinde insan yaralanmıştır. Eylemi Habip Aktaş liderliğinde Harun İlhan, Baki Yiğit ve Adnan Ersöz isimli kişiler gerçekleştirmiştir. Bu kişilerin Afganistan'da eğitim aldıkları ve el-Kâide ile de bağlantıları olduğu belirlenmiştir²⁸³. Bunlar ve diğer bir çok eylemci yakalanarak yargılanmışlardır²⁸⁴.

11 Mart 2004 tarihinde İspanya'nın başkenti olan Madrid'de eş zamanlı olarak El-Pozo, Santa Evgenia ve Atocho tren istasyonlarında sırt çantalarına saklanan patlayıcılarla eylem yapan el-Kâide militanları 191 kişiyi öldürmüş, 1500 kişi de

²⁷⁸ Alkan Rebecca Grant, "Death in the Desert", *Air Force Magazine*, June 20, 2006.

²⁷⁹ Şen, a.g.e., s. 83.

²⁸⁰ *Khobar kulelerinin bombalanması*, www.rewardsforjustice.net-/turkish/khaber-towers.html, (25.03.2017)

²⁸¹ Şen, a.g.e., s. 83-84; Alkan, a.g.e., s.117.

²⁸² *15-20 Kasım İstanbul Saldırıları*, <https://www.terortakvimi.wordpress.com>, (25.03.2017)

²⁸³ Alkan, a.g.e., s. 122-123.

²⁸⁴ Şen, a.g.e., s. 97-98.

yaralamıştır. Eyleme imza atan, Ebu Hafsa el-Mısri Tugaylarıdır²⁸⁵. Eylemcilerin bir kısmı İspanyol, çoğunluğu ise Fas kökenlidir²⁸⁶.

Bu eylem Aznar hükümetinin düşmesine, yerine sosyalist iktidarın gelmesine yol açmıştır. Yeni iktidarın yaptığı ilk icraat Irak'taki İspanyol askerlerinin geri çekilmesi olmuştur. Eylem İspanyol halkında çok büyük bir travma meydana getirmiştir.

El-Kâidenin eylemlerinden Londra da nasibini almıştır. Metro istasyonu ile bir otobüse düzenlenen intihar saldırısında 56 İngiliz vatandaşı ölmüş, 700 civarında kişi yaralanmıştır²⁸⁷. Eylem Pakistan asıllı Jermaine Lindsoy, Şehzade Tonweer, Sidique Han ve Hasib Hüseyin tarafından icra edilmiştir. Eylemde kullanılan patlayıcılar Leeds Üniversitesi'nde Kimya bölümünde öğrenim gören Mısır uyruklu Alexandro Grove tarafından imal edilmiştir²⁸⁸. Eylemcilerinin Müslüman uyruklu İngiliz vatandaşları olması ülkede Müslümanlara karşı saldırıların artmasına yol açmıştır²⁸⁹.

2.1.3. El-Kâide Örgütü Liderleri

2.1.3.1. Usame bin Ladin

Örgütün en önemli ismi kuşkusuz Usame Bin Ladindi. O, Suudi Arabistan'ın zengin ailelerinden birine mensuptu. 1957 yılında Yemenli bir babadan ve Suriyeli bir anneden dünyaya geldi.

Abdülaziz Üniversitesi'nde iktisat eğitimi alan Üsame bin Ladin iyi derece İngilizce biliyordu. Öğrenciliğinde onu tanıyanlar içine kapanık, utangaç, fazla konuşmayı sevmeyen, çabuk heyecanlanan ve aniden kızabilen biri olduğunu söylemektedirler. Ayrıca alçak gönüllü ve sade bir hayatı sevdiği de bilinmektedir²⁹⁰.

Üniversite eğitimi sırasında İslam dünyasında yaşanan olaylar onun dine olan ilgisini artırdı. Vehhâbî mezhebine mensup olan Ladin, devrimci İslâm anlayışını

²⁸⁵ 2004 Madrid Tren Bombalamaları, <https://terortakvimi.wordpress.com/2004/03/11/2004-madrid-tren-bombalamaları>, (30.03.2017)

²⁸⁶ Şen, a.g.e., s.101.

²⁸⁷ Ferenc Jordán, Predicting target selection by terrorists: a network analysis of the 2005 London underground attacks, Budapest, *Int. J. Critical Infrastructures*, Vol. 4, Nos. 1/2, 2008

²⁸⁸ Şen, a.g.e., s.102.

²⁸⁹ Alkan, a.g.e., s.126.

²⁹⁰ Burke, a.g.e., s. 59.

benimsedi. İslâm dünyasının kurtuluşunu Seyyid Kutub'dan etkilenecek cihad ideolojisinde gördü²⁹¹ ve bu hayalini gerçekleştirmek üzere Afganistan'a gitti. Bir ara Hac için Suudi Arabistan'a geldi ve burada Dr. Abdullah Azzam ile tanıştı, dostlukları hızla gelişti ve birlikte cihada gelenler için Mektep el-Hidamatı oluşturdular. Bin Ladin Azzam'ın yardımcısı oldu. Cihatçı yetiştirmek üzere Pakistan'da kamplar kurdular, gençlere gerilla teknikleri öğrettiler. Bütün bu faaliyetler ABD tarafından desteklendi. CIA eliyle Mektep el-Hidamat'a milyonlarca dolar yardım yapıldı²⁹².

Daha sonra Bin Ladin, Afganistan'daki cihadı desteklemek için el-Kâide'yi kurdu ve örgütün ikinci adamı oldu. Yardımcısı da Eymen el-Zevahîrî idi. El-Kâide'nin görünürdeki amacı ABD'ye ve Batı'ya karşı cihat etmektir²⁹³. Bin Ladin 29 Nisan 2011 tarihinde Pakistan'ın Abbottabad şehrinde bir evde saklandığının tespit edilmesi üzerine Amerikan Başkanı Barak Obama'nın emriyle Amerikan Deniz Kuvvetlerine bağlı bir özel timin 2 Mayıs 2011 tarihinde düzenlediği baskınla ölü olarak ele geçirildi. Cenazesi manevi değerinin devam edeceği endişesi ile denize atıldı²⁹⁴.

2.1.3.2. Eymen El-Zevahiri

Örgütün ikinci önemli adamı Eymen el-Zevahiri'dir. 19 Haziran 1951 tarihinde Mısır'da doğdu. Kahire Üniversitesi Tıp Fakültesi'nden 1974 yılında mezun oldu. Dört yıl sonra aynı üniversitede cerrahi alanında ihtisas yaptı. 2004 yılında Afganistan'ın Tora Bora bölgesinde ABD'nin düzenlediği bir operasyonda eşini ve iki çocuğunu kaybetti²⁹⁵.

Bin Ladin'den sonra el-Kâide'nin liderliğine geçti. O daha önce Mısır merkezli İslâm cihad hareketinin lideriydi. Zevahiri 2015'te yaptığı bir açıklamada IŞİD'i

²⁹¹ John L. Esposito, *Unholy War-Terror in the Name of Islam*, Newyork: Oxford University Press, 2002, s. 20.

²⁹² Şen, a.g.e., s. 54.

²⁹³ David J. Kılculen, "Strategy and Terrorism- Countering Global Insurgency", *The Journal of Strategic Studies*, Vol. 28, No. 4, 597 – 617, August 2005

²⁹⁴ Armağan Kuloğlu, "El Kâide Lideri Bin Ladin Operasyonu ve Sonuçları", *Orta Doğu Analiz*, C. 3, Haziran 2011, s. 30.

²⁹⁵ *Eymen el Zevahiri Kimdir?*, www.haber7.com- Orta Doğu/haber11277189-eymen-el-zevahiri-kimdir. /140/2016. (15.03.2017)

tanımadıklarını ve onların gayri meşru olduklarını söylemiştir²⁹⁶. FBI tarafından başına 25 milyon dolar ödül konmuştur²⁹⁷.

Ayrıca el-Kâide'nin üçüncü önemli adamı Mustafa Ebü'l-Yezid'dir. Genellikle örgütün Afganistan işlerinden sorumluydu. Şura meclisinin üyesidir. Mayıs 2011'de Pakistan Kuzey Veziristan'da ABD tarafından bir füzeyle ailesiyle birlikte öldürüldü²⁹⁸.

Diğer Yöneticiler

Örgütün üst yöneticileri arasında sayılan ve Ürdünlü Ebu Musa el-Zerkâvi (Ö. 2006) gibi öldürülenler yanında halen hayatta olan diğer önemli isimler de şunlardır. Örgütün finansmanından sorumlu ve Ladin'in akrabası olan Şeyh Said, Ebu Muhammed el-Mısri, Zevahîrî'nin yardımcısı olan Solah Şirhata²⁹⁹, istihbarattan sorumlu Adnan el-Kasri, Afrika sorumlusu Muhammed Nasır el-Vasi Ebû Nasir, Afganistan ve Pakistan sorumlusu Muhammed Adem Han Afgâni, Acil oparesayonlar sorumlusu Fehad el-Kova, Komuta kontrol birimi sorumlusu Muhammed Mustafa Yemni ve Seyf el-Adil'dir. Bu sonuncusu, 1960 doğumlu olup Mısırlıdır ve örgütün istihbarat sorumlusudur.

²⁹⁶ *El-Kaidenin Halifeliği Reddi*, www.bbc.com/turkçe/haberler/2015/09/150909-elkaide-halifelik-red, (30.03.2017)

²⁹⁷ *Terrorist, cyma-ol-zewahiri*, www.fbi.gov.tr/wanted/wanted/terrorist, cyma-ol-zewahiri/view, (04.04.2017)

²⁹⁸ *El-Kâidenin üç numaralı lideri öldürüldü*, www.amerikanın sesi.com/a/el-kaidenin-üç numaralı-lideri-olduruldu.95317375.(20.04.2017)

²⁹⁹ Bulut, a.g.e., s.34.

2.2. IŞİD

Örgütün Kuruluşu ve Siyasi Söylemi

IŞİD 1999 tarihinde Musab el-Zerkavî tarafından Tevhid ve Cihad Örgütü ismiyle Irak'ta kuruldu. Örgütün Dünya'da tanınması ise 2003'te ABD'nin Irak'ı işgalinden sonra olmuştur.³⁰⁰

Örgüt zaman içinde farklı isimler aldı. Her ne kadar kendilerini İslâm Devleti olarak ansalarda en çok IŞİD ismiyle anılmaktadırlar. Örgütün kuruluşundan günümüze kadar aldığı isimler ise şöyleydi; 1999-2004 arası Tevhid ve Cihad Örgütü (Cemaat el-Tehvid vel-Cihad), 2009-2006 arası Irak el-Kâidesi (IEK) (Tanzim Kaide el-Cihad fi Bilad er-Rafideyn), 2006 yılında Mücahitler Şura Konseyi (Meclis Şura Mücahidin), 2006-2013 arası Irak İslâm Devleti (İİD) (Devlet el-Irak el- İslâmiyye), 2013-2014 arası Irak Şam İslâm Devleti (IŞİD) (ed-Devlet'ül İslâmiyye fi'l Irak ve's Şam) ve 2014 yılı sonrası İslâm Devleti (ID) (ed-Devlet'ül İslâmiyye) olarak devam etmektedir.

Öncelikle IŞİD'in Orta Doğu'da zengin petrol kaynaklarının bulunduğu topraklarda kurulduğunu belirtmek gerekir. IŞİD bu petrol kaynaklarını yönetmek için yapılan iktidar kavgalarından beslenerek doğdu. Bu sebeple geçmişte bölgedeki petrol kaynaklarının kimler tarafından yönetildiğini incelemek gerekir. Musul, İran ve Irak gibi zengin petrol yataklarına sahip bölgeler sebebiyle zengin ülkelerin Orta Doğu'ya ilgisi gün geçtikçe daha da yoğunlaştı. Bu arada Bakü'de de zengin petrol yatakları bulundu. Bu petrolün Batı pazarına aktarılması Avrupa ve Amerika'nın en güçlü ailelerinden Rothschild Ailesi üstlendi ve bunun için 14 Mart 1895 yılında Orta Doğu'nun tarihini de belirleyecek bir anlaşma imzalandı. Bu anlaşma Rothschildler (Brito), Rockefeller (Standart Oil) ve Nobeliler (Petroleum Praduating Company) arasında Kafkas petroleri ile ilgili bir ittifak anlaşmasıydı. Bu üç aile daha sonra Orta Doğu'daki petrolerin paylaşımı için bir araya gelerek, Orta Doğu sınırlarının oluşmasını sağladılar³⁰¹.

Bugünkü sınırlarıyla Orta Doğu'nun oluşumu büyük oranda 1916 yılında imzalanan Sykes Picot Antlaşması'dır. Bu antlaşma Osmanlı yönetimindeki Suriye ve Musul'un, Fransa'ya; Bağdat, Basra ve Mezopotamya'yı ise İngilizlere veriyordu. Bu

³⁰⁰ Dilaver Demirağ, *Kıyamet Çanı*, 1. Baskı, İstanbul: Hayykitap, 2015, s. 34.

³⁰¹ Demirağ, a.g.e., s. 36.

bölge üzerinde ilk önce konfederasyon altında bir tek Arap devleti kurulması planlandıysa da bu gerçekleştirilemedi, ancak günümüzde Arap devletlerinin temelleri atılmış oldu³⁰².

Orta Doğu'nun çok mezhepli bir yapısı ve bunlar arasındaki rekabet ve anlaşmazlıklar, bölgeyi çıkarlarına göre düzenlemesinde Batı güçlerinin işini kolaylaştırmıştır. Özellikle Sünnilerle Şiîler arasındaki rekabet ve çatışmalardan çok yararlanmışlardır. Birbirinden nefret eden kadim bir devlet olan İran ile Suudi Arabistan arasındaki çatışmalar körüklenmiş ve bölgenin istikrarsızlaşması sağlanmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonunda ABD'nin "Yeşil Kuşak" denilen İslâm dünyası ile Sovyetler Birliği'ni kuşatmasında Suudi Arabistan büyük destek olmuştur. Aynı strateji İran'a karşı da kullanılmış, İran da kendini koruyabilmek ve bölgede hâkimiyeti ele geçirebilmek için Şiî unsurları devreye sokmak suretiyle mezhep çatışmalarını körüklemiştir³⁰³.

2.2.1. IŞİD'in Örgütsel Yapısı

Yukarıda da belirtildiği gibi, IŞİD (Irak ve Şam İslâm Devleti) Batının Irak ve Suriye'de hedeflerine ulaşabilmek için taşeron olarak kullanmak üzere kurduğu modern selefî bir örgüttür. Batı bölge dinamiklerini manipüle ederek oluşturduğu bu örgüt sayesinde bölgeyi istikrarsız hale getirmeyi başardı.

Örgütün kurucusu, Abu Musab el-Zerkavî olup temellerini ilk kez Irak'ta attı ve daha sonra pek çok ülkede hücreler halinde örgütlendi. "Tevhid ve Cihad" prensibini esas alan örgüt, 2004 yılında Bin Ladin'in emrine girerek Irak el-Kâidesi'ne dönüştü. IŞİD'in asıl amacı, Irak'taki işgalci güçleri ülkeden çıkarmak, Irak hükümetini düşürmek ve Şiî nüfusu azaltıp zayıflatmaktır. Nihai olarak da İslâm kanunlarıyla yönetilen bir devlet kurmaktır³⁰⁴.

Örgütün kurucusu Zerkavî Afganistan savaşı sonrasında ülkesine geri döndü. Fakat daha sonra tekrar burada savaşmak üzere Afganistan'a gitti ve Herat yakınlarında bir kamp kurdu ve elemanlarına ideoloji ve askeri eğitim vermeye başladı. Onun bir

³⁰² Demirağ, a.g.e., s. 59.

³⁰³ Demirağ, a.g.e., s. 72.

³⁰⁴ Eylem Okumuş, *Orta Doğu ve Işid Gerçeği*, İstanbul: Siyah Beyaz Kitap, 2014, s. 117.

diğer hedefi gerçek anlamda Müslüman olmadığını düşündüğü Ürdün Krallığı'nı yıkmak, daha sonra da benzer nitelikteki diğer ülkelere yönelmekti. Nitekim Zerkavî ABD'nin Irak'ı işgalini fırsat bilerek bu ülkeye girdi. Cemaat el-Tevhid ve'l-Cihad el-Ansar benzer mahiyetteki diğer örgütlerle birleşerek ciddi anlamda büyüdü. 2004 yılında onlara Selefi el-Mücahid isimli bir başka grup daha katıldı³⁰⁵.

Irak el-Kâidesi adını ABD'nin Irak'ı işgal etmesinden sonra duyurdu. ABD, Irak'ı işgal ettikten sonra ordu ve güvenlik kurumları ile devletin önemli mevkieindeki milli unsurları tasfiye kararı aldı ve bir anda yaklaşık 350 bin kişi kendisini sokakta buldu. Çoğu Sünnilerden oluşan ve işsiz kalan bu insanlar, farklı yapılar halinde direniş grupları oluşturdular ve kendilerine yapılan bu haksızlığı ortadan kaldırmak için ABD'ye ve Şiîlere karşı eylemlere başladılar³⁰⁶.

Irak devlet başkanı Saddam Hüseyin, ABD'nin gerçek niyetini, Bağdat'ın işgal edebileceğini tahmin edememiş, ABD'nin bölgeye gelmesini önleyecek akılcı bir politika izleyememişti. Nitekim o, Birinci Körfez Savaşının sonunda ülkedeki Şiîler ve Kürtlerin ABD tarafından ayaklandırıldığını göremedi. Bu isyanları sert bir şekilde bastırmaya kalkınca ABD Saddam'a yardım yerine onlara destek vererek bölgeye müdahale etti ve Saddam'ın sonunu hazırladı.

Böyle bir isyanla bir daha karşılaşmak istemeyen Saddam, "Saddam'ın Fedailerini" adıyla bir yer altı teşkilatı kurdu ve bunu yedek milislerle güçlendirdi. Sayıları yaklaşık 65 bin ila 95 bin arasındaydı. Ayrıca onların kullanması için Irak genelinde güvenli evler olarak bilinen yerlere, el yapımı patlayıcı (EYP) ve askeri teçhizat depolandı³⁰⁷. Irak'ın işgali sonrasında ABD tarafından ordunun dağıtılmasıyla bu özel güç mensupları da işsiz kaldı³⁰⁸.

Irak'taki bu karmaşa ortamı Zerkavî'nin faaliyetlerine uygun bir zemin hazırladı. Nitekim o bir taraftan küskün Irak ordu mensuplarını, diğer yandan ortada kalmış Sünni Arapları etrafında toplamakta zorlanmadı. Daha sonra ABD güçleriyle savaşmak için Afganistan, Kaşmir, Bosna ve Çeçenistan'dan gelen savaşçılar bunlara katılarak Irak'ta

³⁰⁵ Okumuş, a.g.e. , s. 116.

³⁰⁶ Alkan, a.g.e. , s. 165.

³⁰⁷ Michael Weiss, *Hassan Hassan, Işid Terör Ordusunun İç Yüzü*, (Çev. Emine Arzu Kayhan), C. I, İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2016, s. 23.

³⁰⁸ Weiss, Hassan, a.g.e. s. 24.

ABD ve Irak güvenlik kuvvetlerine yönelik eylemlere başladılar ve önemli başarılar elde ettiler³⁰⁹.

Zerkavî'nin temel amacı İslam devletini kurmak için Irak devletini rampa olarak kullanmaktı³¹⁰. Zerkavî'den sonra örgütün başına El-Bağdadî geçti. O yaptığı ilk konuşmada amaçlarının Müslümanlara geçmişteki itibarlarını ve gücünü kazandırmak olduğunu açıkladı ve bunun için yemin etti ve Müslüman ilim adamlarına, doktorlara, hâkimlere kendilerine katılmaları için çağrıda bulundu. Hedefleri toprakları Bağdat'tan İsrail'e uzanan 1258'de Moğollar tarafından yıkılan Bağdat halifeliğini yeniden canlandırmaktır. Bunu El Bağdadî'nin halife olduktan sonra ilk konuşmasında 'itibarlarını, kuvvetlerini, haklarını ve liderliklerini yeniden kazanacakları' beyanatından anlıyoruz. Bu bağlamda stratejik bakımdan Yahudiler için İsrail ne ise Sünni Müslümanlar için de İslâm devletinin kurulması o kadar önemliydi. İkisinin de emeli kökleri olan topraklarda eski parlak günlerine dönmek ve ülkelerini koruyan güçlü bir dini yapı oluşturmaktır. Buna karşın, Müslüman devletlerde yaşanan adaletsizlik, Suriye'de Esad diktatörlüğü, Irak'ta Sünnilere yapılan baskı ve yok sayma, mevcut sosyo-ekonomik düzendeki yozlaşma ve düzensizlik bölge halkı için Bağdadî'nin mesajını cazip hale getirmişti³¹¹. Allah'a tam olarak inanan, birlik ve beraberlik içinde olan, İslâm'a uygun şekilde iffetli erkek ve kadınlardan oluşmuş bir toplum, XXI. yüzyılda Sünni bir İslâm devleti hayali onların ana hedefiydi³¹². IŞİD ya da DAESH olarak bilinen radikal örgüt de bu ideolojiye dayanıyordu ki esasen bu tarihi selefiliğin modern versiyonundan başka bir şey değildi. Aynı ideal yani "Arap milletini sömürgeci ve yozlaşmadan kurtarma" ideali Baasçılık Hareketi için de söz konusudur³¹³. Bu ideali savunan IŞİD temelinde oluşan Irak el-Kâidesi kendileri gibi düşünmeyen Müslümanları kâfir sayarak onlarla da savaşılması gerektiğine inanıyordu. Şiîlere karşı yaptıkları kutsal savaş bu düşüncenin bir yansımasıdır. Bu yolda ölenler esasen kutsal yolda öldükleri için şehitler³¹⁴.

³⁰⁹ Can Acun, "Neo el-Kaide: Irak ve Şam İslam Devleti (IŞİD)", Ankara, *Seta Perspektif*, S.53, (2014), s. 2.

³¹⁰ Loretta Napoleoni, *The Islamist Phoenix*, New York: Seven Stories Press, 2014, ss. 14.

³¹¹ Napoleoni, a.g.e. s. 21.

³¹² Napoleoni, a.g.e., s. 95.

³¹³ Richard Barrett, *The Islamic State*, New York: The Soufan Group, 2014, s. 18.

³¹⁴ Patrick Cockburn, *İslam Devletinin Yükselişi*, (Çev. Osman Akınbay), 1. Baskı, İstanbul: Agora Kitaplığı, 2014, s. 55.

İŞİD denilen örgüt, aslında kendisini, batı emperyalizmine karşı mücadele etmek üzere konumlandırmıştı. Dolayısıyla anti-emperyalist bir örgüttü. İŞİD’e göre Orta Doğu’nun çektiği acılar, ekonomik bunalımlar, siyasi çalkantıların sebebi Batı’dır. Gençlerin temiz fikirlerini kendi ideolojileri ile kirlletmişlerdir.

İŞİD ayrıca halifeliği geri getirmek istiyor ve yeni bir İslâm devleti kurmayı amaçlıyordu. Hilafeti ortadan kaldıran da batılı sömürge devletleriydi. İşgalci sömürgecilerin artık İslâm topraklarından atılmasının zamanı gelmişti. Müslümanlar yeniden tarihte olduğu gibi güçlü hale gelmeliydiler. Diğer yandan kendileri için güzel bir gelecek yaratmalıydılar. Örgüt etki alanındaki bölgelerde gençleri devlet yönetiminde görev almaya davet ettiği gibi adil bir hukuk düzeni içerisinde yaşamayı vaad ediyordu. Nitekim hâkim oldukları bölgelerde vergi toplayabilecek, belediyeçilik hizmetleri verebilecek hale gelmişlerdi.

İŞİD kendisinin Kur’an ve sünnete uygun hareket ettiğini iddia ediyordu. İmam Ebu Enen el-Şami bunu şu ayet ve hadisle dile getirmektedir:

“O sırada rabbın meleklere şunu vahyediordu: Şüphesiz ben sizinle beraberim, iman edenlerin sebatlarını pekiştirin. Ben inkâr edenlerin kalplerine korku salacağım, artık boyunlarının üzerinden vurun, onların bütün parmaklarına vurun” (Enfal Suresi, 12) *“Her kim Allah yolunda bir gayrimüslimi öldürürse Allah onun için cehennemi yok eder.”*

İŞİD’in el-Kâide’den en büyük farkı mali kaynaklara sahip olmasıdır. Zira bu örgüt, Suudi Arabistan, Kuveyt, Katar ve BAE gibi ülkelerden finansal destek almaktadır. Buna, Musul Merkez Bankası’ndan ele geçirdikleri önemli miktarda para ile Irak ordusundaki Amerikan üretimi ağır silahlar da eklenince ciddi bir maddi güce ulaştıkları ifade edilebilir. Ayrıca Irak ordusundan ayrılan eski subaylardan askeri eğitim görmeleri de hesaba katıldığında basit bir örgüt olmadıkları kabul edilecektir³¹⁵. Nitekim mevcut tahmini servetleri iki milyar doları aşmıştır³¹⁶.

İŞİD yönetimi örgütün çözülmesini önlemek amacıyla hususi stratejiler geliştirdi. Örgüt üyeleri arasında akraba bağları oluşturmak bunlardan birisidir. Mesela El-Zerkavî’nin eşi Şîf Lider Bakır Hakim’e suikast düzenleyen Şeyh Yasin’in kızıdır.

³¹⁵ Pierre Jean Luizard, *İŞİD Tuzağı*, (Çev. Yasemin Özden Charles), 1.Baskı, İstanbul: İletişim Yayıncılık, 2016, s. 22.

³¹⁶ Napoleoni, a.g.e. s. 37.

Kız kardeşi ise vekili olan Ebul Kassam ile evlidir³¹⁷. Irak'ı dünya cihadının merkezi haline getirmek bir diğer statejileri idi. Nitekim Zerkavî bunu gerçekleştirebilmek için dünyanın her tarafından cihatçıların burada toplanmasını istedi.

Zerkavî gibi örgüt liderleri donanımlı eğitim gören kimselerdi. Örneğin Zerkavî iyi bir entelektüeldi³¹⁸. Yanında savaş kabiliyeti oldukça yüksek kimseler vardı ve bunların sayısı yaklaşık 30 ila 40 bin civarındaydı. Aşiretlerinden aldığı ilave destekle birlikte 800 bin yedek bir güce sahip olduğu tahmin edilmektedir. Ancak bunlar genellikle hafif silahlı bir güçtü. Örgütün, bazı istihbarat raporlarına göre, 400 bin askeri harekete geçirebilecek bir güce sahip olduğu da söylenmektedir³¹⁹.

İŞİD'in sahip olduğu silah ve askeri teçhizat da küçümsenmeyecek miktardadır. Askeri verilere göre ellerinde 3 adet MG21 Fisbeed savaş uçağı, T-62 ve T-SS 10 model 20 adet tank, Guozdika, M101 model 251 obüs, M117 Gourdion PSV, MT-LB, M113, BMP-1, 2 model zırhlı personel taşıyıcı, SA-6 2k12 Sam adlı yerden havaya füze fırlatma sistemi, bir adet SCUD Füzesi ile iki adet Jip / 210 bulunduğu tahmin edilmektedir.³²⁰

İŞİD'in yapısı aşağıdaki şemada görülmektedir. Buna göre başlarında halife ve ona bağlı, biri Irak'ta biri de Suriye'de olmak üzere iki yardımcı ve her birine bağlı da vilayet valileri bulunmaktadır. Valiler aynı zamanda yerel yönetimlerden de sorumludur ve belediye hizmetleri vermek zorundadır.

Örgüt yapısı aşağıdaki şemada gösterilmiştir³²¹.

³¹⁷ Demirağ, a.g.e., s. 175.

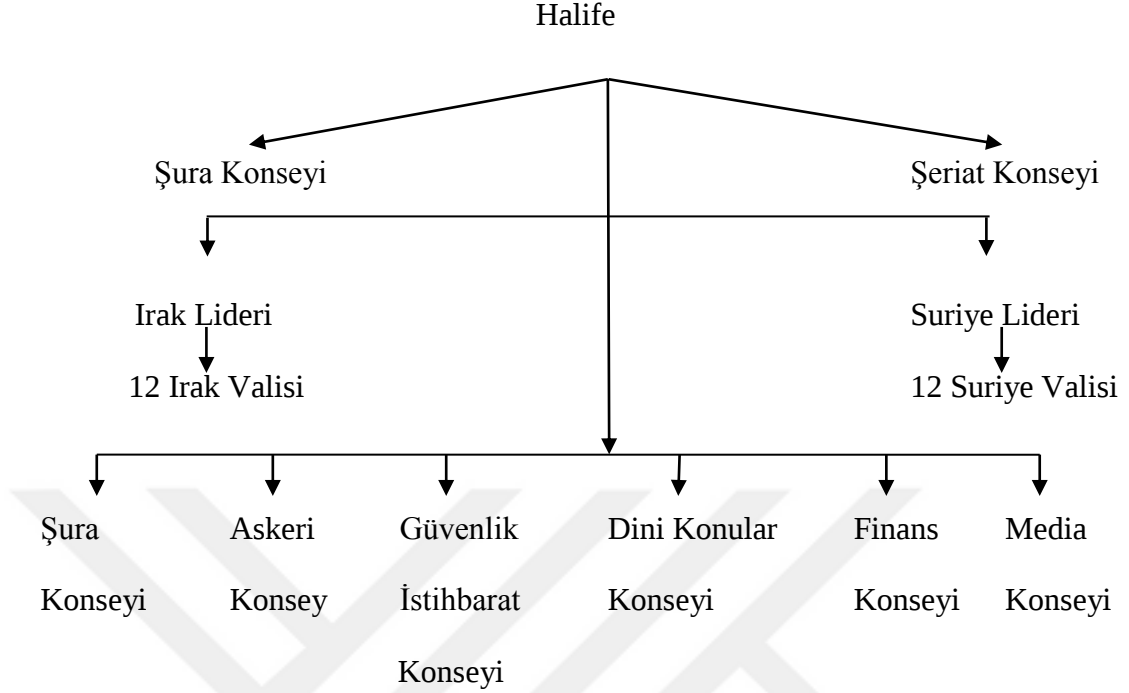
³¹⁸ Napoleoni, a.g.e., s. 178.

³¹⁹ Napoleoni, a.g.e., s. 207.

³²⁰ Demirağ, a.g.e., s. 210.

³²¹ Bu şema şu eserden alınmıştır bkz. Barret, a.g.e., s. 28. Bu sırada örgüt şu kişilerce yönetilmekteydi. Danışma Konseyi, Şevket Hazım el-Ferhat (Ebu Abdülkadir): Genel idareden, Beşşar İsmail el-Hamdani (Ebu Muhammed) ceza evlerinden, Abdullah Ahmed Meşhadani (Ebu Kasım) örgüte militan kazandırma ve örgüt üyelerini görev yerlerine ulaştırılmadan, Muhammed Hamdi el-Duleymi (Hacer El-İsafi), örgüt içi koordinasyondan, iletişimden ve cihatçıların eğitiminden. Abdülvahid Hudary Ahmed (Ebu ali) örgütün kontrolü ve gnel güvenlik ile halifenin güvenliğinden sorumlu ve nihayet Muhammed el-Kermus (Ebu Sdah) mali konulardan sorumluydu. Ebu Erkan el-Amiri, şura konseyini, Ebu Muhammed el-Ani, Şer'i konseyi, Ebu el-Absi basın ve medyayı, Ebu Ali el-Anbari, güvenlik konseyini, idare etmekle yükümlüydü. Muhammed el-Adnani ise sözcüydü. Ebu Muhammed el-Ulvani, askeri konseyin ve Abdurrahman el-Afri toplumsal ve askeri işlere bakan diğer birimlerin başına getirilmişlerdi. Şu isimler de İŞİD'İN valileri idi: Ahmed Abdülkadir el-Ceza (Ebu Meyserre) (Bağdat Valisi), Rıdvân Talib el-Hamduni (Ebu Cernas): Irak-Suriye sınırı valisi. Nime Abd Naif el-Cuburi (Ebu Fatıma): Kerkük Valisi, Adnan Latif Hamid Suveydavi: Al-Anbar Valisi idi. Ahmed Muhsin el-Cuheysi (Ebu Fatıma): Orta Fırat sorumlusuydu.

Tablo 2: IŞİD Örgüt Yapılanması

Örgüt hiyerarşisinde daha sonra konseyler gelmektedir. Bu konseylerin başında şura konseyi yer almaktadır. 9 ila 11 kişiden oluşan bu konsey daha çok Iraklılardan oluşmaktadır. Asıl vazifesi, kanunların uygulanmasını sağlamaktır. Operasyonların planlanması ve yürütülmesi de görevleri arasındadır. Askeri ve idari organizasyonları da bu konsey yürütmektedir.

Şeriat konseyi, altı üyeden oluşmaktadır ve yargı işlerinden sorumludur. Şeriat polisinin ve mahkemelerin denetimini yapmaktadır. Şeriatın uygulanması ve halife seçimi onların uhdesindedir. Bir diğeri konsey, il konseyidir. Vilayetlerdeki genel işleri yürütmekle görevlidirler. Bu işleri görmek üzere il ve ilçelerde onlara bağlı temsilcilikler bulunmaktadır.

İç ve dış güvenlikten sorumlu iki konsey vardır: Bunlardan birisi askeri konseydir ve dört üyeden oluşur. Kendilerine bağlı komutanların idaresinden ve askeri operasyonlardan sorumludurlar. Diğeri ise güvenlik ve istihbarat konseyidir, üç kişiden oluşmaktadır. Bu komisyon halifeye isyan edenleri öğrenmek, sorumluları ortadan kaldırmak ve gerekli önlemleri almakla yükümlüdürler. Ayrıca istihbarat işlerini de onlar yapmaktadır. Dini konular konseyi, şer'i işlerin yürütülmesinden, Finans konseyi maliyeden sorumludur. Savaşa katılan veya yaralanan kimselerin ailelerinin ihtiyacını

da bu komisyon karşılamak durumundadır. Örgütün sözcülüğünü, medya konseyi yapmaktadır. Aynı zamanda propaganda işlerinden, görsel ve yazılı medyanın faaliyetlerinden sorumludurlar.

Bütün komisyonların üyeleri, genellikle Irak kökenli olup Baasçı bürokratlar, askerler ve istihbaratçılardan oluşmaktadır. Yöneticiler Sünni kökenli selefler olup daha ziyade Saddam döneminin tecrübeli bürokratlarıdır.

2006 yılında Amerika tarafından Zerkavî'nin bir hava saldırısında öldürülmesiyle örgüt içinde dengeler değişti, yönetim yeni bir gücün eline geçti. Böylece yönetimde sünniler ağırlık kazandı. Bu yeni yönetim halkı Irak'taki cihat yanlılarını desteklemekten vazgeçirmeyi başardı. Bu dönemde örgüt Ebubekir El-Bağdâdî tarafından idare ediliyordu³²².

Ebu Bekir el-Bağdâdî, Zerkavî'den sonra örgütün lideri oldu. Bu tarihten sonra Irak'ta sünni isyanlar bittiği gibi Irak el-Kâidesi de güç kaybetti. Bunu farkedten Bağdâdî, el-Kâide'den uzaklaştı, Irak İslâm Devleti için çalışmaya başladı. Ancak 2011'de Suriye'de başlayan bir isyanla örgüt yeniden canlandı. Ancak bu dirilişte daha çok Saddam dönemi eski ordu ve istihbarat mensuplarının, subaylarının IŞİD'de rolü büyük oldu³²³.

Bağdâdî'nin liderliğinde örgüt Amerikan hedeflerine saldırılar düzenlemeye başladı. Bu arada Sünniler, Malikî hükümetinden daha fazla destek aldıklarını görünce, mezhep savaşlarını kışkırtarak Şiîlere saldırılarda bulundu³²⁴. Malikî'nin yürüttüğü sert politika onları IŞİD'in kollarına itti³²⁵.

Örgütü büyütmek ve etki alanını genişletmek amacıyla El-Bağdâdî küçük bir grubu, 2011 yılında, Suriye'nin çatışma bölgelerine gönderdi ve hem askeri hem de mali açıdan bölgenin kendileri için birçok avantaja sahip olduğunu öğrendi. Bir taraftan burada etkili olmaya çalışırken diğer yandan yabancı ülkelerden savaşçıları kendine çekti. Ancak Suriye'de diğer cihatçı gruplar bunların ajan olduklarını düşünerek onlarla bütünleşmeyi reddetti³²⁶.

³²² Napoleoni, a.g.e., s. 37.

³²³ Cockburn, a.g.e., s. 44.

³²⁴ Napoleoni, a.g.e., s. 38.

³²⁵ Cockburn, a.g.e., s. 48.

³²⁶ Napoleoni, a.g.e., s. 38.

IŞİD'e katılım diğer örgütlere göre daha fazlaydı. Zira bu örgüt cihada ilgi duyan Müslümanlar arasında bir şöhrete sahipti. Bunda Taliban gibi örgütlere nazaran esnek bir yapıya sahip olmasının da etkisi vardı. Nitekim koydukları vergileri ödeyebilenler örgütten özgürce ayrılabilirken, inançlarını değiştirenler sevinçle karşılanıyor, alınan rehineler fidye karşılığı serbest bırakılıyordu³²⁷.

Saddam döneminde Irak'ta genel anlamda selefilik yayılmıştı. Böylece radikalleşmenin fikri ve sosyal tabanı oluşmuştu³²⁸. Bu ortamda Irak İslâm Devleti'nden Albay Hacı Bekir ve Ebu Bekir El-Bağdadî, El-Nusra'nın lideri Colani'ye Irak İslâm Devleti'ne bağlılığını bildirmesini istediye de Colani bunu kabul etmedi. Daha sonra kendisine ÖSO'ya (Özgür Suriye Ordusu) karşı ortak operasyon teklif etti. Colani bunu da reddetti. Bunun üzerine Colani'ye Suriye'de görüşme talebinde bulundu, fakat yine aynı cevapla karşılandı. Bunun üzerine Bağdadî Nusra cephesini feshedip IŞİD'i kurduğunu Suriye'de resmen ilan etti. Çok geçmeden Colani'ye bombalı araç ile suikast planlandı, ancak Colani bundan haberdar oldu ve El-Kâide lideri Eymen El-Zevahirî ile görüştüler. El-Zevahirî, daha önce yaptığı biatı hatırlatarak ondan Irak'ta kalmasını, Colani'nin ise Suriye'de varlığını sürdürmesi gerektiğini söyledi. Nusra cephesi üçe bölündü. Bir grup Bağdadî'ye diğer bir grup Colani'ye biat ettiler. Bir kısmı da arada kaldı ve daha sonra Nusra cephesi El-Kâide'ye bağlandı³²⁹.

Irak İslâm Devleti'nin temsilcileri, 2013'te El-Nusra ile birleşmek istedi. Fakat Suriye'de çıkan Sünni ayaklanma içeride bölünmeye yol açtı. Çünkü El-Nusra Esad yönetimini yıkmak için savaşıırken, Bağdadî bir İslâm devleti kurmak amacıyla diğer isyancıların ellerindeki bölgelere saldırıyordu³³⁰.

El-Kâide lideri Eymen El-Zevahirî ise bu bölünmeye karşıydı. Nitekim 2013'te *el-Cezire*'de yayınlanan bir mesajında IŞİD'in Suriye kolunun dağıtılmasını istedi ve El-Kâide'nin temsilcisinin de El-Nusra olduğunu açıkladı. O ayrıca Bağdadî'ye Irak'a dönme emri verdi, fakat Bağdadî Allah emrini El-Zevahirî'nin emrine tercih ettiğini belirterek bu isteği reddetti³³¹.

³²⁷ Napoleoni, a.g.e., s. 43.

³²⁸ Napoleoni, a.g.e., s. 119.

³²⁹ Okumuş, a.g.e., s. 31.

³³⁰ Napoleoni, a.g.e., s. 13.

³³¹ Napoleoni, a.g.e., s. 45.

Bu arada örgütün gücü Kuveyt, Suudi Arabistan ve Katar gibi bazı devletlerin desteğiyle daha arttı. Zira bu ülkeler İran'ın bölgedeki gücünü zayıflatmak istiyordu. Örgüt sözkonusu ülkelerden özellikle askeri teçhizat ve para yardımı alıyordu. Suudi Arabistan'ın eski istihbarat şefi Bender bin Sultan'ın bu noktada yaptıkları oldukça dikkat çekicidir. Ayrıca Vehhâbî ideolojiyle örgüte fikri destek de sağlanmış oluyordu³³². İran da boş durmuyor, onların karşısına Hizbullah aracılığıyla Esad'a yardım ederek çıkıyordu³³³.

Oldukça girift bir ilişki ağı olan İslâm Devleti Örgütü her fırsatı kendi lehine değerlendiriyordu. Suudi gazetesi el-Şarku'l-Avsat'a göre 2004 yılında Zerkavî ve Ensaru'l-İslâm taraftarları İran'a sızabiliyor, İran Devrim Muhafızlarının Mehren'daki eğitim kampında eğitim aldıklarını övünerek anlatabiliyorlardı³³⁴.

Sonuçta örgüt ciddi bir güce ulaşmış görünüyordu. Kuşkusuz bunda aldığı maddi destekler, bazı petrol yataklarından elde ettikleri gelirlerin önemli katkısı olmuştu. Aşiretlerin destekleriyle beraber, halkı İslâm devletinin meşru vatandaşı görmeleri de onun bölgedeki meşruiyetini de sağlıyordu³³⁵.

Ebrari'ye göre, IŞİD'in Orta Doğu'da bu kadar hızlı bir şekilde örgütlenip gelişmesinde selefliğin halkın ezilmişliğini ve öfkesini dile getiren bir ideolojiye dönüşmüş olması, Alevi ve Şîî düşmanlığı, bölge kaynaklarını paylaşma arzusu ve kâfirlere karşı cihad coşkusu önemli rol oynamıştır³³⁶. IŞİD bunlardan bazısını da zaten elde etmiştir. Bugün elinde petrol sahaları ve elektrik santralleri bulunan bir yapı haline gelmiştir. Nitekim günlük geliri iki milyon dolar civarındadır³³⁷. Tüm bunların yanında Suriye ve Irak'ta ekmek fabrikaları işletebilmektedir. Örgüt, halkın sağlığı ve sosyal yardım ihtiyaçlarını karşılayan faaliyetler yapmakta, yetimhane ve aşhanelerle ihtiyaç sahiplerine bakabilmektedir³³⁸.

Halkla bütünleşmiş karmaşık bir yapı arzeden IŞİD³³⁹, pek çok ülkede eylem yapabilecek kadar güçlenmiştir. Hem Haşimi krallığını kışkırtarak savaşa sokmak, hem

³³² Demirağ, a.g.e., s. 91.

³³³ Napoleoni, a.g.e., s. 50.

³³⁴ Weiss, Hassan, a.g.e.s. 561.

³³⁵ Napoleoni, a.g.e., s. 58.

³³⁶ Muhammed Cihad Ebrari, (IŞİD Çerçeve Metni, Diyarbakır, SAMER, 2015, s. 37.

³³⁷ Napoleoni, a.g.e., s. 28.

³³⁸ Napoleoni, a.g.e., s. 63.

³³⁹ Napoleoni, a.g.e., s. 105.

de bölgede olan el-Nusra gibi örgütlerden selefi savaşçıları kendi saflarına çekmek istiyordu³⁴⁰. Bu örgütün bünyesinde 2.200'ü Avrupa'dan olmak üzere, 12.000 yabancı savaşçı da vardı³⁴¹.

İŞİD'in savaştlarıdüşmanlarına karşı aldıkları askeri kazanımlarında Kafkasyalı Ensar ve Muhacirin ordusunun da rolü büyüktür. Nitekim örgütün kuzey komutanı bir Çeçen olan Ebu Ömer el-Sisani'dir³⁴². Irak'da Baasçı Nakşibendi olan Ansar el-İslâm ve Mücahid ordusunun da yardımları küçümsenmez³⁴³.

Irak'ın işgalinde Amerika ile işbirliği yapan Şiilere, Sünnilerin ciddi anlamda tepki koymaları mezhepsel bir sürtüşmeye yol açtı³⁴⁴.

Irak'ta ABD'ye karşı sert bir direniş gösteren İŞİD, Felluce'de ABD tarafından ağır bir şekilde cezalandırıldı. Şehir yerle bir edildi. Halk üzerinde uranyum kullanıldı. Amerika zulmüne karşılık halk bir kurtarıcı aramaya başladı ve bu da radikal örgütlenmeleri daha artırdı. ABD'nin Sünnilere yaptığı işkence ve zulümler karşısında halk birer kurtarıcı olarak gördükleri İŞİD ve El-Kâide gibi örgütlere destek verir hale geldi. Felluce, Şafi mezhebine ve Nakşibendiliğin Halidi koluna mensuptu. Selefi olmadığı halde onlara karşı bir tutum da takınmadılar. Felluceliler Irak savaşından sonra giderek selefileşti ve ABD'ye karşı el-Kâide'nin yanında yer aldılar. Birlikte hareket etmek için ortak bir meclis kurdular ve başına da Irak'ta yaygın olan Sufi tarikat Nebhani'nin dervişlerinden Şeyh Abdullah el-Cenabi'yi getirdiler. El-Kâide Baascılarla birlikte direnişlere askeri eğitim vererek ABD'ye şehri dar ettiler³⁴⁵.

ABD'nin Irak demokrasi planı şiddetle uygulandığı için Iraklılar ABD'den süratle uzaklaştı. Zira bazı Sünnilerin vatandaşlık hakları ellerinden alınmıştı. Başlangıçta ABD'ye direniş göstermeyen halk onun aleyhine dönmeye başladı. 2003 yılında Irak'ta Geçici Güvenlik Konseyi'ni on üç Şii ve üç Sünniden oluşturulması Sünnilerce iyi karşılanmadı ve isyanlar başladı. Bunu fırsat bilen el-Kâide de aşiretleri yanına çekerek, ABD'ye karşı birlikte savaşmaya başladı³⁴⁶.

³⁴⁰ Luizard, a.g.e., s. 84.

³⁴¹ Napoleoni, a.g.e., s. 94.

³⁴² Demirağ, a.g.e., s. 188.

³⁴³ Cockburn, a.g.e., s.14.

³⁴⁴ Napoleoni, a.g.e., s. 94.

³⁴⁵ Demirağ, a.g.e., s. 166.

³⁴⁶ Weiss, Hassan, a.g.e. s. 28.

Bilindiği üzere 2003'te ABD'nin Irak'ı işgaliyle Saddam dönemi kapanmış, Şiîlerin yönetiminde bir devlet kurulmuş ve ülkede Sünniler, Şiîler ve Kürtler arasında fiilen üçe bölünmüştü. ABD'nin 350 bin kişilik ordusu ve 2011'den sonra üç yıl içinde yapılan 41 milyar dolar askeri harcama da hiçbir işe yaramadı. IŞİD de bu ortamda doğdu³⁴⁷. Vehhâbî eğilimli kimselerin Şiî ve Sünni Müslümanları kâfir addetmesi bu anda yapılan en büyük hataydı³⁴⁸.

İŞİD'in ilan ettiği İslâm devleti projesi 2004 yılında Bush döneminde İstihbarat Konseyi tarafından hazırlanan NIC raporunda ön görülmüştü. Raporda 2020'de İspanya'dan Güney Asya'ya uzanan bir "Hilafet Devleti" kurulacağı ve bu devletin Batıyı tehdit edeceği yazılmıştı³⁴⁹. Irak'taki ABD eski diplomatı Ryon Crocker New Yorker'a 2013 yılında verdiği demeçte, ABD istihbaratının on yıl önce el-Kâide'nin varlığını bildiğini söylemişti³⁵⁰.

2.2.2. Örgütün Eylemleri

İŞİD 2003-2011 yılları arasında Suriye'de güvenlik güçlerine ve muhalif gruplara intihar saldırısı, bombalı eylemler ve toplu infazlar düzenlemeye başladı. Eylemlerini ABD, Türkiye, Fransa ve Belçika gibi ülkelere taşıdığında Batı harekete geçti. 2014'te ABD, NATO zirvesinde konuyu gündeme getirdi ve birçok ülke buna destek verdi.

İŞİD eylemlerini gün geçtikçe artırdı. Eylemlerinin bir kısmını da Türkiye'de yaptı. Türkiye onun tehditlerini izlemeye aldı: Örgüt Türkiye'yi şu yönlerden tehdit ediyordu: Örgüt üyelerinin ülkemizden başka ülkelere geçmesi, Türkiye, Suriye ve Irak'daki Türk hedeflerine ve unsurlarına yapılan saldırılar.

İŞİD'in Türkiye yapılanması 2013 yılında başladı. Adıyamanlı Mustafa Dokumacı örgütle bağlantıya geçerek Türkiye'de bir hücre oluşturmak istedi ve 2014 yılında Dokumacılar adında bir grup oluştu. Yunus Emre Alagöz ve kardeşi Şeyh Abdurrahman Alagöz İslâm Çay Ocağı isminde bir işletme kurup buraya gençleri

³⁴⁷ Okumuş, a.g.e., s. 134.

³⁴⁸ Cockburn, a.g.e., s. 5.

³⁴⁹ Okumuş, a.g.e., s. 168.

³⁵⁰ Weiss, Hassan, a.g.e. s. 61.

çekmeye çalıştılar. Bugüne kadar sözkonusu zat, örgüte 400'e yakın eleman kazandırdı. Grup Suriye örgütü tarafından eğitildi³⁵¹ ve Türkiye'de pek çok saldırıya imza attılar.

Bunlardan birisi Niğde Saldırısıdır. 20 Mart 2014'te gerçekleştirilmiştir. Alman vatandaşı Benyamin Şu, Makedonyalı Muhammed Zakiri ve İsviçre vatandaşı Çendriam Romadoni tarafından yapılmıştır. Eylemciler, Hatay'dan İstanbul'a geçerken Ulukışla-Adana otoyolu üzerinde güvenlik güçleri tarafından durdurulunca onlara ateşle karşılık vermişler ve burada bir astsubay ve bir polis memuru şehit düşmüştür. Ardından kaçmak üzere durdurdukları bir kamyon şoförünü de öldürmüşlerdir. Çatışmada 7 asker ve 1 sivil de yaralanmıştır. Teröristler daha sonra sağ olarak yakalanmıştır³⁵².

Örgütün Musul Başkonsolosluğu'na yaptıkları saldırı, 11 Haziran 2014'te gerçekleşmiştir. Başkonsolosluğunun etrafını kuşatan militanlar, 49 kişiyi rehin almışlardır. MİT'in başarılı bir operasyonu ile aileleri ile birlikte rehin tutulan 49 kişi kurtarılmış ve Türkiye'ye nakledilmiştir³⁵³. 6 Ocak 2015 tarihinde Diana Ramazova adlı bir IŞİD militanı İstanbul Sultanahmette Emniyet Turizm Şube Müdürlüğü önünde intihar saldırısı yaparak nöbet tutan bir polis memurunun şehadetine sebep olmuştur³⁵⁴. Yine IŞİD militanları, 5 Haziran 2015 tarihinde Diyarbakır'da HDP'nin yaptığı seçim mitingine bombalı saldırı gerçekleştirmişti³⁵⁵. Saldırıda 5 kişi ölmüş, 400 kişi yaralanmıştır. Saldırıyı Dokumacılar grubuna mensup 20 yaşındaki IŞİD üyesi Orhan Gönder yapmıştır³⁵⁶. 34 kişinin ölüp 100 kişinin yaralandığı Şanlıurfa Suruç Saldırısı Atatürk Kültür Merkezi önünde Sosyalist Gençlik Dernekleri Federasyonuna (SGDF) üyelerine yapılmıştır³⁵⁷. Bu eylemin faili Adıyamanlı Dokumacılar Grubu üyesi Şeyh Abdurrahman Alagöz'dür.

Aynı örgütün yaptığı eylemler arasında Ankara Garı Saldırısı, İstanbul'da Alman turistlere saldırılar da vardır. Bunlardan ilki 10 Ekim 2015 tarihinde

³⁵¹ Mahmut Bozarlan, "Adıyaman Bombalı Saldırısı", www.al-monitor.com/pulse/tr/originals/2015/10/turkey-syria-isis-adiyaman-su-icinde-bomber-orsenal.htm, (10.10.2017).

³⁵² Habertürk, "Niğde'de Jandarmaya Saldırı", <https://www.haberturk.com/tv/gundem/video/nigdede-jandarmaya-saldiri-1-asker-ve-1-polis-sehit-oldu/113656>, (10.10.2018).

³⁵³ Murat Yetkin, "49 Rehine IŞİD'den Nasıl Kurtarıldı", www.radikal.com.tr/yazarlar/murat-yetkin/49-rehine-isis-den-nasil-kurtarildi-iste-ilk-ayrintilar-1213883, (10.10.2017).

³⁵⁴ Deutsche Welle, "Sultan Ahmet'de Bombalı Saldırı", www.dw.com/tr/sultanahmette-bombali-saldiri/-a-18173655, (03.10.2018).

³⁵⁵ Wikipedia, "Diyarbakır Mitingi Saldırısı", <https://tr.wikipedia.org/wiki/2015-Diyarbakır-mitingi-saldiri>, (05.10.2018).

³⁵⁶ Alkan, a.g.e., s. 186.

³⁵⁷ Wikipedia, "Suruç Saldırısı", <https://tr.wikipedia.org/wiki/2015-suruç-saldiri>, (10.10.2018).

gerçekleştirilmiştir. Saldırıda 107 kişi hayatını kaybederken 500'den fazla kişi de yaralanmıştır³⁵⁸. Saldırıyı gerçekleştiren Yunus Emre Alagöz'dür³⁵⁹. 25 Ekim 2015 tarihinde Diyarbakır'da IŞİD'e yönelik düzenlenen operasyonda 7 IŞİD üyesi öldürülmüş ve bu sırada iki polis şehit olmuştur.

12 Ocak 2016 tarihinde İstanbul Sultanahmet Meydanı'nda, Dikili Taş Alman Çeşmesi önünde Alman turist kafilesini hedef alan bir saldırı yapılmıştır. Bombayla yapılan bu eylemde³⁶⁰, 13 turist ölmüş, 16 kişi de yaralanmıştır. Saldırı Suriye uyruklu Nebil Fadıl tarafından icra edilmiştir³⁶¹. İstanbul İstiklal Caddesi'nde 13 Mart 2016 tarihinde yine bir turist kafilesine yapılan saldırıda 5 kişi hayatını kaybetmiş, 36 kişi de yaralanmıştır. Saldırıyı Gaziantep doğumlu Mehmet Öztürk gerçekleştirmiştir. Diğer yandan Gaziantep'li İsmail Güneş, 1 Mayıs 2016'da Gaziantep Emniyet Müdürlüğü binasına düzenlediği bombalı saldırıda 3 polis memurumuzun şehit olmasına ve 23 kişinin yaralanmasına sebep olmuştur³⁶².

Örgütün diğer bir eylemi de İstanbul Atatürk Havalimanı saldırısıdır. Bu saldırıda 45 kişi hayatını kaybetmiş 236 kişi de yaralanmıştır. Saldırganlar Dağıstan kökenli Rus vatandaşı bir Özbek ile bir Kırgız'dır³⁶³. Gaziantep düğün saldırısıyla Türkiye bir kez daha sarsılmıştır. 20 Ağustos 2016'da Gaziantep Şahinbey ilçesine bağlı Akdere Mahallesinde bir düğün merasimine düzenlenen saldırıda 69 kişi hayatını yitirirken 90 kişi de yaralanmıştır³⁶⁴. 1 Ocak 2017 yılbaşı gecesi de IŞİD militanları bir kez sahneye çıkmış, İstanbul'daki Reina eğlence kulübüne AK-47 marka uzun namlulu silahlarla saldırarak 1 polis memuru olmak üzere 33 kişiyi öldürmüş, 70 kişiyi yaralamıştır. Olay Yine IŞİD'e bağlı Özbek asıllı Abdülkadir Mosharipov tarafından gerçekleştirilmiştir. Olaydan 17 gün sonra Abdülkadir Mosharipov yakalanmıştır.

IŞİD Uluslararası alanda da birçok eylem yapmıştır. Dallas'ta Hz. Muhammed'in karikatüründe bulunduğu yarışma merkezinde,

³⁵⁸ NTV, "Ankarada Terör Saldırısı", www.ntv.com.tr/turkey/ankarada-teror-saldirisi, (10.10.2018).

³⁵⁹ Wikipedia, "Ankara Saldırısı", <https://tr.wikipedia.org/wiki/2015-Ankara-saldirisi>, (15.10.2018).

³⁶⁰ SABAH, "Sultanahmet'te Canlı Bomba", www.sabah.com.tr/gundem/2016/01/13/Sultanahmet-canli-bomba-dehseti, (25.11.2018).

³⁶¹ Alkan, a.g.e., s. 189.

³⁶² Milliyet, "Canlı Bombanın Kimliği Belli Oldu", <https://www.milliyet.com.tr/canli-bombanın-kimligi-belli-oldu-gundem>, (25.11.2018).

³⁶³ Wikipedia, "Atatürk Havalimanı Saldırısı", https://tr.wikipedia.org/wiki/Atatürk-Havalimanı_saldırısı, (30.11.2018).

³⁶⁴ Habertürk, "Gaziantep Bombalı Saldırı", www.haberturk.com/gundem/haber/1285133-gaziantep-bombali-saldiri, (05.12.2018).

Mayıs 2015 tarihinde kendilerini halifenin askerleri olarak tanıtan iki kişi etrafa ateş açmışlardır³⁶⁵. 2 Aralık 2015 tarihinde ABD'nin Los Angeles şehrinin doğusunda bulunan San Bernardiano'da engellilere hizmet veren bir kuruluşa baskın yaparak 14 kişiyi öldürmüşlerdir. Saldırganlar kaçmaya çalışırken çıkan çatışmada öldürülmüştür³⁶⁶. 15 Nisan 2013 tarihinde ABD Boston şehrinde her yıl düzenlenen maratonda iki bombalı saldırı yapılmıştır³⁶⁷. Saldırıyı düzenleyen Çeçen asıllı Tamerlan Tsonev polisle girdiği çatışmada öldürülmüş, diğer fail kardeşi Dzhokar Tsonev canlı olarak yakalanmıştır. Saldırıda bir çocuk, üç sivil hayatını kaybetmiştir. Öldürülenler arasında bir polis de bulunmaktadır³⁶⁸.

12 Haziran 2016'da Orlando şehrinde eşcinsellerin gittiği bir bara silahlı saldırı düzenlenmiş ve 50 kişi yaşamını yitirmiştir. Saldırıyı IŞİD üstlenmiştir³⁶⁹. Saldırgan olay sonrası polisle girdiği çatışmada etkisiz hal getirilmiştir³⁷⁰.

Fransa eylemleri, 7 Ocak 2015'te Paris'teki Charlie Hebdo olayı, 13 Kasım 2015'te Paris kentinde yapılan saldırılar, 14 Temmuz 2016 tarihinde Fransa Nice saldırısı yine IŞİD'in gerçekleştirdiği eylemlerdir. Yüzlerce masum sivil halk katledilmiş ya da yaralanmıştır. Nice saldırısı Tunus kökenli Muhammed Buhlel tarafından yapılmıştır³⁷¹. Fransa'da başka saldırılar da olmuştur³⁷².

IŞİD Avrupa'da diğer ülkelerde de benzer saldırılarda yüzlerce insanın ölümüne sebep olan eylemler yapmıştır. Bu ülkeler arasında Belçika; Kanada Suudi Arabistan sayılabilir. Mesela Michael Zehof Bibeu Kanada'nın başkenti Ottawa'da bir saldırı yapmıştır (2014). 22 Mart 2016 tarihinde Brüksel Havalimanı'na ve Maalbek Metro

³⁶⁵ Alkan, a.g.e., s. 191.

³⁶⁶ Aljazeera Turk, "ABD saldırısı 'terör eylemi' olarak soruşturuluyor", [www.aljazeera.com.tr/haber/abd-saldirisi-teror-eylemi,\(05.12.2018\)](http://www.aljazeera.com.tr/haber/abd-saldirisi-teror-eylemi,(05.12.2018)).

³⁶⁷ BBC Türkçe, "Boston Saldırısı", [www.bbc.com.turkce/haberler/2013/04/130415-boston-explosion,\(10.12.2018\)](http://www.bbc.com.turkce/haberler/2013/04/130415-boston-explosion,(10.12.2018)).

³⁶⁸ Wikipedia, "Boston Maratonu", [https://tr.wikipedia.org/wiki/Boston_Maratonu.bombali._saldirisi,\(10.12.2018\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/Boston_Maratonu.bombali._saldirisi,(10.12.2018)).

³⁶⁹ NTV, "11 Eylül'den 15 yıl sonra tekrar eylemleri", [www.ntv.com.tr/gderidunya/11-eylulden-15-yil-sonra-tekrar-eylemleri,\(15.12.2018\)](http://www.ntv.com.tr/gderidunya/11-eylulden-15-yil-sonra-tekrar-eylemleri,(15.12.2018)).

³⁷⁰ Onedio, "Amerika'da Gece Kulübüne Silahlı Saldırı", [https://onedio.com/haber/amerika-da-gece-kulubune-silahl-saldiri-olu-sayisi-50-ye-yukseldi-71582012-12-Haziran-2016,\(15.12.2018\)](https://onedio.com/haber/amerika-da-gece-kulubune-silahl-saldiri-olu-sayisi-50-ye-yukseldi-71582012-12-Haziran-2016,(15.12.2018)).

³⁷¹ Alkan, a.g.e., s.150, 192; Ayrıca bkz. [https://www.theguardian.com/world/live/2015/nov/13/shooting-reported/in-eastern-paris,\(20.12.2018\)](https://www.theguardian.com/world/live/2015/nov/13/shooting-reported/in-eastern-paris,(20.12.2018)) ;[http://tr.euronews.com/2016/07/15/fransa-nin-nice-kentinde-bir-kamyonun-bastille-gunu-nu-kutlayan-kalabaligin\(20.12.2018\);https://tr.wikipedia.org/wiki/2016-Nice-saldirisi,\(25.12.2018\)](http://tr.euronews.com/2016/07/15/fransa-nin-nice-kentinde-bir-kamyonun-bastille-gunu-nu-kutlayan-kalabaligin(20.12.2018);https://tr.wikipedia.org/wiki/2016-Nice-saldirisi,(25.12.2018)).

³⁷² Cumhuriyet, "Paris'de IŞİD Saldırısı", [www.cumhuriyet.com.tr/haber/dunya/550759/Paris-te-IŞİD-saldirisi.html;www.bbc.com/turkce/haberler/2016/06/160614/fransa-isid-saldiri,\(26.12.2018\)](http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/dunya/550759/Paris-te-IŞİD-saldirisi.html;www.bbc.com/turkce/haberler/2016/06/160614/fransa-isid-saldiri,(26.12.2018)).

İstasyonu'na yapılan saldırıda toplam 34 kişi hayatını kaybetmiş, 170 kişi de yaralanmıştır³⁷³. Suudi Arabistan'daki saldırıda (Mayıs 2015) 21 kişi hayatını kaybederken 100'den fazla kişi yaralanmıştır³⁷⁴. Ölenler arasında polisler de vardır. Mısır'da gerçekleştirilen eylemler de kanlı bitmiş, yüzlerce masum insan ölmüştür. Bunların en çok ses getireni kuşkusuz bir Rus yolcu uçağının düşürülmesi olmuştur. Saldırıda tam 244 kişi hayatını kaybetmiştir³⁷⁵.

2.2.3. IŞİD Örgüt Liderleri

2.2.3.1. Ebû Mus'ab el-Zerkavî

30 Ekim 1966 yılında Ürdün'ün başkenti Amman'a bağlı Zerka kasabasında doğdu. Asıl ismi Fadıl Nezzal el-Haleylah olan Ebû Mus'ab el-Zerkavî Ürdün Krallığı'na bağlı ünlü Ben-i Hasan Aşireti'nin bir üyesidir. Babası muhtardı ve çevresinden saygı gören bir kişiydi³⁷⁶.

Zerkavî, eğitim hayatında başarılı değildi. Orta düzeyde yazı yazabilen ve parlak olmayan birisiydi. 1984 yılında babasını kaybedince okulu bıraktı ve bu arada adı çeşitli suçlara karıştı. Alkol ve uyuşturucu kullanmakta ve bunların satışını yaparak para kazanmaktaydı. Hapse girmesine sebep olan ilk olay cinsel taciz ve uyuşturucu madde kullanımıydı. Annesi Um Sayel onu, kötü işlerden uzaklaşması için Amman'daki El-Hüseyin bin Ali Camii'ndeki bir dini medreseye yazdırdı. Fakat istediği sonucu almadı. İnançsızken katı bir selefi oldu³⁷⁷. Daha sonra Ürdünlü cihatçı Muhammed el-Makdisi adıyla bilinen İsan el-Berkavî'nin kurucusu olduğu Bayot el-İmam adlı silahlı örgüte katıldı. Rejime karşı bu örgüte üye olmaktan Ürdün'de 15 yıl hapis cezasına çarptırıldı. Ancak Kral Hüseyin'in ölümüyle tahta çıkan Kral II. Abdullah'ın ilan ettiği afla serbest kaldı. Zerkavî Allah düşmanlarına karşı çok acımasız ve sertti. Bunun nedeni, Ürdün'de Suaka hapishanesinde gördüğü ağır işkenceler olmalıydı³⁷⁸.

³⁷³ Aljazeera Turk, "Brüksel'de Terör Saldırısı", [www.aljazeera.com.tr/haber/-brukselde-teror-saldirisi/-34-olu\(26.12.2018\)](http://www.aljazeera.com.tr/haber/-brukselde-teror-saldirisi/-34-olu(26.12.2018)); www.bbc.com/turkce/haberler/2014/10/141023-ottowa-teror, (26.12.2018).;

Alkan, a.g.e., s. 190.

³⁷⁴ Alkan, a.g.e., s. 191.

³⁷⁵ Alkan, a.g.e., s. 192.

³⁷⁶ Bianet, "El-Zerkavî ve Irak'ta El-Kâide'nin Kuruluşu", bianet.org/bionet/siyaset/165641-el-zerkavi-ve-irak-to-el-kaide-nin-kurulusu (28.12.2018).

³⁷⁷ Weiss, Hassan, a.g.e., s. 2.

³⁷⁸ Demirağ, a.g.e., s. 170.

Hapishaneden çıktıktan sonra, 1999'da Ürdün'den Pakistan'a geçti. Burada vize nedeniyle sekiz gün gözaltında tutuldu. Tekrar bırakılınca, gizlice Afganistan'a geçerek el-Kâide'ye katıldı. Konahhar'da Usame bin Ladin ile buluştu. Fakat görüşme pek olumlu geçmedi³⁷⁹.

Zerkavî kendisi gibi düşünmeyenleri kâfirlikle itham ediyordu. Daha sonra bunlara Şîileri ve selefilğe uymayanları da kattı. Bu Ladin'i rahatsız etti. Çünkü Ladin'in annesi Alevi kökenliydi ve bu konuda çok hassastı. Bu görüşmede Eymen El-Zevahirî'de vardı³⁸⁰.

Zerkavî'nin el-Kâide için uygun olmadığı sonucuna varılmıştı. Ancak araya el-Kaide güvenlik başkanı Saif Adil girince onun İran sınırında olan El-Herat'da bir kamp kurmasına izin verildi. Ayrıca masraflar için emrine 200.000 dolar tahsis edildi³⁸¹. Zerkavî, kampa Levant'ın askerleri adını verdiği Ürdün ve Filistin asıllı kişileri getirdi ve bu kamptakiler ise Tevhid ve Cihad Örgütü adını aldı.

Zerkavî'nin adamları, ilk eylemlerini Uluslararası Kalkınma Ajansı Uzmanı Lavrance Foley'e düzenledi. Ondan sonra ABD Büyükelçiliği'ne bombalı saldırıda bulundular. Bunun üzerine ABD, Herat kampını kuşattıysa da Zerkavî'yi ele geçiremedi. Zerkavî yaralandığı bu olay sonrasında Kabil'e kaçtı. Oradan İran'a geçerek Tahran'a ulaştı. Burada ABD'ye karşı savaşmak istedi. Yaklaşık bir yıl sonra Irak'a geçti³⁸². 2003'te Ürdün elçiliğine ve Birleşmiş Milletler binasına bombalı saldırı düzenledi. Bu saldırıda Özel Temsilci Sergio Vierira da Mello dâhil 38 kişi hayatını kaybetti. Ayrıca Şîî'lere ait bir camiye de bombalayan Zerkavî bu olayda 95 kişinin ölümüne sebep oldu³⁸³.

Bu eylemlerden sonra ABD onu izlemeye başlamıştı. Zerkavî'nin Iraklı Şeyh Abd el-Rahman adında bir danışmanı vardı. İkisi ayda 1 ya da 2 defa buluşuyorlardı. Fakat saklandığı yer bulunamıyordu. Bu danışman üzerinden yeri tespit edilmeye çalışılıyordu. Bu amaçla Şeyhin evi İHA'larla kontrol altına alındı³⁸⁴.

³⁷⁹ Demirağ, a.g.e., s. 171.

³⁸⁰ Demirağ, a.g.e., s. 13.

³⁸¹ Demirağ, a.g.e., s. 171.

³⁸² Weiss, Hassan, a.g.e., s. 15.

³⁸³ Bianet, a.g.m.

³⁸⁴ Joby Warrick, *Siyah Bayraklar-İŞİD'in Doğuşu ve Yükselişi*, (Çev: Işık Tansal), 1.Basım, İstanbul: A7 Kitap, 2016, s. 268.

Bir gün Şeyh bindiği arabayı değiştirip Zerkavî'nin bulunduğu eve ilerledi. Eve geldiğinde Zerkavî onu kapıda karşılayarak içeri aldı. Burası Bogube şehrinin uzağında Hinnib denilen bir köyün civarında palmiye araçları arasında bir evdi. Zerkavî'nin kimliği tespit edildikten sonra 40 mil ilerdeki Delta Timi'ne haber verilmişti, ancak tim helikopterin arızalanması üzerine oraya gidemedi. Bu sırada Irak üzerinde devriye atan F-16 uçaklarından biri yakıt almak için iniş yapmış ve tek uçak havada kalmıştı³⁸⁵. F-16'ya koordinat bildirildi ve bombalama talimatı verildi. O da evi ve çevresini havaya uçurdu. Delta Takımı olay yerine geldiğinde Zerkavî'nin ağır yaralı olarak evden çıkarıldığını görünce onu öldürdü (7 Haziran 2016)³⁸⁶.

2.2.3.2. Ebû Ömer El-Bağdâdî (2006-2010)

1964'te Al-Anbar vilayetinin el-Zaviyah köyünde doğdu. Kureyş soyundan geldiği bilinmektedir. Bağdat polis akademisi mezunudur. Asıl ismi Hamid Davud Muhammed Halil el-Zawi'dir³⁸⁷. Saddam Hüseyin döneminde, 1990'larda üst düzey bir emniyet görevlisiydi. Aşırı selefi düşünceleri yüzünden bu görevden alındı³⁸⁸. Geçinebilmek için Anbar'da evinin yakınındaki bir elektrik tamirhanesinde çalışmaya başladı. Çevresinde doğru ve güvenilir bir adam olarak tanınan Bağdâdi Al-Asaf Cami'inde gençlere selefliği öğretiyordu. Daha sonra bu gençler onun yanında cihada katıldılar³⁸⁹.

1985'te cihatçı selefist grubuna dahil oldular. 1987 yılında Afganistan'a geçti ve burada Sovyetlere karşı savaştı. 1991 yılında Irak'a dönmeden önce idam edildiği söylentisi çıktı, yalnız bunun doğru olmadığı kısa zamanda anlaşıldı³⁹⁰. 2003 yılında Irak işgal edilince ABD'ye karşı çıkan ayaklanmalara katıldı. Mücahitler Şura Konseyini (Meclis Sura el-Mucahidin fi al-Irak) kurdu. Irak el-Kâide'sinin lideri Zerkavî ile aralarında sıkı bir ilişki oluştu.

³⁸⁵ Warrick, a.g.e., s. 271.

³⁸⁶ Warrick, a.g.e., s. 272.

³⁸⁷ Wordpress, "Biography of Abu Omar al-Baghdadi", <https://whitesidenwc.wordpress.com/2016/05/25/biography-of-abu-omar-al-baghdadi/>, (28.12.2018).

³⁸⁸ Wikipedia, "Abu Omar al-Baghdadi", <https://en.wikipedia.org/wiki/Abu-Omar-al-Baghdadi>, (05.11.2018).

³⁸⁹ Wordpress, a.g.m.

³⁹⁰ Aawsat, "Who was the Real Abu Omar al-Baghdadi?", <https://eng-archive.aawsat.com/theaawsat/news-middle-east/who-was-the-real-abu-omar-al-baghdadi/>, (28.12.2018).

5 Ekim 2006 tarihinde Zerkavî öldürölünce, Şura Konseyi'nin kararı ile³⁹¹ Ömer el-Bağdâdî halife oldu. Bağdâdî daha sonra “Irak İslâm Devleti'ni (İŞİD) teşkilatını kurdu. Yönetim kadrolarını Iraklı ve eski Baas partili yöneticilerden oluşturdu. Yabancı ölkelerden gelenleri ise daha çok askeri sahada görevlendirdi³⁹².

Bağdâdî kendi döneminde Irak'ta Sünni bölgelerde önemli bir etkiye sahip oldu. Muhaliflerini zorla yola getirmeye çalıştı³⁹³. ABD hedeflerine saldırılar tertipledi. Bu saldırıları önlemek için görevlendirilen General David Petraeus Bağdâdî'ye muhalif Sünni aşiretleri “Schue Birlikleri” adıyla ona karşı örgütledi³⁹⁴. Bu birliklerin maaşları ve silahları ABD tarafından karşılanıyordu. Yapılan bu çalışmalar sonunda İŞİD ciddi anlamda zayıflatıldı. Yaklaşık 2.400 militan öldürölldü, 8.800'ü aşkın militan tutuklandı. Üst düzey yöneticiler ya öldürölldü veya yakalandı. 2010 yılında ABD'nin yaptığı askeri operasyonla Ömer El-Bağdâdî ve savaş bakanı Ebu Hamza el-Muhacir ölü olarak ele geçirildiler³⁹⁵.

2.2.3.3. Ebû Bekir El-Bağdâdî

1971 yılında Irak'ın Samarra şehrinde doğan ve gerçek ismi İbrahim Avad İbrahim el-Badri olan Ebubekir el-Bağdâdî dindar bir ailede yetişmişti. Babası Avad yerel bir camide Kur'an dersleri vermektedir³⁹⁶. Amcaları ise Irak'da selefi davetçilerdi³⁹⁷.

Bağdâdî'nin çevresindeki takma adı “mümin” di. Okuldan kalan zamanının çoğunu camide geçirir, daha çok dini kitaplar okurdu. Kardeşi Şemsi'nin verdiği bilgiye göre evde İslâmi kurallara uymayanları sert bir şekilde eleştirirdi. Bağdâdî çok konuşmayan, içine kapanık, çekingen, yalnızlığı seven bir çocuktur. En sevdiği spor futboldu. Ebubekir'in babası Avad çevresindekilerin dini hayatında aktif rol oynayan bir kişiydi. Hatim dersleri verdiği camide, muallimlik deneyimi yaşadı.

³⁹¹ CBS News, “Report True Identity of “Islamic State of Iraq” Leader Revealed, Photos Aired”, www.cbsnews.com/news/report-true-identity-of-islamic-state-of-iraq-leader-revealed-photos-cired/, (29.12.2018).

³⁹² Ebrari, a.g.e., s.16.

³⁹³ Recep Tayyip Gürlar, Ömer Behram Özdemir, *Tevhid ve Cihad Örgütü'nden “İslam Devleti”ne*, Ankara, *Seta Perspektif*, S. 60, 2014.

³⁹⁴ Kenneth Katzman, Al Qaeda in Iraq: Assessment and Outside Links, *CRS Report for Congress*, 2018.

³⁹⁵ M. J. Kirdar, Al Qaeda in Iraq, Washington, *CSIS*, S.1(2011), s.5.

³⁹⁶ Napoleoni, a.g.e., s. 28.

³⁹⁷ Okumuş, a.g.e., s. 27.

Bağdâdî'nin amcalarından ikisi Saddam döneminde güvenlik teşkilatında görev yapmıştır. Kardeşlerinden biri subaydır. Diğer bir kardeşi Irak-İran Savaşı'nda ölmüştür. Aileden bazıları Baasçı, bazıları da selefi idi³⁹⁸.

1996 yılında Bağdat Üniversitesi'nde, İngilizcesi zayıf olduğundan, istediği hukuk bölümüne giremedi. Fakat Kur'an bölümünden mezun oldu ve ayrıca Saddam İslâm Üniversitesi'nde Kur'an çalışmaları alanında yüksek lisans yaptı³⁹⁹. 1998 yılında yüksek lisansını bitirdikten sonra İslâm Üniversitesi'nde doktora başladı⁴⁰⁰. 13 Mart 2007'de doktorasını “çok iyi” derecede bitirdi.

Bağdâdî yüksek lisans eğitimi alırken amcası İsmail el-Badri tarafından “Müslüman Kardeşler” grubuna katılmaya teşvik edildi. Bağdâdî ilk zamanlar devletin şeriat ile yönetilmesi gerektiğini düşünen ancak şiddete karşı olan barış yanlısı selefler içindeydi. Bağdâdî düşünceleri değişince onlardan ayrılıp radikal seleflere yaklaştı. Bunlar kendilerini “Cihatçı Selefler” olarak tanımlıyorlardı. Bağdâdî'nin abisi de bunlar arasındaydı⁴⁰¹.

Bağdâdî'nin iki eşi ve altı çocuğu vardı. İlk eşi Esmâ ile arasında akraba evliliği vardı. İkinci eşi İsra ile 2003'ten sonra evlenmişti. Bağdat'ın yoksul bir mahallesinde ufak apartman dairesinde yaşayan ailesi anti-sosyal bir yapıya sahipti. Mahallesi'ndeki futbol takımında yıldız oyuncularını onu “Messi” diye çağırırlardı⁴⁰².

Bağdâdî katı bir selefi olduğu için Saddam Hüseyin döneminde takip altında tutuluyordu. Irak işgali sonrasında 2004 yılında arkadaş ziyareti için geldiği Felluce'de tutuklandı. Bucca Hapishanesi'nde on ay yattı. Hapiste hem yönetim ile hem de mahkûmlarla iyi ilişkiler geliştirdi. Aralarında gerektiğinde hakem oldu ve bu arada ABD yönetimine yakınlaşmaya çalışıyordu⁴⁰³. El-Vefd yazarlarından Hüsam Fethi 24 Ağustos 2014 tarihli makalesinde Bağdâdî'nin hapishanede ayrıcalıklı olduğunu, odasında buzdolabı, televizyon ve uydu anteni bulunduğunu yazdı. Makaleye göre üst düzey bir yönetici dışında kimse onun odasına giremiyordu⁴⁰⁴. Bağdâdî ile birlikte

³⁹⁸ William McCants, “The Believer, 1 September 2015”, <http://csweb.brookings.edu/content/research/essays/2015/thebeliever.html>, (10.01.2019).

³⁹⁹ Cockburn, a.g.e., s. 44.

⁴⁰⁰ Okumuş, a.g.e., s. 7.

⁴⁰¹ McCants, a.g.m.

⁴⁰² McCants, a.g.m.

⁴⁰³ Demirağ, a.g.e., s. 184.

⁴⁰⁴ Mustafa Özcan, Leyla Özcan, *İŞİD ve Kökenleri*, İstanbul, 2015, s. 83.

hapiste eski Baasçılar yatmaktaydı. Onlar da çıktıktan sonra kendisine katıldılar. 2004 yılında tahliye edildiğinde çoktan kendine ileride yardımcı olacak bir çekirdek kadro kurmuştu.

Bağdâdî hapse girdiği için doktorasını yarım bırakmıştı. Hapisten çıktıktan sonra el-Kâide üyesi bir akrabası onu, örgütün Irak kolu ile tanıştırdı. Bir örgüt temsilcisi onu doktorasını tamamlamaya ve daha sonra Şam’a gidip burada örgüt adına çalışmaya ikna etti. Ancak el-Kâide yöneticileri akademik bir titre sahip birinin Irak’ta harcanmasını uygun görmedi. Zira el-Kâide’nin Mektebetu’l-Hidemât’ı kuran Şeyh Azzam’ın bu kadar iyi yetişmiş bir elemanı olmamıştı⁴⁰⁵.

ABD’nin bir hava saldırısında Zerkavî ölünce (2010) yerine kısa süreliğine Mısırlı Ebû Eyup el-Mısırî geçti. Bağdâdî Mısri’nin dikkatini çekince onu şeriat komitesi denetçiliğine atadı ve danışman konseyine aldı. Zerkavî’nin planı gereği İslâm Devleti ilan edilerek el-Kâide tasfiye edildi. Yeni yapılanmada Mısri savaş bakanı oldu. Ebû Ömer el-Bağdâdî ise İslâm Devleti Koordinasyon komitesine girdi. el-Mısırî’nin evi bombalandı ve öldürüldü (2010)⁴⁰⁶. Ebubekir el-Bağdâdî de 2015’de yapılan bir hava saldırısında öldürülmek istendiyse de kurtuldu. Ancak 2019 yılında Suriyede ABD’nin yaptığı hava saldırısı sonrasında kendini patlatarak öldürmüştür.⁴⁰⁷

2.3. Boko Haram

Boko Haram hareketi 2002 yılında Muhammed Yusuf tarafından Ehl-i sünnet cemaati adıyla kuruldu. Temel amaçları davet ve cihattı. Boko yada Buku Haram adı Hausa dilinde “Batı alfabesi-eğitimi haram” anlamına gelir. Kendilerine Batılı/Modern eğitimi haram gördükleri için verilmiştir. Nitekim Muhammed Yusuf’a göre, Batılı eğitim İslâm şeriatına aykırıdır ve kâfirliğin giriş kapısıdır⁴⁰⁸.

Selefi inançlı bu örgüt diğerleri gibi büyük eylemler gerçekleştiren bir örgüt değildir. İlk kez varlığını 2003 yılında Nijerya’da duyuran ve tartışılmaya başlanan örgüt söz konusu tarihte polis ile çatıştı. Örgüt kısa zamanda yeni katılımlarla hızla

⁴⁰⁵ Napoleoni, a.g.e., s. 29.

⁴⁰⁶ McCants, a.g.m.

⁴⁰⁷ NTV, “Trump: DAES’in lideri ve kurucusu El Bağdadi öldü”,

<https://www.ntv.com.tr/dunya/trump-daesin-lideri-ve-kurucusu-el-bagdadi-oldu>, (28.10.2019).

⁴⁰⁸ Gbemisola Animasawun, Luqman Saka, Causal analysis of radical Islamism in northern Nigeria’s Fourth Republic, *African Security Review*, 14 Oct 2013, ss. 216-231.

büyüdü⁴⁰⁹. Gelişimi bakımından 2009 yılı dönüm noktası oldu; Federal hükümet motosiklet sürücüleri için kask takma mecburiyeti getirmişti. Örgüt, arkadaşlarının cenaze törenini götürürken bu sebepten polisin müdahalesiyle karşılaşmış ve olaylar çıkmıştı. Örgüt lideri hükümete iyi ilişkilerin kurulması için 40 günlük süre vermiş, bu süre dolduktan birkaç gün içinde örgüt harekete geçmediği halde polisin operasyonuna maruz kalmış ve örgüt lideri Muhammed Yusuf öldürülmüştü. Yerine Ebu Beki Şikau geçti⁴¹⁰.

Örgütün fikri dayanağı kuşkusuz selefi inançlardı. Nijerya'nın kuzeyindeki geri kalmış bölgelerde hızla yayıldı. Bunda bölgenin halkın ekonomik ve sosyal bakımdan zayıflığı büyük rol oynadı. 2004-2009 yılları arasında bölgeye devlet valileri kanalıyla yardımlar dağıtırken daha sonra verilmemeye başlandı ve örgüt de silahlı eylemlere başladı⁴¹¹.

2009 yılına kadar bir cemaat görünümündeki örgüt, kısa zamanda gelişerek⁴¹², 26 hücreden oluşan ve her hücrenin başında bir lideri olan bir yapıya kavuştu. En üste şûra konseyi vardır. Bu konsey otuz üyeden meydana geliyordu. Örgüt lideri şûradan izin almadan açıklamada bulunamaz⁴¹³. Örgütün yapısı aşağıda şema halinde gösterilmiştir.

⁴⁰⁹ Fuad Ferhavi, *Nijerya'da Şiddet, Radikalizm ve Boko Haram*, Ankara: USAK Yayınları, 2015, s.91.

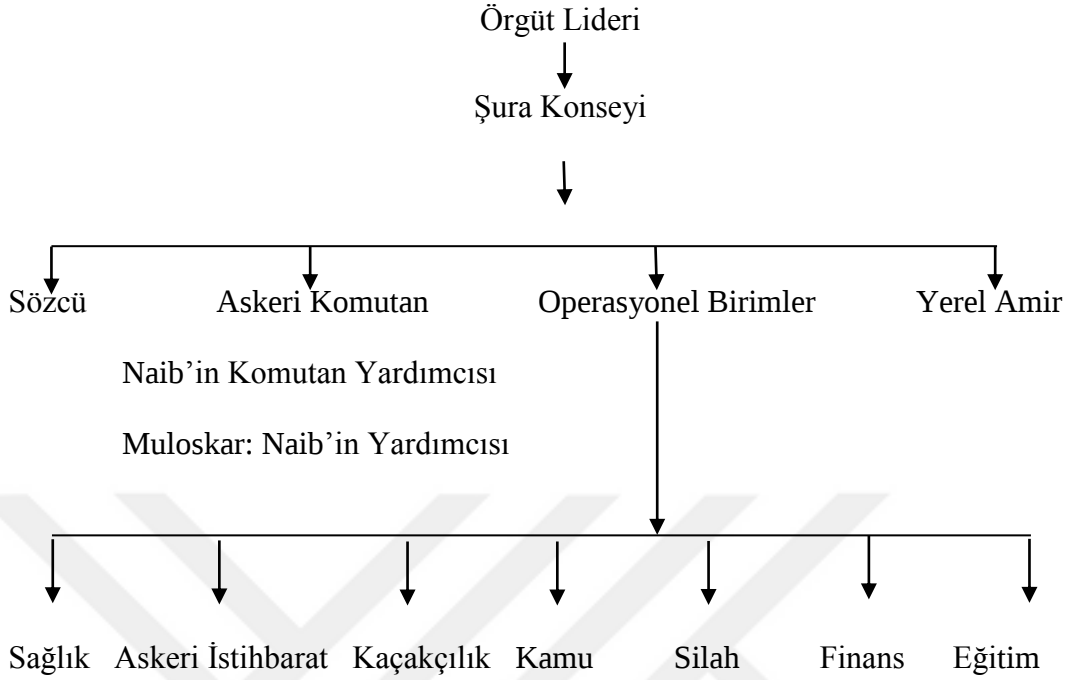
⁴¹⁰ Ferhavi, a.g.e., s.93.

⁴¹¹ Ferhavi, a.g.e., s.92.

⁴¹² Abdurrahim Sıradağ, *Sahra Altı Afrikasında Terörist Grupların Yükselişi Boko Haram ve Eş-Sebab, SETA*, Mayıs 2015, S. 125, s. 11.

⁴¹³ Sıradağ, a.g.m., s.12.

Tablo 3: Boko-Haram Örgüt Yapılanması

Mart 2015'ten önce sadece Nijerya içerisinde eylem yapan Boko Haram, bu tarihten sonra IŞİD'e bağlılık bildirerek komşu ülkelerde de eylemler gerçekleştirmeye başladı. 2010-2011 yıllarında Abuja'da bir alışveriş merkezinin bombalanması⁴¹⁴, Maiduguri'de polis merkezinin bombalanması, Maiduguri'deki ulusal seçim komisyon ofisinin havaya uçurulması, yine Abuja'da Birleşmiş Milletler karargâhının bombalanması⁴¹⁵ ve Madalla kentinde St. Theresa Katolik Kilisesi'nde Noel ayini baskını⁴¹⁶ ve Jos kentinde bir kiliseye yapılan saldırı bunlar arasında sayılabilir⁴¹⁷. Yüzlerce masumun öldürüldüğü bu olaylar dışında da örgüt kanlı eylemlere imza atmıştır. 2012 Ocak ayında Kono şehrinde devlet binalarına gerçekleştirdiği bir saldırıda tam 178 kişi hayatını kaybetmiştir. Mubi saldırısında en az 20 kişi öldü⁴¹⁸. 2014 Nisan ayında Kamerun sınırına yakın bir yatılı okuldan 276 kız öğrenciyi kaçırdılar. Bütün

⁴¹⁴ Emrah Kekilli, Hayri Ömer, İbrahim Bachir Abdoulaye, Bir Örgütün Anatomisi-Boko Haram, Seta Analiz, S. 214, 2017, s. 16.

⁴¹⁵ Kekili, a.g.m., s. 17.

⁴¹⁶ Algazeera, "Kronoloji: Boko Haram'ın faaliyetleri", 2012, www.algazeera.com.tr/kronoloji/kronoloji-boko-haramin-faaliyetleri, (15.02.2019)

⁴¹⁷ Deutsche Welle, "Nijerya'da kanlı Noel", 2011, <http://www.dw.com/tr/nijeryada-kanli-noel/a-15626429>, (15.02.2019).

⁴¹⁸ Algazeera, a.g.m.

bunlardan sonra 2016 da Nijerya ordusu operasyonlarla örgütün kamplarını bastı, ancak pek çok örgüt mensubu çevre ülkelere kaçtı.

2.4. Eş-Şebâb

Radikal bir örgüt olan el-Şebâb, Somali’de kurulmuştur. Örgütün fikri tabanı Vehhâbîliğe dayanmaktadır. Aslında Somali halkı Şâfiî idi. Fakat Suudi Arabistan son zamanlarda buraya Vehhâbîliği sokmayı başarmış ve kısa sürede bu ideoloji ülkede yayılmıştır⁴¹⁹. Somali halkı dedelerinin Ehli-Beyt’ten ve Kureyş ve Haşimi soyundan olduğuna inanmaktadır. Ülke tek etnik yapıdan oluşmakla birlikte kabilecilik mevcuttu. Ülke halkının %85’i Somali yerli grubuna, %15’i ise Bontu kabilesine mensuptu⁴²⁰.

Somalide okur-yazarlık son derece düşüktür. Kulaktan dolma bilgilerle yaşamlarını devam ettirmektedirler⁴²¹. İkinci Dünya Savaşı’nda bu ülke İngiltere ve İtalya’nın işgaline uğramış, sonunda Somali, İtalyan Somali’si ve İngiliz Somali’si olarak ikiye ayrılmıştır. Uzun bir protesto hareketinden sonra bölünme ortadan kalkmış ve ülke yeniden bütünleşmiştir. 1960 yılında bağımsız olduktan sonra Siad Barre darbe yaparak ülkenin yönetimini ele geçirmiştir. Barre’nin baskıcı uygulamalarına karşı koymak için 1983 yılında İslâm Birliği Örgütü kurulmuştur⁴²². 1991 yılında Siad Barre yönetimi devrilince ortaya çıkan boşluk örgütün ülkede söz sahibi olmasına yol açtı.

Örgütün asıl amacı ülkede bir İslâm devleti kurmaktır. Bu yolda Vehhâbî ve Selefi hareketlerden ciddi yardımlar gördü. Ancak 2004 yılında gerçekleştirdiği eylem sonrasında ABD’nin yaptığı bir operasyonla örgüt bitirilmiştir. Ardından 2006 yılında İslâm Mahkemeleri Örgütü (El İttihadil Mekahim El İslâmiye) kurulmuştur. Bunun askeri kanadını ise Mücahid Gençlik Örgütü (Hareketü’ş-Şebâbi’l-Mücahidîn) oluşturmuştur. 2012 yılında örgüt Etiyopya ile yaptıkları mücadeleyi kaybetmiştir. Askeri

⁴¹⁹ Ahmed Ali Jimole, *The Invention of Somalia*, The Red Sea Press, Lawrenceville, 1995, s. 1.

⁴²⁰ T.C Dışişleri Bakanlığı, “Ülke Künyesi; Somali”, <http://www.mfa.gov.tr/somali-kunyesi.tr.mfa>, (25.02.2019)

⁴²¹ Jimalo, a.g.e., s. 2.

⁴²² Daveed Gartenstein-Ross, The Strategic Challenge of Somalia’s Al-Shabaab, *Middle East Forum*, S.16, 2009, <https://www.meforum.org/articles/2009/the-strategic-challenge-of-somalia-s-al-shabaab>, (25.02.2019)

kanat daha sonra Mücahid Gençlik Örgütü kısa adıyla Eş-Şebâb yeni bir örgüt hareketine dönüşmüştür⁴²³.

Eş-Şebâb, 20 Şubat 2010 yılında el-Kâide Örgütü'ne bağlılığını açıkladı. Böylece uluslararası bir yapıya kavuştu. Somali'nin tek etnik ve tek dine dayalı olması örgütün ülkede hızla yayılmasını sağladı. Örgüt yapılanmasında ülke bölgelere ayrılarak her birinin başına bir kişi geçirildi. Her bölge kendi başına karar alma yetkisine sahipti. Bu durum örgütle mücadeleyi zorlaştırıyordu. Örgüt amacına ulaşmak için genellikle taktik gerilla savaşları, intihar saldırıları ve suikastlere başvuruyordu⁴²⁴. Üyeleri daha çok işsiz ve fakir gençlerden oluşuyor ve çoğu da okuma ve yazma bilmiyordu. Örgüt maddi imkânlar vererek çok rahat üye bulabiliyordu⁴²⁵.

Örgüt organizasyonu üçlü bir yapı arz ediyordu. En üste Kiyade adında yöneticiler, onun hemen altında yabancı savaşçılar ve en altta ise yerli savaşçılar bulunuyordu⁴²⁶. Esasen en üst yönetim birimi şûra konseyi idi. Bu konseyin altında medya, asker, siyaset ve hukuk gibi alt birimler bulunuyordu. Gizliliğe çok önem veriyorlardı. Şura konseyi on kişiden oluşuyordu. En önemli birimi askeri kısmıydı. Bunun altında biri ordu diğeri hukuk ve ahlâk ilkelerini işleten Hisbah denilen birim vardı. Bu birim ayrıca şeriat mahkemelerini yönetmekteydi.

Örgüt yapılanmasına ülke dört ana bölgeden oluşmaktadır; Boy ve Bodeol, Orta ve Güney Somali ve Mogadisu, Juba Vadisi ve Etopya⁴²⁷.

⁴²³ David Shinn, "Al-Shabaab and Somalia in the 21st Century", *International Policy Digest*, 2012, <https://intpolicydigest.org/2012/01/25/al-shabaab-and-somalia-in-the-21st-century>, (30.02.2019).

⁴²⁴ Paula Cristina Roque, Somalia: Understanding Al-Shabaab, *Institute for Security Studies*, June 3, 2009, <https://www.files.ethz.ch/isn/101556/SABAAB040609.pdf>, (30.01.2019).

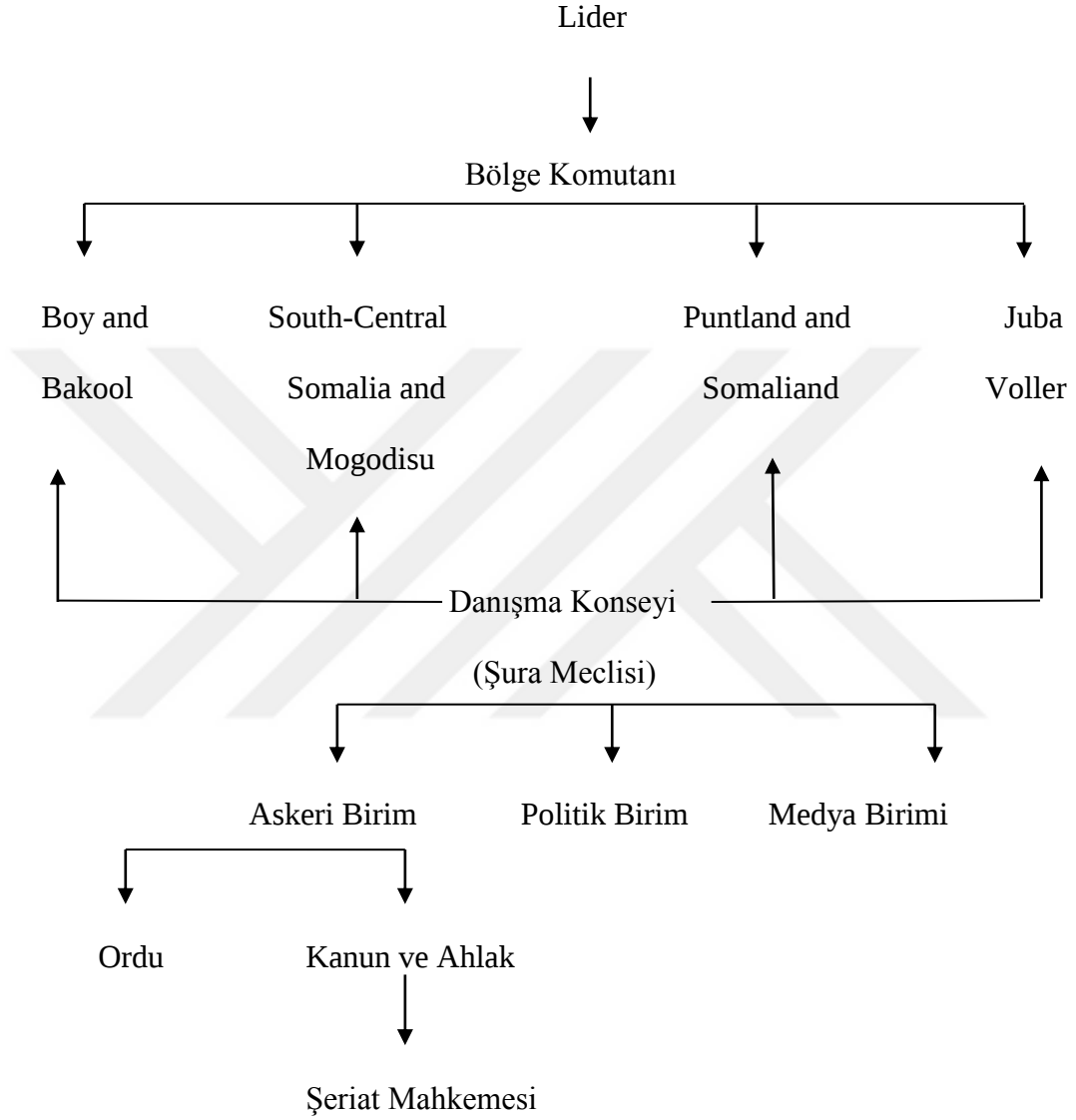
⁴²⁵ Vilko Volter, "Al-Shabaab from External Support to Internal Exstraction", *Uppsala University*, March 2011, <http://www.por.uu.se/digitalassets/57/57537-MFS-paper-vikko.pdf>, (30.02.2019).

⁴²⁶ Kamil Yılmaz, "Ülke Savunmasında Küresel Dini İstismar Eden Terörizm: "El-Şebab" Örneği ve Türkiye Açısından Yansımaları", *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi*, S. 5, 2014, s. 37

⁴²⁷ Abdi O. Shuriye, Al-Shabaab's Leadership Hierarchy and Its Ideology, *IIV, Academia Research International*, Vol 2, No: 1, January-2012, s. 275

Örgütün yapısı aşağıdaki şemadan daha iyi anlaşılabilir.

Tablo 4: Eş-Şebâb Örgüt Yapılanması

Bu yapılanma sırasında örgütün kimler tarafından yönetildiğini belirtmek gerekirse kısaca şöyle açıklayabiliriz. Örgütün ilk kurucusu Şeyh Ebû Zübeyir olup 2014 yılına kadar bu görevi yürütmüştür. ABD’nin yaptığı bir hava saldırısında hayatını kaybedince yerine Şeyh Ahmed Ömer seçilmiş ve halen bu görevi sürdürmektedir.⁴²⁸

⁴²⁸ Muhammed Tandoğan, “Eş-Şebâb Örgütü’nün Anatomisi”, 2016, <http://www.ordaf.org/eş-şebab-orgutunun-anatomisi>, (30.02.2019).

Yasin Ali Beynah adındaki kişi örgütün geçici hükümete ve Somali Afrika Birliği'ne karşı yapacağı eylemleri yönetmekten sorumludur. Askeri kanadın yönetici olan Hassan Abdullah Hersi el-Turki milislerin eğitmekle vazifelidir. Ahmed Abdi Muhammed, Somali içindeki operasyonları idaresini yürütmektedir. Fuad Muhammed Khalif örgüte finansman bulmakla görevlidir. Bu kişi ayrıca eylem yapmakla da vazifelidir. Mesela 2008'de Mogadişu polis karakolu saldırısı onun yönetiminde gerçekleşmiştir. Beşir Muhammed Mahmud örgütün askeri komutanı olup aynı zamanda şûra konseyinin on üyesinden birisidir. Muhammed Said, Somali'nin doğu bölgesinin yöneticisidir. Nihayet Fores Muhammed Mona, örgüte kaçak yollardan silah temin etmekle sorumludur.⁴²⁹

Eş-Şebâb Uluslararası bir terör örgütü olarak kabul edilmektedir, ama genellikle eylemlerini Somali'de gerçekleştirmektedir. 2009-2016 tarihleri arasında ülkede pek çok eylem yapılmıştır: Albay Osman Yusuf Nur'un öldürülmesi⁴³⁰, Hizbül-İslâm Lideri Ali Bore suikastı⁴³¹, Uganda'da Dünya kupasını izleyenler ile⁴³², Mogadisu'da öğrencilere yapılan saldırılar⁴³³, Türkiye Somali Büyük Elçiliği'ne ve Westgate Alışveriş Merkezine yapılan saldırılar⁴³⁴, Kenya'da diplomatların bulunduğu otobüs konvoyuna yapılan saldırı, Gorisso kentindeki üniversiteye yapılan saldırı⁴³⁵ ve nihayet Başkent Mogodisu'da gerçekleştirilen pazar olayı⁴³⁶ bu örgütün kanlı eylemleri olup yüzlerce masum halkın ölümüne ve yaralanmasına sebep olmuştur.

⁴²⁹ Sıradağ, a.g.m., s. 22-23.

⁴³⁰ Sıradağ, a.g.m., s. 22.

⁴³¹ Sıradağ, a.g.m., s. 23.

⁴³² Tandoğan, a.g.m.

⁴³³ Yılmaz, a.g.m., s. 37.

⁴³⁴ Tandoğan, a.g.m.

⁴³⁵ Sıradağ, a.g.m., s. 23.

⁴³⁶ NTV Haber, "Somali'de terör saldırısı: 10 ölü", 2016, <https://www.ntv.com.tr/dunya/somalide-terror-saldirisi-10-olu>, (30.02.2019).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SELEFİLİĞİN BÖLGESEL ETKİLERİ

Suudi Arabistan bölgenin en geniş sınırlarına sahip, üzerinde büyük petrol rezervleri barındıran ve Sünni ağırlıkta nüfusu olan bir ülkedir. İslam dünyasının kutsal şehirleri Mekke ve Medine burada bulunmaktadır. Çevresindeki ülkeler ise Şîî nüfus ağırlıklı ülkelerdir. Ayrıca kendi ülkesi dâhil birçok Arap ülkesinde de ciddi Şîî azınlıklar bulunmaktadır.

Konum itibarıyla Şîî nüfusun çoğunlukta bulunduğu Şîî Hilali adı verilen bölge içerisinde olan Suudi Arabistan bölgedeki Şîîlerin ayaklanacağı endişesi taşımaktadır. Arap Baharında yaşanan olayları bu perspektifle değerlendirmekte ve yaşanabilecek sıkıntılara karşı diğer Müslüman devletlere karşı elini sağlamlaştırmak için selefilik inancını bu ülkelere yaymaya çalışmaktadır. Bu amaçla Suudi Arabistan'ın iki politik hedefi vardır. Bunlardan ilki, ülkede yönetimde olan hanedanı güvenlik altına almaktır, ikincisi ise ülkeyi yabancı işgallerine karşı korumaktır. Suudi Devleti bunları sağlamak için dış politikasında dört hedef belirlemiştir. Bunlar; 1) Dini unsurlar ve İslam'ı dünya genelinde yaymak ve korumak, 2) Arap davalarını desteklemek, 3) Ülkenin ekonomik düzenini muhafaza etmek, 4) Bölgesel istikrarı ve rejimin güvenliğini sağlamaktır.⁴³⁷

Suudi Arabistan dış politika parametreleri içinde hem Arap milliyetçiliği hem de İslam düşüncesi aynı anda yer almakta ve kendilerini İslam'ın temsilcisi olarak görmektedirler. Bu düşüncelerini bölgedeki ekonomik ve askeri güç dengelerinde ve meşruluğuna ve güvenliğine yönelen siyasi tehditlere karşı da kullanmaktadırlar.⁴³⁸ Bu parametreler ışığında bakıldığında Suudi Arabistan dış politikasında da din unsuruna ve İslam ülkeleriyle dayanışmaya büyük önem vermektedir. Kendi topraklarında gerçekleştirilen Hac ibadeti dolayısıyla bütün Müslüman ülkelerle çeşitli seviyelerde ilişkileri bulunmaktadır. Ayrıca İslam Konferansı Örgütü, İslam Bankası ve Râbitatü'l-âlemi'l-İslâmî gibi ülkesindeki kuruluşlar aracılığıyla da Müslüman ülkelerle ilişkisini ve iş birliğini sürdürmektedir.

⁴³⁷ Ali Oğuz Diriöz, "Suudi Arabistan Dış Politikası ve Bölge Ülkeleri ile İlişkileri" Ortadoğu Analiz, 2012, s. 97.

⁴³⁸ Ertan Efegil, "Suudi Arabistan'ın Dış Politikasını Şekillendiren Faktörler" Ortadoğu Analiz, 2013, s. 106.

Suudi Arabistan, Ortadoğu'daki ince ve keskin dengelere önem vermektedir. Bu dengeyi bozacak her türlü girişime karşı politikalar belirlemektedir. Bu sebeple bölgesel gelişmeleri mezhepsel düzeyde irdelemektedir. Körfez bölgesinde bulunan ülkelerin kendi siyasi kararlarına göre davranmasını beklemektedir. Bu konjektüre uygun olarak, Suudi Arabistan, Bahreyn'deki ve Yemen'deki olaylara müdahale etmiştir.

1979 İran Devrimi sonrasında bölgedeki siyasi dengeler Suudi Arabistan aleyhinde değişmiş ve İran'ın bölgede nüfuzu artmaya başlamıştır. Suudi Arabistan'da ve Körfez ülkelerinde bulunan Şiîlerin siyasi talepleri fazlalaşmış ve bunun sonucunu bu ülkelerde yaşanan Arap baharında görmekteyiz. Bahreyn'de yaşanan ayaklanma Suudi Arabistan'ın yardımıyla bastırılabilmiş, Yemen'de ise çatışmalar hâlihazırda devam etmektedir. Yemen'de mevcut siyasi iktidar Suudi Arabistan'ın desteği ile çatışmalara karşı koymaktadır. Bölge ülkeleri bu ayaklanmaların kendilerine sıçramasını engellemek için kısmi siyasal reformlar yapmak zorunda kalmışlardır.

2003 yılında ABD'nin Irak'ı işgali ile başlayan süreçte ABD'nin Irak'ın siyasi yönetimini Şiî azınlığa kurdurması, Irak'ta Sünni-Şiî çatışmasına sebep olmuştur. Irak'taki Sünnilerin arasında Selefi akımının yayılmaya başlamasının Saddam döneminde olduğu bilinmektedir. Selefi unsurların desteklediği örgütler hem ABD'ye hem de Şiîlere karşı saldırılarda bulunmaktadırlar. Suriye'de ise Arap baharı sonrasında başlayan olayların bastırılabilmesi ve iç savaşın uzaması, bölge ülkelerinin (İran ve Suudi Arabistan gibi) Suriye ve Irak'ta savaşan farklı grupları mezhepsel bazda desteklemeleri bu ülkeleri radikal örgütlerin merkezi haline getirmiştir. Bölgedeki iki mezhep arasındaki çatışmadan faydalanan selefi görüşlü IŞİD, buradaki etkinliğini arttırmış ve özellikle Şiî nüfusa karşı kanlı saldırılar düzenlemiştir.

Suudi Arabistan dış politikasını bölgesel dinamik, mezhep farklılıkları üzerinden yürütmektedir. Suudi Arabistan ve Türkiye nüfus çoğunluğu Sünni olan ülkelerdir. İran, Yemen ve Bahreyn gibi ülkelerin ise nüfusları çoğunlukla Şiî'dir. Ayrıca Irak, Lübnan ve Körfez ülkelerinde de büyük bir Şiî nüfusu bulunmaktadır.

Suudi Arabistan Şiîliği ve batılılaşmayı kendi rejimine karşı bir tehdit olarak değerlendirdiğinden, Selefi-Vehhabi düşüncüyü İslam dünyasına yaymak istemektedir. Bölgesel istikrarını ve rejim güvenliğini sağlamak için selefi düşüncenin ihracını bir politika aracı olarak kullanmaktan çekinmemekte ve bunu sağlayabilmek için elinde

bulundurduğu ciddi maddi güçten destek almaktadır. Son zamanlarda bölgede İran ve Suudi Arabistan arasındaki mezhepsel rekabet en üst düzeye tırmanmıştır.

Suudi Arabistan Kralı Faysal 1962'de Mekke'de bir İslam Zirvesi gerçekleştirdi. Bu zirve Müslüman dünyasında selefililiği yayma amacını gerçekleştirmek için ilk adımdı. Sonrasında aynı yılda Dünya İslam Birliği Teşkilatı (el Rabita el İslam el Alemi) bilindik adıyla Rabita kuruldu. Daha sonra da onun tamamlayıcısı olarak İslam Konferansı Teşkilatı (Munazzamatü'l-Mü'temeri'l-İslâmî) kuruldu. 1972'ye gelindiğinde ise Cidde'de Dünya Müslüman Gençlik Teşkilatı (en-Nedvetü'l-Alemiyye li'-Şebâbi'l-İslâmî) kuruldu. Finansal ayakta da 1973'te İslam Konferansı üyesi 7 ülke tarafından İslam Kalkınma Bankası kuruldu ve onu diğer katılım bankacılığını benimseyen finansal kurumlar izledi. 1973 sonrasında petrol fiyatlarındaki peş peşe artışı neticesinde Suudi Arabistan'ın eli oldukça güçlenmişti. Suudi Arabistan petro dolar zengini olmuştu. Sadece Kral Fahd (1982-2005) döneminde, Suudi Arabistan Vehhabî ideolojisini yaymak için 75 milyar doların üzerinde para harcamıştır. Sadece Avrupa'daki cami inşaatları için 45 milyar dolar harcanmıştı. Bu paralarla 200 İslami kolej, 210 İslam Merkezi, 1.500 cami ve 2.000 okul kurulmuştu. Sudan'dan Kuzey Pakistan'a doğru bir kökten dinci okul zinciri oluşturuldu. Ayrıca Medine'de de bir yayın merkezi kuruldu ve bu merkez dünyada 2.000 yılına kadar 138 milyon Kur'an-ı Kerim başta olmak üzere pek çok yayını bedava dağıttı.⁴³⁹

Rabita'nın Türkiye faaliyetlerini şu şekilde özetleyebiliriz. Türkiye'de 1987 yılında rabita kararnamesi krizi çıkmıştır. Konu şu şekilde özetlenebilir. Suudi Arabistan ve Türkiye arasındaki bir mutabakat gereğince yurt dışında görev yapan imamların aylıkları olan 1.100 dolar 1982'den 1984'e kadar Rabita Örgütüne ödenmişti. Bu para teşkilatınca Türk elçilikleri ne ödeniyor ve elçiliklerde paraları imamlara iletliyordu. Belçika'da başlatılan uygulama sonrasında Federal Almanya'da da sürdürülmüştü.⁴⁴⁰ Dönemin bakanları kararnameyi yabancı dilde olduğu için anlamayarak imzaladıklarını söylemişlerdi. Ayrıca KKTC Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş'ta aynı yıl rabita örgütünden yardım aldıklarını bir basın toplantısında açıklamıştı. Bu açıklama da Türkiye'de

⁴³⁹ İbrahim M.Youssef, "The Middeast Threat That's Hard To Define", *Washington Post*, 11 August 2002, <https://www.washingtonpost.com/archive/opinions/2002/08/11/the-mideast-threat-thats-hard-to-define/c3810fca-d2c6-4a6b-8f35-726f7a3c50cd/> (20.01.2020)

⁴⁴⁰ Uğur Mumcu, "Rabita", 34.bs., Ankara: *Um:Ag Yayınevi*, Kasım 2019, s.171.

çok eleştirilmişti.⁴⁴¹ Ayrıca 3 Kasım 2013'te Cumhuriyet Gazetesi haberi ile Hatay'ın Reyhanlı ilçesindeki 4 sağlık merkezinin de giderlerinin rabıta teşkilatınca karşılandığı ortaya çıkmış ve bu meclis gündemine taşınmıştı.⁴⁴² Mart 2010'da Küresel Yenilenme ve Rehberlik Merkezi (GCRG) öncülüğünde Mardin'de Müslümanları çatışmaya çağıran Cihat fetvalarını yeniden yayımladığı Mardin Konferansı'nda, GCRG başkanı Abdullah bin Nassef konferans sırasında yaptığı açıklamada “*Türkiye'den çok kişiyi finanse ettik Hala rabıtanın maaş verdiği Türkler bulunmakta*” demişti.⁴⁴³ Nassef rabıtada halen görevlidir ve 1980'li yıllarda iki dönem genel sekreterliği yürütmüştür. Ayrıca Dünya Müslümanlar Kongresi Başkanlığı, Kral Şadır Konseyi Başkan Yardımcılığı, Kral Abdülaziz Üniversitesi Başkanı, Oxford Üniversitesi İslam araştırması Merkezi Başkanlığı, 1983- 1993 yılları arasında Müslüman dünya Birliği (MWC) Genel Sekreteri görevlerini yürütmüştür.

3.1. İran-Suûd İlişkilerinde Selefi Faktör

İran-Suudi Arabistan ilişkileri tarih boyunca daima bir rekabet halinde olmuştur. Safevi döneminden itibaren İran şahları bölge üzerinde güç sahibi olmayı istemişlerdir. 1840 yılında İran Veziri Hajj Mirza Aghassi Körfez Bölgesi'ndeki adaların İran'a ait olduğunu ilan etmişti⁴⁴⁴.

İki ülke arasında ilişkiler, 1950 yılında Arabistan'da İran Büyükelçiliği'nin açılmasıyla başlamıştır. İran'da 1958 yılına kadar şah yönetimleri bölgede kuşatıcı politika izlemişlerdir. Irak'ta 1958 yılında olan darbe İran için tehdit oluşturmaya başlamıştır. İran dengeleri sağlamak için bu darbe sonrasında Suudi Arabistan ile ilişkilerini onarmaya çalışmıştır. 1965 yılında Kuveyt ile 1968'de Suudi Arabistan ile kıta sahanlığı sorunlarını çözmüştür⁴⁴⁵.

⁴⁴¹ Cumhuriyet, Rabıta Kararnamesi, 27 Mart 1987, <https://www.cumhuriyetarsivi.com/katalog/192/sayfa/1987/3/27/13.xhtml> (21.01.2020)

⁴⁴² Tuluhan Tekelioğlu, “Rabıta Hastaneleri Meclis Gündeminde”, *Cumhuriyet Gazetesi*, 3 Kasım 2013, <http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/5775/rabita-hastaneleri-meclis-gundeminde.html>, (21. 01.2020)

⁴⁴³ T24 Gazetesi, “Rabıta 30 Yıl Sonra Mardinde Ortaya Çıktı”, <https://t24.com.tr/haber/rabita-30-yil-sonra-mardinde-ortaya-cikti,73613>, (21.01.2020)

⁴⁴⁴ Faisal bin Salman al-Saud, *Iran–Saudi Arabia and the Gulf Power Politics in Transition*, New York, IB Tauris, 2003, s. 2.

⁴⁴⁵ John Calabrese, *Revolutionary Horizons: Regional Foreign Policy in Past Khomeini İran*, New York: St. Martin's Press, 1994, s. 46.

1971 yılına kadar İngiltere'nin Süveyş Kanalı'ndan tamamen çekileceğini açıklaması İran için milat olmuştur. Ancak İran, İngiltere'nin bölgeden çekilmesiyle petrol ihracını rahat yapabilmek için çözümün Hürmüz Boğazı'nın açık olmasını sağlayacak konunun körfez ülkeleri ile anlaşmak olduğunu anlamıştır 1968'de kıta sahanlığı sorununu çözmesi de bunun bir sonucudur⁴⁴⁶.

1979 yılında gerçekleşen İslâmi devrimle İran'ın dış politikası önemli ölçüde değişmiş ve Basra Körfezi'ndeki dengeler yeniden oluşmuştur. Nitekim İran dış politikası ideolojik bir zemine kayarken Suudi Arabistan, ABD için daha önemli hale gelmiştir.

İran'ın bugünkü anayasasının 152-154. maddeleri incelendiğinde dış politikasının nasıl bir zemine oturduğu daha iyi anlaşılacaktır: Söz konusu maddeler İran'ın her türlü tahakküm altına girmesinin asla kabul edilmeyeceğini, tam anlamıyla bağımsız olduğunu ve toprak bütünlüğünün her şart altında korunacağını ve Müslüman halkın tüm zorbalara karşı savunulacağını ve ancak barış yanlısı ülkelerle ilişkiler kurulacağını vurgulamaktadır. Ayrıca İran halkı ve yönetimi, kaynaklarının sömürülmesini asla kabul etmeyecek, kültürüne ve ordusuna yönelik tehditlere asla boyun eğmeyecektir. Bütün insanların mutluluğu İran'ın en samimi arzusudur. İran, bağımsızlık, özgürlük, adalet ve hakkın egemenliğini tüm insanların tabii hakkı olarak görür. Hiçbir ülkenin iç içlerine karışmaz, ezilenlerin yanında yer alır, zalime karşı mazlumu savunur.

Ayetullah Humeyni'ye göre ülkesinin temel görevi, evrensel islâmi düzeni oluşturmaktır. Humeyni devrimden önce yayınladığı bildiride *"İslâm'ı korumak için kanınızı feda ediniz ve bu kutsal Muharrem ayında tiran ve asalakları deviriniz"* söylemi ile "devrim ihracı"nı gündeme taşımıştır.⁴⁴⁷ Ancak Irak Savaşı bu hedeflerin önünde büyük bir engel oluşturmıştır. Sekiz sene süren bu savaş, İran'ı her bakımdan zayıflatmıştır. İran karşısında Irak, körfez ülkeleri ve Suudi Arabistan'ın desteğini görmüştür. Bu durumdan ders çıkaran İran bölge ülkelerine karşı sert söylemlerinden uzaklaşıp ilişkilerini düzeltme yoluna gitmiştir.

⁴⁴⁶ W.Taylor Fein, *American Ascendance and British Retreat in the Persian Gulf Region*, New York: Polgrave, 2008, s. 179-200.

⁴⁴⁷ Oral Sander, *Siyasi Tarih: 1918-1994*, Ankara: İmge Kitabevi, 2009, s. 554.

İran, Orta Doğu'ya “din” yoluyla nüfuz edebileceğini ve devrim ihraç ederek bölgenin güçlü ülkesi haline gelebileceğini ve böylece evrensel bir İslâmi düzeni kurabileceğini düşünüyordu. Diğer yandan İran, dışa karşı milliyetçi bir siyaset takip edildiğinde Arap milliyetçiliğiyle karşılaşacağını ve bölgede istediği güce ulaşmasının çok zor olduğunu farkındaydı. Bu sebeple gerçekleştirdiği devrimin yalnız İran'ı değil, aynı zamanda bütün Müslümanları kurtaracağını söylüyordu⁴⁴⁸.

Orta Doğu'da İran'ın hedeflediği Şîi ekseni ise, Suudiler başta olmak üzere bölgenin bütün sünni devletlerini rahatsız etmekteydi⁴⁴⁹. Bu ülkeler arasında, Ürdün Kralı Abdullah tarafından 2004 yılında Şîi Hilali adıyla tanımlanan Suriye, Irak, Kuveyt, Bahreyn, Lübnan ve Suudi Arabistan yer alıyordu.⁴⁵⁰

Bu sırada ABD ve İran ilişkileri de yeni bir safhaya girmiş, Obama döneminde İran lehine dengeler değişmiştir. İran'ın Bush dönemindeki gibi baş düşman olarak görülmemesi, Suudi Arabistan tarafından iyi karşılanmamıştır⁴⁵¹. Suudi Arabistan İran'a karşı askeri bakımdan üstün olmasa da, onu tehdit edecek güce sahipti. Zira zengin petrol kaynakları ve yürüttüğü başarılı lobi faaliyetleriyle İran'ı sıkıştırabiliyor, Vehhâbî ideolojiyi ihraç ederek İran'ın uzanmak istediği alanları doldurmaya çalışıyordu. Nitekim 2010 yılında Şîi lider İyad Allavi'yi seçimleri birinci olarak kazanan Al-İraki partisinin başına getirerek Irak'ta hükümetin kurulmasını sekiz ay geciktirmiş ve güçsüz bir hükümetin doğmasına sebep olmuştur⁴⁵².

Suudi Arabistan Arap Baharı sonrasında ortaya çıkan IŞİD'e karşı Batı'nın beklentilerine cevap veremedi. Bunun nedeni Vehhâbî ideolojydi. Buna mukabil İran IŞİD'le mücadeleye tam destek vereceğini açıklayınca Batının kendi lehine dönmesini sağladı. Bunda IŞİD'in Avrupa'da düzenlediği saldırılar da önemli rol oynadı. ABD de aynı gerekçeyle İran'ı bir alternatif olarak değerlendirmeye başladı⁴⁵³. Bu durumdan

⁴⁴⁸ Gawdat Bahgat, “İslamın Siyasal Coğrafyası: Basra Körfezin'deki Şiiler”, *Avrasya Dosyası*, C. XIII, S. 3, 2007, s. 150.

⁴⁴⁹ Mehmet Şahin, “Şii Jeopolitiği-İran için Fırsatlar ve Engeller”, *Akademik Ortadoğu*, http://www.akademikortadogu.com/belge/ortadogu1%20makale/mehmet_sahin.pdf s. 43.(30.02.2019)

⁴⁵⁰ Robin Wright & Peter Baker, “Iraq, Jordan See Threat To Election From Iran Leaders Warn Against Forming Religious State”, <http://www.washingtonpost.com/wpdyn/articles/A43980-2004Dec7.html>. (17.04.2018)

⁴⁵¹ Kayhan Barzegar, “Balance of power in the Persian Gulf: An Iranian View” <http://www.belfencenter.org/sites/default/files/Barzegar-Balance-of-power-in-the-persian-Gulf.pdf>, (25.02.2019).

⁴⁵² Kayhan Barzegar, “İran-Saudi Relations: Time for Active Diplomacy”, www.iranreview.org/content/Documents, (25.02.2019).

⁴⁵³ Özdemir Akbal, Suudi Arabistan-İran ilişkilerinde son durum, 21.yy. Enstitüsü, web

kaygılanan Suudi Arabistan ABD yanlısı siyasetten vazgeçerek 2005 yılında 14 gün süren ve çok sayıda bakan ve bürokrattan oluşan bir heyetle Hindistan, Pakistan, Malezya ve Çin'i içine alan Asya turuna çıktı ve özellikle Çin ile ekonomi ve enerji alanında önemli antlaşmalar yaptı. Bu gelişme ABD'nin İran ile ilişkilerine yansdı⁴⁵⁴. Suûdi Arabistan bir adım daha atarak 2 Ocak 2015 tarihinde, Şiîlerin büyük bir saygı duyduğu önemli bir alim olan Nemr Bakır ve ona bağlı 47 kişiyi idam etti. Tahran ise büyük bir gösteri ile bunu protesto etti ve gösteriler sırasında Suudi Arabistan Büyükelçiliği yakıldı. Bu iki ülke arasında krize yol açtı ve sonuçta diplomatik ilişkiler kesildi⁴⁵⁵.

ABD Başkanlığına Trump geldikten sonra ilişkiler yeniden İran aleyhine döndü. Trump 2015 yılında varılan antlaşmayı tek taraflı olarak askıya aldı ve İran'a karşı yaptırımların hayata geçirileceğini açıkladı. Suudi Arabistan bu kararı memnuniyetle karşılayıp petrol açığını kapatmaya çalışacaklarını deklare etti. Suudi Arabistan Yemen'deki çatışmalara dahil olarak iktidar mücadelesi veren Şiî Husileri sıkıştırmaya çalıştı. İran da Suudi Arabistan'a karşı onları destekledi. Vekalet savaşları veya doğrudan müdahaleler İran-Suudi Arabistan rekabeti her iki ülkenin bölgesel hâkimiyeti genişletme çabalarından başka bir şey değildi. Yine her iki ülke bu amaca ulaşmak için geçmişte de dini ideolojilerini kullanmaktan çekinmediler. O kadar ki, biri diğeri lehine Müslüman olmayan devletlerle işbirliğine gitmeyi ihmal etmedi. Nitekim Azerbaycan-Ermenistan Savaşı'nda İran, Azerbaycan'a destek vermeyip Ermenistan'ın yanında yer alması bunun en tipik göstergesidir. Suudi Arabistan da bu konuda İran'dan pek farklı bir görünüm sergilememiştir. Nitekim Suudi Arabistan, İran'a karşı Amerika'nın yanında yer almıştır. Arabistan'ın Filistin meselesinde, İsrail yanlısı bir siyaset izlemesi bunun bir başka kanıtıdır. İki ülkenin bu yaklaşımları, siyasi menfaat bakımından doğru gibi görünse de dini açıdan hiç de doğru olmayan bir yaklaşımdır. İran ile Suudi Arabistan mücadelesi daha uzun bir süre Orta Doğu'nun politik ve sosyo-kültürel dengelerini olumsuz yönden etkilemeye devam edecek görünmektedir.

⁴⁵⁴ Harsh V. Pant, "Saudi Arabia woos china and India", *Middle East Qvarterly*, C. 13, S. 4, 2006.

⁴⁵⁵ Akbal, a.g.m.

3.2. Amerika Birleşik Devletleri-Suûd İlişkilerinde Selefî Faktör

Bilindiği üzere 1923 yılında Suudi Arabistan Necid’de ilk petrol imtiyazını Amerikalı Standart Oil Company of California şirketine vermiştir⁴⁵⁶. Şirket 1933 yılında aldığı izinle Arabistan’da ilk faaliyetine başladı. Sonradan ARAMCO (Arap-Amerikan Petrol Şirketi) adını alacak bu şirket yeni açtıkları petrol kuyularıyla daha güçlendi. Esasında ARAMCO şirketi üzerinden Suudi Arabistan’ın yalnızca ekonomisi değil, eğitim yapısı da kontrol edilmeye ve yönlendirilmeye çalışıldı. Ülkede ilk ve orta dereceli okulların açılması bu şirketin ABD’li şirketle ortaklık kurmasından sonra gerçekleşmiştir. Kral Fahd Üniversitesi’nin Amerikan Üniversitesi modeliyle şekillendirilmesi bir diğer önemli gelişmedir. Bu gelişmeler sonunda Arabistan’ın 24 milyon dolar civarındaki milli geliri 1980’li yıllarda 30 milyar dolara çıktı⁴⁵⁷. Amerika Arabistan’ın iç ve dış tehditlere karşı savunulması için yıllık 10-20 milyar dolar bir güvenlik harcaması öngördü ve silahların bir bölümünün Amerika’dan temini için Arabistan’la anlaştı⁴⁵⁸.

Arabistan ABD açısından Sovyet yayılmacılığına karşı tampon bir devlet görevi üstlendiği anlaşılmaktadır. ABD’nin amacı aslından Suudi Arabistan’ı savunmak değil, kendini savunma amacı taşıyordu. O Sovyet tehditini bu topraklarda durdurmayı ve bölgedeki çıkarlarını korumayı hedeflemiştir. Zira Sovyet kontrolüne girebilecek Suudi Devleti, Amerika için yıllık 20 milyar dolara yakın bir kaynaktan mahrum olmak anlamına geliyordu. Görüldüğü üzere iki devlet arasında ilişki bir çıkar ilişkisinden başka bir şey değildi.

Soğuk Savaş döneminde Suudi Arabistan ABD için sadece tampon bölge vazifesi görmemiş, aynı zamanda silah olarak ona ciddi ekonomik kaynak sağlamıştır. Sovyetler tarafından Afganistan işgal edildiğinde (1979), ABD bu işgali sonlandırmak ve bölgeye yerleşmek için Suudi Arabistan başta olmak üzere pek çok Müslüman devletin yanında pozisyon alması için dini ve radikal grupları kullanmak suretiyle onlar üzerinde baskı oluşturmuş, böylece askeri, ekonomik ve kültürel olarak kuşatıp sömürmeyi önemli ölçüde başarmıştır. Görüldüğü üzere Amerika’nın Müslüman

⁴⁵⁶ A. Öner Pehlivanoglu, *Orta Doğu ve Türkiye*, İstanbul: Kostaş Yayınları, 2001, s. 166

⁴⁵⁷ Mehmet Ali Büyükkara, *İhvan’dan Cüheyman’a Suudi Arabistan ve Vehhabilik*, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2004, s. 157.

⁴⁵⁸ James Wynbrant, the Brief History of Suudi Arabia, *Libraray of Congress Cataloging-in Publicatin Data*, USA-2004, s. 243.

lkeleri kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirme ve taşeron olarak kullanması söz konusudur⁴⁵⁹. Nitekim ABD, 1990'lı yıllarda Suudi Arabistan'a bu devletin davetiyle girmiştir. Kuveyt Irak tarafından işgal edilince Suudi Arabistan bu tehditi önlemek için ABD'yi ülkesine davet etmek zorunda kalmıştır. Zira Kuveyt Suudi Arabistan'dan yardım istemişti. Böylece Amerika Arabistan'da askeri üsler kurma imkanı bulmuştur. Öyle anlaşılıyor ki kurulan bu sler Suudi Arabistan'ın güvenliğinden ziyade ABD'yi savunmaya yönelikti. Çünkü bölgedeki doğalgaz ve petrol yatakları ABD'nin enerji güvenliği bakımından son derece önemliydi. Aksi halde Rusya ve Çin, İran'ı domine ederek ABD'yi çok zor durumda bırakabilirdi. Dolayısıyla ABD'nin menfaatlerini zora sokacak şekilde bir şif Hilal'in oluşmasına asla izin verilemezdi.

Öte yandan ABD bölge ülkelerine silah satışından elde ettiği ekonomik imkanları da kaybedebilirdi. Nitekim sadece Suudi Arabistan'a milyarlarca dolarları bulan silah satıyordu⁴⁶⁰. Bu sebeple ABD, Suudi hükümetinin daima kendi yanında yer almasını ve bağımsız davranmamasını istiyordu. Bütün İşlm lkelerinde olduğu gibi, onu kendine muhtaç kılabilmek için her türlü enstrümana müracaat etmekten çekinmiyordu. Bölgedeki İşlmi-cihatçı grupları destekleyerek hem bölge ülkelerini sıkıştırıyor, hem de Sovyetler Birliği'ni zor duruma düşürmeye çalışıyordu. ABD'nin "Yeşil Kuşak" projesi bunun için üretilmişti. Radikal İşlmcı rgtleri geliştirmek olarak ifade edilebilecek bu proje, Carter döneminde Ulusal Güvenlik Danışmanı olan Zbigniew Brzezinsky ve Dış İşleri Bakanı Henry Kissinger tarafından planlanmıştı. Sovyetlere karşı düzenlenecek bir harekatta bu gruplar kullanılacak ve boş yere ABD insanının kanı akıtılmayacaktı⁴⁶¹.

Radikal söylemli Müslüman grupları Sovyetlere karşı kullanma veya farklı devletlere müdahalelerde bulunma yalnız Amerika'nın işi değildi. Suudi Arabistan ve Pakistan da aynı siyaseti güdüyor, söz konusu gruplara her türlü lojistik ve silah desteği sağlıyorlardı. Pakistan ayrıca bu grupların ideolojik olarak yetişmesinde ciddi yardımlar yapıyordu. Pakistan ve Amerika istihbaratları bu konuda birlikte çalışıyordu. "Kutsal Savaşçı" olarak görülen bu radikal gruplar, selefi motivasyonlarla hareket ediyorlardı.

⁴⁵⁹ Gilles Kepel, *Cihat: İşlmcılığın Yükselişi ve Gerilemesi*, İstanbul: Doğan Kitap, 2. Baskı, 2001, s. 170.

⁴⁶⁰ Laura S. Etheredge, "Saudi Arabia and Yeman", *Britanica Educational Publishing*, New York, 2011, s. 64.

⁴⁶¹ Mahmoud Mamdani, *İyi Müslüman, Kötü Müslüman: Amerika, Soğuk Savaş ve Terörün Kökenleri*, İstanbul:1001 Kitap, 2005, s. 73.

Bunda da kuşkusuz ABD ve Pakistan gibi ülkeler dışında Suudilerin önemli bir etkisi söz konusuydu⁴⁶².

Amerika'nın izlediği bu politikaya rağmen, radikal İslâmcı gruplar ona veya Batı dünyasına sempati duymuyorlar ve hatta ondan nefret etmeye devam ediyorlardı. İslâm için değil Amerika için savaşmak onlara zor geliyor, aldatılmışlık duygusuyla Batının çıkarlarına da saldırıyorlardı.

Suudi Arabistan'la yoğun ilişkiler içinde olan Amerika'nın, bölgedeki ilişkisinin olduğu tek devlet burası değildi. Nitekim İran'la yakın ilişkiler içinde olan Amerika bu devletle de önemli ilişkileri vardı ve onun üzerinde ciddi planlar yürütmekteydi. Ancak İran Devrimiyle birlikte Amerika-İran ilişkileri kopmuş ve Amerika'nın Suudi Arabistan yanlısı bir siyaset izlemesine yol açmıştı. Bunun nedeni, en önemli müttefiklerinden birini kaybeden Amerika'nın diğerini kaybetmeyi göze alamamış olmasıydı. Ancak Suudi Devleti'nin ABD için önemi bununla sınırlı değildi. Afgan Savaşında Suudi Arabistan'ın Amerika açısından öneminin arttığı zaten biliniyordu. Nitekim devlet bünyesinde Vehhâbîlik görüşünü benimseyen Suudi Arabistan, Afgan Savaşı'nda yer alan mücahitleri hem ekonomik, hem de eğitim anlamında desteklemiş ve burada Afganlar lehinde bir üstünlük oluşmasını sağlamıştır. Bu durumdan Amerika Sovyetler'e karşı önemli avantajlar elde etmişti. Zira Sovyetlere karşı direnen sözkonusu radikal grupların güçlü olması Amerika'nın işine geliyordu ve kendisi de bu grupları desteklemekten çekinmiyordu. Ancak ileride sözkonusu radikal güçler, Amerika için de bir soruna dönüşecekti. Nitekim Amerika'yı ileride ciddi sıkıntılara sokacak el-Kâide örgütü bunlardan biriydi.⁴⁶³.

Amerika ile Suudi Arabistan ilişkileri her zaman iyi gitmedi. Nitekim ABD'nin Afgan Savaşı sırasında desteklediği mücahitlerden çıkan el-Kâide Örgütü, Amerika'ya oldukça pahalıya mal oldu. 11 Eylül 2001'de ABD'ye saldıran el-Kâide Örgütü, 11 Eylül saldırısı olarak literatüre geçen bu olayla ABD ve Suudi ilişkilerini olumsuz yönde etkiledi. Esasen Suudi Arabistan'ın bu olayda rolü kesin olarak bilinmiyorsa da saldırıyı yapanlardan 11'inin Suudi Arabistan kökenli olması dikkatleri onun üzerine

⁴⁶² Arundhati Roy, War Peace, *Der Spiegel*, 5 November 2001.; Samuel P. Huntington, *ABD, Terör ve İslam: 11 Eylül Üzerine*, İstanbul: Vadi Yayınları, 2001, s. 49; Ingmar Karlsson, *Din, Terör ve Hoşgörü*, İstanbul: Homer Kitabevi, 2005, s. 102.

⁴⁶³ Akbal, a.g.m.

çekti. ABD bu sebeple, bu olay nedeniyle Suudi Arabistan'ı suçladı ve oluşturduğu bu baskıyla ondan yeni tavizler almayı başardı.⁴⁶⁴

Suudi Arabistan devleti teröre kendi toplumları içerisinde bir destek olmadığını iddia etselerde, kendilerinin yaptırdığı bir araştırma sonucunda, el-Kâide örgütüne toplumda % 49 oranında sempatisizlik duyulduğu ortaya çıkmıştır.⁴⁶⁵

Nitekim bu saldırıdan iki yıl sonra, ABD Temsilciler Meclisi Suudi Arabistan'ı, terörizmi destekleyen ülke statüsüne alıp yaptırımlar uygulanmasına karar verdi.⁴⁶⁶ Bununla birlikte ABD Arabistan'daki askerlerini çekmedi. Aynı yıl içinde Irak Savaşı başladı ve ABD başkanı Bush, Prens Sultan Hava Üssü'ndeki bütün güçlerini çektiğini açıkladı. Bu hadise ABD'nin Suudi Arabistan'dan desteğini çektiği şeklinde bir algıya yol açıyorsa da durum beklenildiği gibi olmadı. Amerika Suudi hükümetini korumaya devam etti. İki ülke arasındaki ilişkiler dalgalı bir seyir izledi. Obama'nın Başkan olmasıyla ilişkiler İran lehinde bir gelişmeye yol açtı. Bu durum Suudi Arabistan yönetimini telaşlandırdı.⁴⁶⁷ Bu sırada Arap Baharı olayları yaşanmaya başladı. Mısır'da başlayan ayaklanmalar Mübarek yönetiminin iktidardan düşürdü. Amerika'nın tepkisizliği Suudi Arabistan'ı daha da korkuttu. Ancak Amerika ve Suudi Arabistan ilişkileri hiçbir zaman Suudilerin korktuğu gibi seyr etmedi. Şüphesiz bunda Suudilerin zengin petrol yataklarına sahip olmasının büyük bir etkisi vardı. Küstürülen Suudi Arabistan dünyada bir petrol krizine yol açabilir, petrol fiyatlarındaki istikrarsızlık dünya ekonomisini ciddi olarak etkileyebilirdi. Arap baharının Suudi Arabistan'a sıçratılmamasının sebebi herhalde bu durumdu.

Trump'la birlikte Suudi Arabistan derin bir nefes aldı. Trump'ın İran ile yapılan nükleer antlaşmadan çekildiğini ve yaptırımların yeniden başlayacağını ilan etmesi Suudi yönetimine ABD'nin Orta Doğu politikasının değişeceği izlenimini vermiş olmalı ki, Trump'un açıklamalarını memnuniyetle karşıladı ve körfez ülkeleri ile birlikte destekleklerini ilan ettiler.

⁴⁶⁴ Thomas Hegghammer, "Terrorist Recruitment and Radicalization in Suudi Arabia", *Middle East Policy*, C. 13, S. 4, 2006, s. 39.

⁴⁶⁵ Fared Zakaria, *Terror*, *Newsweek*, New York:01 October 2001, Vol.138.

⁴⁶⁶ www.govtrack.us/congress/bills/108/hr3643/text.

⁴⁶⁷ *NewyorkTimes*, "BarackObama's InauguralAddress", www.nytimes.com/2009/01/20/us/politics/20text-obama.html, (30.02.2019).

3.3. Türkiye-Suûd İlişkilerinde Selefi Faktör

İki ulus devlet olarak Türkiye ile Suudi Arabistan arasındaki ilişkiler, 1929 yılında imzalanan dostluk ve barış anlaşmasıyla yeni bir döneme girmiştir. 1932 yılında Türkiye Cumhuriyeti Suudi Arabistan Krallığı'nı, resmen tanımıştır⁴⁶⁸. Aynı yıl, Prens Faysal Türkiye'yi ziyaret etmiştir. Bu bağlamda Türkiye ve Suudi Arabistan arasında dostane olarak başlayan bu ilişki⁴⁶⁹, 1960'a kadar dalgalı olarak seyretmiştir. Avrupa Birliği'ne üye olması sürecinde Türkiye, dış politikasında Suudi Arabistan gibi bölge ülkelerinin desteğini aramışsa da arzu ettiğini elde edememiştir. Suudi hanedanlığı Arap milliyetçiliği güderek Orta-Doğu konusunda Türkiye ile ilişkilerde pürüzler yaşanmasına yol açmıştır. Bununla birlikte Suriye ve İran'ın birbirine yaklaşması, Suudi Arabistan'ın belli noktalarda Türkiye'ye yaklaştığı görülmektedir. 1969 yılında Suudi Arabistan'da Cidde'de kurulan İslâm İşbirliği Teşkilatı'nın üyelerinden olan Türkiye⁴⁷⁰, 1974 yılında iki ülke arasında bir ekonomik işbirliği anlaşması yapılmıştır⁴⁷¹.

Suriye ile İran'ın yaklaşmasıyla Türkiye'ye karşı olumlu davranmaya başlayan Suudi Arabistan, 1974 Kıbrıs Harekatı'nda Türkiye'nin yanında yer aldı ve bu sırada yaşanan ekonomik krizde Suudi Arabistan tarafından verilen krediyle desteklendi. 1980'lerde iki ülkenin arasında ziyaretler sıklaştı ve bunun sonucunda Türk subaylarının Suudi askerlerine eğitim vermesi uygulamasına gidildi.

Türkiye-Suudi İlişkileri, 1990'larda Irak'ın Kuveyt'i işgali ile yeni bir aşamaya girdi. Türkiye bu işgal girişimini kabul etmeyince, Kuveyt'i destekleyen Suudi Arabistan ilişkileri daha olumlu bir havaya girdi⁴⁷² ve Suudi Arabistan Türkiye'ye küçünmeyecek miktarda 1.2 milyar dolarlık petrol hibe etti. Aynı şekilde Türk Savunma Fonu'na 1 milyar dolar tutarında petrol vererek destek oldu⁴⁷³.

⁴⁶⁸ Zekeriya Kurşun, "Suudi Arabistan", *DİA*, C. 37, 2009, s. 583.

⁴⁶⁹ William Ochsenwald, "Saudi Arabia and The Islamic Revival", *International Journal of Middle East Studies*, C. 13, S. 3, 1981, s. 271-286.

⁴⁷⁰ "İslam İşbirliği Teşkilatı", *Dışişleri Bakanlığı*, www.mfa.gov.tr/islam-isbirligi-teskilati.tr.mfa, (03.03.2019).

⁴⁷¹ Kemal H. Karpat, *Turkey's Foreign Policy in Transition 1950-1974*, Netherlands: Brill Academic Publishers, 1975, s. 126.

⁴⁷² Veysel Ayhan, "Geçmişten Geleceğe Türkiye-Suudi Arabistan İlişkileri", *Orta Doğu Analiz*, Kasım 2010, C. 2 S. 23, (ss. 25-35), s. 31.

⁴⁷³ Muhittin Ataman, "Türkiye Suudi Arabistan İlişkileri: Temkinli İlişkilerden Çok Taraflı Birlikteliğe", *Orta Doğu Analiz*, 2009, C. 1, S. 9, s. 75.

2006-2007 yıllarında Suudi Arabistan Kralı Abdullah Türkiye'ye iki resmi ziyarette bulundu, bu ziyaretlerde Filistin ve Irak gibi bölgesel sorunlar üzerinde görüşmeler yapıldı. 2010 yılında iki ülke arasında askeri işbirliği antlaşması yapıldı⁴⁷⁴. 2011'de Arap Baharı'nda patlak veren bölgesel sorunlar iki ülke arasındaki ilişkileri daha da artırdı.

2015 yılında tahta Kral Selman geçtiğinde Suudi Arabistan bölgesel politikası sertleşti. 11 Eylül saldırısı, ABD'nin izlediği siyaset Riyad yönetimini memnun etmedi. Zira Barack Obama hayatını kaybeden ailelere Suudi Arabistan yönetimine dava açma hakkını veren yasayı onayladı. 2017 yılında ABD yönetimine Trump'ın gelmesi Riyad yönetimine nefes aldırılmıştı. Trump ilk ziyaretini Suudi Arabistan'a yaparak bunu dünyaya ilan etti. Suudi Arabistan ise BAE liderliğinde Katar'ı terörü finanse etmekle suçlayıp ekonomik ve siyasi abluka altına almak istedi, ancak Katar bunu kabul etmedi⁴⁷⁵.

Suudi Arabistan'ın Katar'a uyguladığı yaptırımlar arasında bu ülkedeki Türk askeri üssünün kapatılması da vardı. Türkiye Devleti bunun tartışılmasının bile söz konusu olmayacağını ve Katar'a tam destek verdiğini, gerekirse Katar'a asker dahi gönderebileceğini açıkladı. Bu açıklama iki ülke arasındaki krizin daha da derinleşmesini önledi⁴⁷⁶. Ancak Suudi Arabistan Türkiye'nin bu tavrından derin bir kaygıya kapıldı ve Kral Selman Rakka kentinin restorasyonunu bahane ederek Suriye'deki PKK-YPG kontrolündeki bölgeye 100 milyon dolar yardım vaadinde bulundu. Ayrıca Katar'ın kara ile bağlantısını kesmek amacıyla Solwo Ada Kanal Projesi adında bir proje başlatmıştır.⁴⁷⁷

Suudi Arabistan Vehhâbîlerin Türkiye içindeki faaliyetlerini desteklemeyi ihmal etmedi. 1986 yılında Irak Türkmenlerinden olan Abdullah Yolcu tarafından kurulan Guraba Derneği ve Guraba Yayınevi bunlardan birisidir. Söz konusu dernek ve yayınevi,

⁴⁷⁴ Muhittin Ataman, "Turkish-Saudi Arabian Relations During the Arab Uprising: Towards a Strategic Partnership?", *Insight Turkey*, vol. 14, no. 4, 2012, s. 130.

⁴⁷⁵ Edip Asaf Bekaroğlu, "Justice and Development Party and Muslim Brotherhood in the Arab Spring: A Failed Post-Islamist Interaction to Transform the Middle East," *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2016, C. 2, No 1, s. 1-16.

⁴⁷⁶ Naveed S. Sheikh, *The New Politics of Islam: Pan-Islamic Foreign Policy in a World of States*, New York: Routledge, 2007, s.44.

⁴⁷⁷ Habertürk, "Suudi Arabistan'ın Çılgın Projesi", <https://www.haberturk.com/suudi-arabistan-in-cilgin-kanal-projesi-katar-i-adaya-donusturecek-1908837-ekonomi>, (15.08.2019).

Türkiye’de Vehhâbîlik porpagandasının yapılmasında önemli rol oynadı. Aynı amaçla faaliyet gösteren dernek ve kursların olduğu da bilinmektedir⁴⁷⁸.

Sonuç olarak iki ülke arasındaki ilişkiler son dönemde bütünüyle kopmasa da çok olumlu geliştiği söylenemez. Kuşkusuz iki devlet arasında işbirlikleri her zaman olabilmektedir. Arabistan Türkiye’de Vehhâbîliği bir dış politika enstüramanı olarak kullanmaktan da geri kalmamıştır. Radikal örgütleri desteklemeyi siyasi menfaati açısından daima önemsemiştir. İki ülke ilişkilerini Orta Doğu’daki dinamiklerin belirleyeceğini söylemek yanlış olmasa gerekir.

3.4. Rusya-Suûd İlişkilerinde Selefî Faktör

Pek çok ülke ile ilişkileri olan Suudi Arabistan’ın Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra özellikle Orta Doğu’da ve bir ölçüde de diğer ülkelerde etkinliğinin arttığı görülmüştür. Ancak onun esas etkin olduğu bölge Kafkaslar ve Orta Asya ülkeleri olmuştur. Suudi Arabistan Asya üzerinde Rusya’nın bıraktığı otorite ve kültürel boşluğu Vehhâbî ideolojiyle doldurmak için radikal grupları ideolojik veya finans bakımından desteklemiş, Orta-Asya kökenli öğrenciler bu ülkede aldıkları dini eğitimle ülkelere dönerek selefî ideolojiyi yaymaya çalışmışlardır. Bölgedeki etkinliğin artmasında bu ülkeden aldıkları ekonomik destekle medya ve sivil toplum örgütlerinin faaliyetleri de önemli rol oynamıştır⁴⁷⁹.

Bununla birlikte zamanla Rusya’da Arabistan’ın desteklediği radikal gruplara karşı bir tepki oluşmaya başlamış, Rusya’nın destek ve teşvikleriyle bilhassa Çeçenistan ve Dağıstan’da Müslüman karşıtı olaylar yoğunluk kazanmıştır. Kuşkusuz bu tepkinin oluşmasında radikal grupların önemli etkisi sözkonusudur. Halkın ve yönetimlerin Müslümanlara karşı geliştirdikleri bu olumsuz tavırda pek çok terör hadisesine bu radikal müslüman grupların karışmış olmasının da önemli etkisi sözkonusudur. Müslümanlara karşı geliştirilen islamofobi, el-Kâide’nin Amerika’ya gerçekleştirdiği 11 Eylül saldırısı çok ciddi bir rol oynamıştır. Adeta Müslüman karşıtı eğilimlerin gelişmesinde bu tarih bir milat olmuştur. El-Kâide Örgütü tarafından

⁴⁷⁸ Harun Türkoğlu, "İslam Mezhepleri Tarihi VI. Ulusal Koordinasyon Toplantısı ve Bütün Yönleriyle Selefîlik Çalıştayı", *Çanakkale 18 Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 8, 2016, s. 193-194.

⁴⁷⁹ Rasim Özgür Dönmez, "Orta Asya ve Kafkasya’da Siyasal Şiddet: Yerelden Küresele", *Orta Asya ve Kafkasya Güç Politikası*, Ankara: USAK, 2008, s. 252.

yapıldığı sabit olan 11 Eylül saldırıları başta olmak üzere Rusya'da yapılan tüm saldırılardan Çeçen Komutan Şamil Basayev ve ona bağlı grupların faaliyetleri sorumlu görülmektedir⁴⁸⁰.

Orta-Asya'da radikal örgütlerin gelişmesi ve Rusya'da işledikleri terör hadiseleri üzerinde Rusya'nın meseleyi doğru çözümlenemeyip bölgedeki Müslümanlara karşı uyguladığı baskıların ciddi etkileri olduğu görülmektedir. Mesela el-Kâide'nin Çeçenistan'a nüfuz ederek faaliyet gösterebilmesi ve Rusya-Çeçenistan arasındaki savaşa asker sevk ederek katılabilmesi hehalde bu baskılardan kaynaklanmış olmalıdır. Nitekim el-Kâide Örgütü, Rusların Çeçenlere karşı yaptığı saldırıları bu ülkeye yönelik olarak değil, İslâma karşı yapılmış saymışlardır. İşte Çeçen halkının bir kısmı, Ruslara karşı savaşlarında yanlarında gördükleri bu örgütün ideolojisini oluşturan Vehhâbîliği benimsemekten çekinmemişler ve onlara minnet borcu olarak kabul etmişlerdir. Böylece Çeçenistan'da Vehhâbîlik anlayışı süratle yayılma imkanı bulmuştur. Kuşkusuz bu yayılmada Suudi Arabistan'ın maddi ve kültürel destekleri de önemli bir yere sahiptir⁴⁸¹.

2015 yılında Suriye'de olan gelişmeler de benzer bir mahiyet taşımaktadır. Suudi Arabistan Suriye'deki muhalif grupları desteklerken Rusya, Suriye yönetiminin yanında yer almıştır. Suriye'de Şii görünümlü iktidarı destekleyen İran'ın bölgede güçlenmemesi için Suudi Arabistan, İran'a destek veren Rusya karşısında Batı bloğunun yanında yer almak zorunda kalmıştır. Buna mukabil Rusya, Türkiye ve İran'la birlikte üçlü bir blok oluşturarak İran'ı dışlayan Suudi Arabistan'ın bölgedeki etkinliğini kırmaya ve onu politikasını değiştirmeye zorlamıştır. Suudi Kralı Selman bin Aziz'in 5 Ekim 2017'de Rusya'ya yaptığı ziyaret ve bu ziyarette Orta Doğu'daki terörle mücadelede ortak hareket edileceğine dair verilen sözler, bunun en önemli kanıtıdır. Ayrıca Suudi Arabistan, Rusya'dan hava savunma sistemi olan S-400 füzeleriyle ilgili bir ön anlaşma imzalamıştır. Bu nedenle Rusya Suudi Arabistan ile Katar arasındaki krizde tarafsız kalmıştır. Orta Doğu'daki bu gelişmeler Rusya ve Suudi Arabistan'ı stratejik bağlamda birbirine yaklaştırırken, Arabistan'ın bölgeye yönelik dış

⁴⁸⁰ Alexander Knysh, A clear and present danger: 'Wahhabism' as a rhetorical foil, *Die Welt des Islams*, 26 -January- 2004, s. 11.

⁴⁸¹ Dönmez, a.g.e., s. 262.

politikasında Vehhâbî ideolojiyi kullandığı ve bölge ülkelerinde belli bir sosyal taban bulduğu dikkat çekmektedir.

3.5. Afrika Kıtası Ülkeleri-Suûd İlişkilerinde Selefi Faktör

Suudi Arabistan Vehhabiliği Afrika kıtasına yayma hususuna ehemmiyet vermektedir. Bu sebeple Afrika kıtasına büyük meblağlar ayırmaktadırlar. Suudi Arabistanın Afrika'ya olan ilgisi 1970'lerden sonra artar. Nijerya, Sudan, Çad, Somali ve Mali'li çok sayıda insan her yıl hac ve umre ziyareti gerçekleştirmek için Suudi Arabistan topraklarını ziyaret etmektedir. Suudi Arabistan onların bu ziyaretlerine kayıtsız kalmamış ve Afrikalı Gençlere Arabistanda eğitim görmeleri için burs sağlamıştır. Ayrıca Somali ve Mali'de yaşanan kuraklık felaketlerinde ilk yardım eli Suudi Arabistan tarafından uzatılmıştır.⁴⁸²

Selefilğin Arabistan kıtasında yayılmasına ülkeler bazında bakacak olursak Batı Afrika'da Nijerya müslümanların çoğunluğu tasavvuf ve tarikatlerin etkisindedir. Örneğin Ticiani tarikatı bölgede en etkin tarikattır. Bölgede ikinci sırada etkinliği bulunan diğer tarikat ise Kadirilik'tir. Zamanla gerek Suudi Arabistana gidenler gerekse bu tarikatların Vehhabîlikle etkileşime geçmesi sonucunda bölgede selefi akımlar doğmuştur. Bunlardan en önemlisi "İzale Hareketi"dir. İzale Hareketinin Suudi Arabistan ile birebir ilişkisi vardır. Nijerya Devlet yönetiminde selefiler vardır. Örneğin Nijerya Adalet Bakanlığı önemli yargıçlarından "Ebuko Gami" bir Selefi-Vehhabi'dir.⁴⁸³

Mali'de 20.yy'da ortaya çıkan Sabbanu Hareketi hareketi'de Vehhabî kökenli bir oluşumdur. Bu hareket 1950'den sonra Gine ve Sierralone gibi ülkelere yayılmıştır.⁴⁸⁴ Afrika'da selefilik üzerine incelememiz gereken bir başka ülkede Somali'dir. Bölge halkı Somali'ye göç etmek zorunda kalan ilk müslümanlar vasıtasıyla İslamiyete geçtiklerini iddia etmektedirler. Zamanla bölgede Şîî mezhebi yayılmış, ancak yıllar içinde selefi düşüncüyü Suudi Arabistanın bölgeye yayma stratejisiyle bölgede selefilik

⁴⁸² İbrahim Tıgılı, " Afrika'da Suudi Arabistan-İran Rekabeti", <http://www.gercekhayat.com.tr/yazarlar/afrikada-suudi-arabistan-rekabeti>, 2017, (22.01.2020)

⁴⁸³ Ferhavi, a.g.e., s. 10.

⁴⁸⁴ Jamil M.Abu'n Nasr-Loimer Roman, *Islam in the Wold Today :A Hand Book of Politics*, Newyork: Regilion, Culture and Society, 2010, s. 418

etkin duruma gelmiştir. Bunun sonucundada Eş-Şebab gibi örgütler bölgede etkinlik kazanmıştır.⁴⁸⁵

Yemen’de Demmac Dar’ül Hadis İsimli Suudi Arabistan desteğiyle kurulan okulda Vehhabî öğretileri okutulmaktadır. Uganda’da da Suudi Arabistan pek çok camii, okul ve hastane yaparak sıcak ilişkiler vasıtası ile seleflik düşüncesini yayma politikaları gütmektedir.

3.6. Asya Kıtası Ülkeleri-Suud İlişkilerinde Selefi Faktör

Hindistan’da Ehl-i Hadis Cemaati’de Selefi Cematlar arasındadır. Pakistandaki Ehl-i Hadis Cemaatine ait günümüzdeki medreselerde Suudi Arabistan tarafından finanse edilmektedir.⁴⁸⁶

Kafkaslar ve Orta Asya’da ise Suudi Arabistan Sovyet Birliğinin çökmesiyle bölgede oluşan ideolojik boşluğu Vehhabîlikle doldurmaya başlar. Suudi Arabistan ve Kuveyt bu bölgeden gençleri kendi ülkelerinde eğiterek bölgeye, Vehhabîliği yaymaya başlamışlardır. Sovyetlerin çöküşüyle ekonomisi bozulan bölgenin gençleri arasında Vehhabîlik taban bulmuştur. Ayrıca Suudi Arabistanın bölgeye yaptığı mali yardımlar, desteklediği sivil toplum örgütleri ve medya yayınları ile Vehhabîliği yaymak için yoğun çaba göstermiştir. 2. Çeçen Savaşı sırasında Çeçen halkına Suudi Arabistan tarafından gönderilen yardımlar Vehhabîliğin Çeçenler üzerindeki etkinliğinin artmasına sebep olmuştur.⁴⁸⁷

Rus-Çeçen savaşı sırasında birçok Arap kökenli El-Kaide bağlantılı grup Çeçenlerin yanında savaşmıştır. Arap kökenli bu gruplar bu savaşı cihad olarak görmüşlerdir. Bu savaş küresel düzeyde İslamcı hareketin bir koluydu. Savaş sırasında bölgede bulunan Ömer İbn el-Hattab, Bin Ladin’in yakın arkadaşıydı. Hattab’ın Dağıstan’daki Vehhabî gruplar ile Bin Ladin arasındaki iletişimi sağladığı düşünülmektedir.⁴⁸⁸ Hattab 3-4 bin kadar sınırlı sayıdaki askeri ile Ruslara karşı sağladığı başarılar nedeniyle yerini

⁴⁸⁵ Ahmad Ali Jimale, *The Invention of Somalia*, Lawrenceville: The Red Sea Press, 1995, s.1.

⁴⁸⁶ İbrahim Aşlamacı, *Pakistan Medreselerine Bir Model Olarak İmam-Hatip Okulları*, İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2014, s. 268.

⁴⁸⁷ Dönmez, a.g.m., s.262.

⁴⁸⁸ Hahn, Gordon, “Getting the Caucasus Emirate Right”, A Report of the Center for Strategic and International Studies (CSIS) Russia and Eurasia Program, <http://csis.org/publication/getting-caucasus-emirate-right> 02.05.2017.(21.01.2020)

sağlam tutmuştur. Savaştan sonra Suudi Arabistan'ın bölgeye mali yardımları bölgedeki etkinliklerini arttırmıştır.⁴⁸⁹

Tunus'da selefliğin ortaya çıkışı 1980'lerde Habip Burgai dönemine rastlar. Burgai döneminde dindar kesim baskılanmış etkinlikleri azaltılmaya çalışılmıştır. Buna karşı 1989'da sonradan Nadha ismiyle anılacak olan İslami Eğitim Hareketi (The Movement of Islamic Tendency) başlar.⁴⁹⁰ Bu hareketin Tunus İslami Cephe'nin (Tunisian Islamic Front) kurulmasıyla Tunus'daki ilk selefi faaliyetler baş gösterir. Burgiba'dan sonraki devlet başkanı Aynel Abidin bin Ali döneminde de dini gruplara baskı devam etmiştir.⁴⁹¹ 2002 yılında Bin Ali döneminde ilk selefi örgüt saldırısı gerçekleşmiştir. Arap Baharı'nın ilk devriminin 2010 yılında gerçekleştiği Tunus'da 2011 yılındaki seçimlerde NAHDA'nın hükümet kurmasıyla selefler Tunus toplumunda ve siyasetinde etkisini göstermeye başlamışlardır.⁴⁹² Önceki yönetimlerce baskılanan, sürgün edilen selefler ülkelerine dönerek faaliyet göstermeye başlamışlardır. 2012 yılından sonra seleflerin şiddet içeren protesto ve saldırıları sebebiyle NAHDA ile araları açılacaktır. 2014 yılında selefler Ensaruş Seria ile bağlantılı Ukbe Bin Naf Tugayı roket saldırısıyla 14 Tunus askerini öldürmüştür.⁴⁹³

⁴⁸⁹ Penelope Larzillier, "Chechnya: Moving Toward Islamic Nationalism?", Blom, Bucaille-Luis Martinez, (eds.) *London: The Enigma of Islamic Violence*, ss. 89-104.

⁴⁹⁰ Anne Wolf, "Tunisia: Signs of Domestic Radicalization Post-Revolution", *CTC Sentinel*, January 2013, vol.6, issue.1, s.3.

⁴⁹¹ Stefano M. Torelli, Fabio Merone and Francesco Cavatorta, "Salafism in Tunisia: Challenges and Opportunities for Democratization", *Middle East Policy*, 2012, vol 19, no. 4, s.142.

⁴⁹² Report, "Tunisia: Violence and the Salafi Challenge", *International Crisis Group*, <https://www.crisisgroup.org/middle-east-north-africa/north-africa/tunisia/tunisia-violence-and-salafi-challenge> 13 Şubat 2013, s. 22. (22.01.2020)

⁴⁹³ "Tunus'ta Saldırı: 14 asker öldü", 17 Temmuz 2014, http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2014/07/140717_tunus(22.01.2020)

SONUÇ

İslâm mezhepleri tarih sahnesine İslâm toplumunun krizde olduğu dönemlerde çıkmıştır. Selefilikte böyle bir kriz döneminde ortaya çıkan bir olgudur. Emevî Devletinin kurulmasından sonra önündeki en büyük engel Hz. Ali taraftarları idi. Bu durumun değişmesi için Emevî yönetimi dini anlayışın kendi siyasi iktidarına hizmet edecek şekilde olmasını istiyordu.⁴⁹⁴

Emevî yönetimi bunu yapabilmek için yeni bir dini teşkilatlandırmaya giderek eğitim kurumlarını kontrol altına aldı. Bu eğitim kurumlarında kendine yakın din adamları yetiştirmeye başladı. Bu yapılanmadan sonra hadisler dini yorumlamada daha önemli bir yer tutmaya başladı. Hadis merkezli bu anlayış selefi alimlerin görüşlerini doğru kabul eden, Arap gelenek ve göreneklerini dini unsurlarla harmanlayan, dini konularda akıl yürütmeyi kabul etmeyerek sadece biat'ı kabul eden bir görüş olarak ortaya çıktı.

Seleflerin kurucuları olarak görülen Ahmed b. Hanbel ve İbn Teymiye gibi alimlerde yukarıda bahsedilen medreselerde eğitim almışlardı. Özlerinde samimi olan bu insanlar aldıkları bu eğitimler sonucunda yukarıda bahsedilen görüş çerçevesinde kendi düşünce yapılarını şekillendirmişlerdir. Böylece selefliği dinin en doğal hali olarak alan bir anlayış ortaya çıkmıştır.

Hicri IV. yüzyılda selefi yaklaşımlar, sert eleştirilere maruz kalmıştır. Miladi XIII ve XIV. yüzyıllarda İbn Teymiyye ile birlikte tekrar gündeme gelen selefilik daha sistematik bir yapıya kavuşmuş ve selefilik ilmi bir boyut kazanmıştır. Selefilik adıyla da anılan bu yaklaşım, eleştirilere rağmen taraftarları yok olmamış, hatta gelişmiştir. İbn Teymiye'nin bizzat kendisi pek çok talebe yetiştirmiştir. İbn Teymiye selefi yaklaşımı, günümüzde selefler kadar katı bir tutum içermez. Nitekim o ehl-i sünnetin şefa'at ve tasavvufî yaklaşımlarını eleştirse de hiçbir zaman kesin bir dille reddetmemiştir. Onun eleştirileri kategorik olmayıp daha çok yanlışları düzeltmeye yöneliktir. Bununla birlikte İbn Teymiye ehl-i sünnet taraftarlarınca yine de katı bir tutum olarak değerlendirilmiştir.

⁴⁹⁴ İbnü'l-Esir, a.g.e, 1348, c. III, ss. 222-230.

Selefilik XVIII. yüzyıla gelindiğinde Muhammed b. Abdülvehhab öncülüğünde yeni bir görünüm kazanmıştır. Vehhâbîlik adıyla anılan bu yeni selefi yaklaşım, selefi ekole bağlı olarak ortaya çıkmakla birlikte onunla da her bakımdan uyuşmamaktadır. Bu yeni yaklaşımın ortaya çıkmasında ve yapılanmasında siyasi faktörler son derece önemli rol oynamıştır. Vehhâbîlere göre onlar gibi düşünmeyen herkes rahatlıkla küfürle itham edilebilmiştir. İbn Abdülvehhab ve İbn Suûd aslında bu anlayışı kendilerini meşrulaştırmak için savunmuştur. Muhaliflerini kolaylıkla tekfir edebilen Vehhâbîler XIX. yüzyılda Osmanlı Devleti'ni dahi bir İslâm devleti olarak görmemişler, onlara isyan etmeyi ve otoritelerini tanınamayı dini açıdan bir gereklilik olarak sunmuşlardır.

Osmanlı Devleti döneminde seleflerin Osmanlı Devleti'ne isyanları, kendi devletlerini kurmakla sonuçlanmıştır. Selefilik bugün Militan gruplar olarak görülmeye başlanmıştır. Cihatçı bir anlayışa sahip olan bu gruplar, farklı bölgelerde faaliyet göstermektedirler. Suudi Arabistan siyasi çıkarları için selefi düşüncüyü dış politika enstrümanı olarak kullanmaktan da asla geri durmamaktadır. Suudi Arabistan ABD' nin desteğiyle Vehhâbî ideolojisini panislamist bir politikaya dönüştürme gayreti içindedir. Türkiye'nin bölgedeki gücünü sınırlandırmak için de Suudi Arabistan Vehhâbîliği kalkan olarak kullanmaktadır. Selefi militan örgütler ise Türkiye'yi İslâm devletinin kurulmasının önünde bir engel olarak görmektedirler.

Suudi Arabistan'ın desteklediği düşünülen İslâmi gruplaşma/örgütlenme sıfatı altında yapılan faaliyetlerin dünya genelinde terörist eylemler olarak değerlendirildiği görülmektedir. Bu bağlamda militan selefi oluşumların faaliyetlerinin İslâm'ın dünya genelinde yanlış algılanmasına veya İslâm dininin terörizmle anılmasına neden olduğunu söylemek mümkündür ki bu da korunmak istenen İslâm'a zarar verildiğinin en açık göstergelerindendir.

Selefilik tarihsel süreçte İslâm aleminde yaşanan siyasi çatışmalar ve dinsel görüş ayrılıkları neticesinde ortaya çıkan mezheplerin kendinden farklı düşünceleri onaylamayan ve dinin ilk müslümanlar gibi yaşanması gerektiğini savunan savunan bir görüştür. Bu çerçeveye son yıllarda yayılma gösteren bu görüş, farklı düşünen müslümanları bid'at kabul ederek ötekileştirmektedir. Bu ise onların tekfirci bir duruşa sahip olmalarına neden olur.

Konu bu açıdan ele alındığı zaman selefliğin katı bir şekilde uyulmasını emrettiği ve hatta en ufak değişiklikleri bile dinden çıkma ve dolayısıyla kafir olma olarak ele aldığı İslâm dinine hizmet etme düşüncesi altında dine zarar verdiğini söylemek de yerinde bir tespit olacaktır. Özellikle Batılı Devletler nezdinde İslâm dininin imajının zedelenmesi olarak değerlendirilebilecek olan selefi yaklaşımlar, İslâm dinine mensup olan ülkeler için de farklı bir algı oluşturmamaktadır. Bu noktada selefliğin dünya genelinde İslâm dinine karşı bir tepki oluşmasının, batılı devletlerdeki bazı grupların İslâm dini karşıtı propaganda yürütmelerinin veya insanların Müslüman ülkeleri ziyaret etmekten korkmalarının temel sebeplerinden biri olduğunu söylemek yanlış bir değerlendirme olmayacaktır.

Ayrıca son dönemlerde Orta Doğu'daki en önemli gelişmelerden biri bölgeyi sözde özgürleştirme ve demokratikleştirme adına başlatılan Arap Baharı'nın yol açtığı sorunlardır. Bu süreç IŞİD gibi kökten dinci örgütlerin etki alanlarının genişlemesine ve güçlenmesine, otoriter yönetimlerin başa geçmesine ve bu gelişmelerin kaçınılmaz sonucu olarak ülkelerde iç savaşların yaşanmasıyla milyonlarca masum insanın ölmesine veya vatanlarını terkederek mülteci olarak göç etmesine sebep olmuştur.

Arap Baharı'na Suudi Arabistan açısından bakıldığında Suudilerin Orta Doğu'da etkinliğinin artmasına sebep olmuştur. Bu durumun bir neticesi olarak Sünniliğe mensup İslâm ülkelerinde selefi görüş yayılmaya ve kabul görmeye başlamıştır.

Orta Doğu ve Asya'daki siyasi krizlerin yarattığı boşluklarda filizlenen selefi düşünceyi benimseyen radikal örgütlerin faaliyetleri bölgeyi istikrarsızlaştırmaktadır. Farklı mezhepleri benimseyen Orta Doğu ülkeleri arasındaki rekabet, bölgede şiddetin tırmanmasına ve İslâm coğrafyasında büyük ayrışmalara sebep olmaktadır. Bu durum Batı Devletlerine bölgede kendi çıkarları doğrultusunda hareket etme olanağı sunmaktadır.

Soğuk Savaş döneminde ABD'nin Suudi Arabistan üzerinden yürüttüğü "Radikal İslâm" projesinin yerini, soğuk savaş sonrası "İlmli İslâm" projesi almıştır. ABD bu projede Türkiye'yi önemli bir denge unsuru olarak görmekteydi. Ancak son zamanlarda ABD'nin Türkiye ile olan dış politikasını yanlış yönetmesi neticesinde Türkiye merkezli bu projenin ekseni Suudi Arabistana doğru kaymıştır. Suudi Arabistan bunu daha mutedil bir siyaset izleyeceğini açıklamasıyla göstermiştir. Sonrasında da

kadınların araba kullanmasına, maçlara, sinemalara gitmelerine izin vererek ve hatta ülkede yaşayan yabancılar için bir kilise açılmasını onaylayarak bu açıklamalarını desteklemişlerdir.

Suudi Arabistan “İlmli İslâm” politikasıyla Şiî Hilali içerisindeki ülkeleri etkisi altına almak istemektedir. Böylece İranın bölgedeki gücünde kırılmış olacaktır. Bu da Suudi Arabistan Devleti’nin bölgede başat güç olma isteğine yardım edecektir.

Bu olayların sonunda Din asıl amacından saptırılıp değiştirildiğinde, görüldüğü gibi insanlar için kardeş kanı akıtmaya, savaşa ve acımasızlığa kılıf haline getirilebilmektedir. Ancak şu unutulmalıdır ki, İslâm alemi din üzerinde oynanan bu oyunları aşabilirse medeniyetteki eski parlak altın çağına dönebilecektir. Yüce Allah bu konuda “*Bir toplum kendi durumunu değiştirmedikçe Allah onların durumunu değiştirmez*” (Ra’d/11) buyurarak sorumluluğun insanlarda olduğunu açıkça bildirmiştir.

KAYNAKÇA

- “15-20 Kasım İstanbul Saldırıları”, *Wordpress*, 15.11.2003, <https://terortakvimi.wordpress.com/2003/11/15/200315-20-kasim-istanbul-saldirilari>.
- “1998 Kenya ve Tanzanya ABD Elçilik Saldırıları”, *Terör Takvimi*, 08.07.1998, <http://terortakvimi.wordpress.com/1998/08/07/1998kenya-ve-tanzanya-abd-elcilikleri-saldirilari>.
- “2000 / Yemen’de ABD gemisi USS Cole Saldırısı”, *Worldpress*, 12.10.2000, ” <http://terortakvimi.wordpress.com>. 12.10.2000.
- “2004 Madrid Tren Bombalamaları”, *Wordpress*, 03.11.2004, <https://terortakvimi.wordpress.com/2004/03/11/2004-madrid-tren-bombalamalari>.
- “ABD Tarihinin En Kanlı Saldırısı: 50 Kişi Hayatını Kaybetti, IŞİD Üstlendi”, *Onedio Haber Sitesi*, 12.06.2016, <https://onedio.com/haber/amerika-da-gece-kulubune-silahli-saldiri-olu-sayisi-50-ye-yukseldi-71582012-12-Haziran-2016>.
- “ABD’de Terör Saldırısı”, *El-Cezire Medya Grubu*, 2015, www.aljazeera.com.tr/haber/abd-saldirisi-terror-eylemi.
- ABDÜLHAMİD İRFAN, M. Saim (Mustafa Saim) YEPREM, *İslam’da itikadi mezhepler ve akaid esasları*, İstanbul: Marifet, 1981.
- ABEDİN Hassan Syed, *Abdül Aziz Al Saud And The Great Game In Arabia, 1896 1946*”, London: King’s College, 2002.
- “Abu-Omar al-Bagdadi”, *Wikipedia*, (14.09.2017), <https://en.wikipedia.org/wiki/Abu-Omar-al-Baghdadi>.
- AHMED Ali Jimale, *The Invention of Somalia*, The Red Sea Press, 1995.
- Ahmed İbn-i Hanbel, *Ehli Sünnet’in Esasları*, çev.Seyfullah ERDOĞMUŞ, Mercan Kitap, 2016.
- Ahmet Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, VI.
- AKBAL Özdemir, “Suudi Arabistan-İran ilişkilerinde son durum”, *21.yy.Enstitüsü*, 06.01.2016, <https://21yyte.org/tr/merkezler/bolgesel-arastirma-merkezleri/orta-dogu-ve-afrika-arastirmalari-merkezi/suudi-arabistan-iran-iliskilerinde-son-durum>.
- AKBULUT Ahmet, “Selefilğin Teolojik ve Düşünsel Boyutları”, *Tarihte ve Günümüzde Selefilik Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı*, İstanbul: İslami İlimler Araştırma Vakfı, 2013.
- AKGÜN Birol, Gökhan BOZBAŞ, “Arap Dünyasında Siyasi Selefizm ve Mısır Örneği”, *Akademik Orta Doğu Araştırmaları Dergisi*, C. 7, S. 14 (2013).

- “Al Zevahiri”, *FBI*, (15.03.2017), www.fbi.gov.tr/wanted/wanted/terrorist_cyma-ol-zewahiri/view.
- AL-AZMA’ Talal Sha’yfan Muslat, *The role of the Ikhwan under ‘Abdül-’Aziz Al Sa’ud 1916-1934*, England: University of Durham, 1999.
- ALKAN Necati, *El Kaide’den Işid’e Din, Şiddet Ve Terörizm*, Karınca Yayınları, 2016.
- ANIMASAWUN Gbemisola, Luqman SAKA, ““Causal analysis of radical Islamism in northern Nigeria’s Fourth Republic””, *African Security Review*, (14.10.2013).
- “Ankara Saldırısı”, *Wikipedia*, 2015, <https://tr.wikipedia.org/wiki/2015-Ankara-saldırısı>.
- “Ankarada Terör Saldırısı”, *NTV Haber*, 2015, [www.ntv.com, tr/turkey/ankarada-terör-saldırısı](http://www.ntv.com.tr/turkey/ankarada-teror-saldırısı).
- ARMSTRONG H. C., *Abdülaziz bin Suud - Arabistan Kralı’nın Yaşam Öyküsü*, çev. Gülsüm Ademir, Kaknüs Yayınları, 2007.
- ARPA Enver, *İbn Teymiyye’nin Kur’an Anlayışı*, 2. b., Fecr Yayınevi, 2010.
- ATAMAN Muhittin, ““Turkish-Suudi Arabian Relations During the Arab Uprising: Towards a Strategic Partnership?””, *SETA Insight Turkey*, (2012).
- , “Türkiye Suudi Arabistan İlişkileri: Temkinli İlişkilerden Çok Taraflı Birlikteliğe”, *Orta Doğu Analiz*, (2009).
- “Atatürk Havalimanı Saldırısı”, *Wikipedia*, 2016, <https://tr.wikipedia.org/wiki/Atatürk-Havalimanı-saldırısı>.
- ATKINS Stephen E., *The 9/11 Encyclopedia: Second Edition*, C. I, London: Praeger Security International Westport, 2008.
- AŞLAMACI İbrahim , *Pakistan Medreselerine Bir Model Olarak İmam-Hatip Okulları*, İstanbul: Değerler Eğitimi Merkezi Yayınları, 2014.
- AYDIN Hüseyin, “İbn Temiyyeye Göre Kelam ve Kelamcılar”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 7, S. 6 (2003).
- AYDIN Mustafa, *Onların Savaşı Brzezinski... Kissinger... Huntington*, 3. b., İstanbul: Kutup Yıldızı Yayınları, 2003.
- AYHAN Veysel, “Geçmişten Geleceğe Türkiye-Suudi Arabistan İlişkileri”, *Ortadoğu Analiz*, Kasım 2010, C. 2, S. 23.
- BAHGAT Gawdat, ““İslamın Siyasal Coğrafyası: Basra Körfezin’deki Şiiiler””, *Avrasya Dosyası*, (2017).

- BAKTIR Mehmet, “Mütekaddimun Seleffîyye ve Metod Anlayışı”, *Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 8 (2004).
- “Barack Obama’s Inaugural Address”, *The Newyork Times*, (25.12.2017), <https://www.nytimes.com/2009/01/20/us/politics/20text-obama.html>.
- BARRETT Richard, “THE ISLAMIC STATE”, *The Soufan Group*, 2014, 66.
- BARZEGAR Kayhan, “Balance of power in the Persian Gulf: An İranian Wiew”, *Belfer Center*, 2010, <http://www.belfer-center.org/sites/default/files/Barzegar-Balance-of-power-in-the-persian-Gulf.pdf>.
- “Biography of Abu Omar al Baghdadi”, *Wordpress*, 2016, <https://whitesidenwc.wordpress.com/2016/05/25/biography-of-abu-omar-al-baghdadi>.
- BEKAROĞLU Edip Asaf, “Justice and Development Party and Muslim Brotherhood in the Arab Spring: A Failed Post-Islamist Interaction to Transform the Middle East”, *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2016, Cilt 2, No 1, s. 1-16.
- BODUR H. Ezber, “Vehhabi Hareketi ve Küresel Terör”, *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 2 (2003).
- “Bombing of Khobar Towers”, *U.S. Department of State Rewards for Justice Program*, 1996, www.rewardsforjustice.net/-/turkish/khaber-towers.html.
- “Boston Maratonu Bombalı Saldırısı”, *Wikipedia*, (12.05.2017), <https://tr.wikipedia.org/wiki/Boston-Maratonu.bombalı.saldırısı>.
- “Boston Maratonu’nda patlamalar: 3 ölü, 100’den fazla yaralı”, *BBC*, 2013, , www.bbc.com.turkce/haberler/2013/04/130415-boston-explosion.
- BOZARSLAN Mahmut, “Unraveling Islamic State’s Turkish recruitment scheme”, *al-monitor*, 2015, www.al-monitor.com/pulse/tr/originals/2015/0/10/turkey-syria-isis-adiyaman-suiçinde-bomberorsenal.htm.
- “Brükselde Terör Saldırısı”, *El-Cezire Medya Grubu*, 2016, www.aljazeera.com.tr/haber/-brukselde-teror-saldırısı/-34-olu.
- BUHÂRÎ Muhammed b. İsmâil, *Fadâilu ashâbi’n-nebi*, 1,t.y.
- BULUT Faik, *El Kaide’nin Sırları*, 1. bsk., İstanbul: Cumhuriyet Kitapları, 2008.
- BURKE Jason, *[(Al-Qaeda : Casting a Shadow of Terror)]*, I.B.Tauris & Co Ltd, 2004.
- BURKE Jason, Ebru KILIÇ, *El Kaide*, 1. bs., İstanbul: Everest, 2004.
- BÜYÜKKARA Mehmet Ali, *İhvandan Cuheyman’a Suûdi Arabistan Ve Vehhabilik*, İstanbul: Rağbet Yayınları, 2004.

- CALABRESE John, *Revolutionary Horizons: Regional Foreign Policy in Post-Khomeini Iran*, Springer, 2016.
- “Canlı Bombanın Kimliği Belli Oldu”, *Milliyet*, 01.05.2016, <https://www.milliyet.com.tr/canli-bombanın-kimliği-belli-oldu-gundem>.
- CETINA Karin Knorr, *Complex Global Microstructures: The New Terrorist Societies*, 22 cilt, Theory Culture&Society, 2009.
- Cumhuriyet, “Rabıta Kararnamesi”, 27 Mart 1987, <https://www.cumhuriyetarsivi.com/katalog/192/sayfa/1987/3/27/13.xhtml>, (21.01.2020)
- COCKBURN Patrick, Osman AKINHAY, *İslam Devleti'nin Yükselişi*, 1. b., İstanbul: Agora Kitaplığı, 2014.
- COOK Michael, “Muhammed b. Abdülvehhab”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi(İSAM), t.y., C. 30, s. .
- ÇAKMAKTAŞ Nurullah, “Mısır'da Selefilğe Toplumsal Tercih ve Nedenleri”, *Akademik Orta Doğu Dergisi*, C. 9, S. 2 (2015).
- , “Siyaset ve Apolitizm Arasında Mısır'da Selefi Hareket: ed-Da'vetu's-Selefiyye Örneği”, *Türkiye-Orta Doğu Çalışmaları Dergisi*, C. 1, S. 2 (2014).
- ÇELEBİ İlyas, Bekir TOPALOĞLU, *Kelam Terimleri Sözlüğü*, 4. b., İsam / İslam Araştırmaları Merkezi, 2017.
- DEMİR Hilmi, “Aklı Karışıklar İçin Sünnilik ve Selefilik Rehberi”, *21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü*, 29.08.2014, <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/teostrateji-arastirmalari-merkezi/2014/08/29/7751/akli-karisiklar-icin-selefilik-ve-sunnilik-rehberi>.
- , “Sürüm ve Versiyonlarıyla Selefilik”, *Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı*, 18.04.2013, <http://www.tepav.org.tr/upload/files/haber/1366639555>.
- DEMİRAG Dilaver, *Kiyamet Çanı*, 1. b., İstanbul: Hayykitap, 2015.
- DEMİREL Emin, *Ölüm Arabaları*, İstanbul: Iq Kültür Sanat Yayıncılık, 2004.
- “Diyarbakır Mitingi Saldırısı”, *Wikipedia*, 2015, <https://tr.wikipedia.org/wiki/2015-Diyarbakır-mitingi-saldırısı>.
- DÖNMEZ Rasim Özgür, “Orta Asya ve Kafkasya'da Siyasal Şiddet: Yerelden Küreselle”, *Orta Asya ve Kafkasya Güç Politikası*, Ankara: USAK Yayınları, 2008.
- EBRARI Muhammed Cihad, “(İŞ)İD Çerçeve Metni”, *SAMER*, İstanbul: SAMER, 2015.

- “El Kaide lideri Zevahiri: IŞİD’in ilan ettiği halifeliği tanımıyoruz”, *BBC*, 09.09.2015, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/09/150909_elkaide_halifelik_red.
- “El Kaide’nin Üç Numaralı Lideri Öldürüldü”, *Amerikanın Sesi*, 01.06.2010, www.amerikanin.sesi.com/a/el-kaidenin-uc-numarali-lideri-olduruldu.95317375.
- EL-ESERİ Abdullah Bin Abdülhamid, *Selef-i Salihin Akidesi (Ciltli) Ehl-i Sünnet Ve’l-Cemaat*, 4. b., Guraba Yayınları, 2014.
- EN-NEDVI Ebu’l Hasen Ali, *İslam Önderleri Tarihi 2*, çev. Yusuf Karaca, Kayıhan Yayınları, 2016.
- ESPOSITO John L., *Unholy War: Terror in the Name of Islam*, New York: Oxford University Press, 2002.
- ETHEREDGE Laura S., (ed.), *Saudi Arabia and Yemen*, New York, NY: Rosen Education Service, 2011.
- “Eymen el Zevahiri Kimdir?”, *Haber 7*, 2016, www.haber7.com/OrtaDogu/haber11277189-eymen-el-zevahiri-kimdir./140/2016.
- FAHREDDİN Rızaeddin, *Şeyhülislam İbn Teymiyye ve Mücadelesi*, çev.Ömer Hakan ÖZALP, İstanbul:Özgü Yayınları, 2013.
- FAIN W., *American Ascendance and British Retreat in the Persian Gulf Region*, Springer, 2008.
- FAYDA Mustafa, “Bedevi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet vakfı İslam araştırmaları Merkezi(İSAM), t.y., C. 5, s. .
- FERHAVI Fuad, *Nijerya’da şiddet, radikalizm ve Boko Haram*, 1. b., Ankara: Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu, 2015.
- FIĞLALI Ethem Ruhi, *Çağımızda İtikadi İslam Mezhepleri*, 11. b., Şa-to Yayınları, 2001.
- FIELDING Nick, Yosri FOUDA, *Masterminds of Terror: The Truth Behind the Most Devastating Terrorist Attack the World Has Ever Seen*, New York: Arcade Publishing, 2003.
- “Fransa IŞİD Saldırısı”, *Wikipedia*, 2016, www.bbc.com/turkce/haberler/2016/06/160614/fransa-isid-saldiri.
- FREDERICK Arthur, Jacob Ronald AULIFF, *Jihad, Mısjahiddeen, Taliban, Osama bin Laden, George W. Boush, & Oil: A Study in the Evolution of Terrorism & İslam*, 1. b., Garland: Published by Tanglewold, 2002.
- “Gaziantep Bombalı Saldırı”, *Habertürk*, 12.08.2016, www.haberturk.com/gundem/haber/1285133-gaziantep-bombali-saldiri.

- GEOGRAPHY Laura Etheredge Assistant Editor Middle East, *Saudi Arabia and Yemen*, The Rosen Publishing Group, Inc, 2011.
- GRANT Rebecca, “Death in the Desert”, *Air Force Magazine*, (2006).
- GÜNDÜZ Şinasi, *Din ve İnanç Sözlüğü*, Ankara: Vadi Yayınları, 1998.
- GÜNER Selda, *Vehhabi - Suudiler (1744 - 1819)*, 1. b., İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2013.
- GÜRKAN Menderes, “Hanbeli Fıkıh Usulünün Doğuşu ve Gelişimi”, *Erciyes Üniversitesi SB. Dergisi*, S. 9 (t.y.).
- GÜRLER Recep Tayyip, Ömer Behram ÖZDEMİR, “Tevhid ve Cihad Örgütü’nden ‘İslam Devleti’ne”, *SETA Analiz*, (2014).
- GORDON Hahn, “Getting the Caucasus Emirate Right”, A Report of the Center for Strategic and International Studies (CSIS) Russia and Eurasia Program, <http://csis.org/publication/getting-caucasus-emirate-right> 02.05.2017.(21.01.2020)
- Habertürk, “Suudi Arabistan’ın Çılgın Projesi”, <https://www.haberturk.com/suudi-arabistan-in-cilgin-kanal-projesi-katar-i-adaya-donusturecek-1908837-ekonomi>
- HASAN İbrahim, “İbn-Temiyye”, *İslam Tarihi Ansiklopedisi*, İstanbul: Kayıhan Yayınları, t.y.,
- HEGGHAMMER Thomas, ““Terrorist Recruitment and Radicalization in Suudi Arabia””, *Middle East Policy*, (2006).
- HEYKEL M. Hasaneyn, *ÖFKENİN SONBAHARI / BİR FİRAVUNUN SONU*, çev. Ahmet Şişman, 1. b., İstanbul: İnsan Yayınları, 1986.
- HILMI Mustafa, *es-Selefiyye*, Beyrut, 1991.
- HITTI Philip K., *History of the Arabs*, 3. b., London: Macmillan and Co, 1946.
- HOFFMAN Bruce, “Al-Qaeda, Trend’in Terrorism and Future Potentialities: An Assessment”, *RAND Corporation*, 2005, <https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/papers/2005/P8078.pdf>.
- “İslam İşbirliği Teşkilatı”, *T.C. Dış İşleri Bakanlığı*, (10.01.2018), www.mfa.gov.tr/islam-isbirligi-teskilati.tr.mfa.
- İŞCAN Mehmet Zeki, *Selefilik*, 4. b., İstanbul: Kitap Yayınevi, 2012.
- Iran Review, ““İran-Saudi Relations: Time for Active Diplomacy””, *Iran Review*, 2011, http://www.iranreview.org/content/Documents/Iran_Saudi_Relations_Time_for_Active_Diplomacy.htm

- Jamil M.Abu'n Nasr-Loimer Roman, *Islam in the Wold Today : A Hand Book of Politics*, Newyork: Regilion, Culture and Society, 2010.
- JENKINS Brian Michael, "Countering Al Qaeda", *RAND Corporation*, 2002, https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monograph_reports/2005/MR1620.pdf.
- JİMALE Ahmad Ali, *The Invention of Somalia*, Lawrenceville: The Red Sea Press, 1995.
- JORDAN Ferenc, "Predicting target selection by terrorists: a network analysis of the 2005 London underground attacks", *Int. J. Critical Infrastructures*, (2008).
- KAHRAMAN Sıddık, "Selefi Düşünce ile Vehhâbîlik Ekseninde Orta Doğu'yu Düşünmek", 1.Uluslararası Orta Doğu Sempozyumu Bildirileri, Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi, 2014.
- KANDEMİR M.Yaşar, "Ahmed b. Hanbel", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet vakfı İslam araştırmaları Merkezi (İSAM), t.y., C. 2, s. .
- KARLSSON Ingmar, *Din, Terör ve Hoşgörü*, çev. Turhan Kayaoğlu, Homer Yayınları, 2005.
- KARPAT Kemal H., *Turkey's Foreing Policy in Transition 1950-1974*, Netherlands: Brill Academic Publishers, 1975.
- KATMAN Filiz, "Ladin Öldü: El-kaidenin Sonumu?", *Aydın Üniversitesi*, (12.02.2017), <http://etkinlik.aydin.edu.tr/resimler/makale/1el-kaide.pdf>.
- KATZMAN Kenneth, "Al Qaeda in Iraq: Assessment and Outside Links", *CRS Report for Congress*, (2018).
- KAYA Emrah, "Tasavvuf ve İlhamın İbn Temiyye Düşüncesindeki Yeri", *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, S. 20 (2016).
- KECHICHIAN Joseph A., "İslamic Revivalism and Change in Saudi Arabia; Juhayman Al-Utaybi's"Letter's"to the Saudi People", *The Muslim World*, (01.1990).
- KEKILLI Emrah, Hayri ÖMER, "Bir Örgütün Anatomisi-Boko Haram", *SETA Analiz*, (2017).
- KEPEL Gilles, *Cihat / İslamcılığın Yükselişi ve Gerilemesi*, çev. Haldun Bayrı, 2. b., Doğan Kitap, 2001.
- KERIMOĞLU Yusuf, "Cihadi Selefi Hareket, El-Kaide Örgütü ve Terör", *Ankara Misak Dergisi*, (12.2010).
- KICIMAN Naci Kaşif, *Medine Müdafası: Hicaz Neden Bizden Ayrıldı?*, İstanbul: Sebil Yayınevi, 1994.

- KILAVUZ Ahmet Saim, “Hasan. B Ali El Berbehari, Hayatı ve İtikadi Görüşleri”, *U.Ü İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 2 (1987).
- KILCULLEN David J., “Strategy and Terrorism; Countering Global Insurgency”, *The Journal of Strategic Studies*, C. 28, S. 4 (2005).
- KIMIŞOĞLU Embiya, “Makalat; Ehl-i Sünnet-i Ha”, *Rehber Dergisi*, (2014).
- KIRDAR M.J., “Al Qaeda in Iraq”, *CSIS*, (2011) C. 1.
- KNYSH Alexander, ““Clear and Present Danger: “Wahhabism” as a Rhetorical Foil””, *Die Welt des Islams*, (2004).
- KOCA Ferhat, “Hanbeli Mezhebi”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1997, C. 15.
- , *İslam Hukuk Tarihinde Selefi Söylem Hanbeli Mezhebi*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2002.
- KORKMAZ Sıddık, “Selefilğe Karşı Reddiyeler”, *Tarihte ve Günümüzde Selefilik Milletlerarası Tartışmalı İlmî Toplantı*, İstanbul: İslami İlimler Araştırma Vakfı, 2013.
- “Kronoloji: Boko Haram’ın Faaliyetleri”, *El-Cezire Medya Grubu*, 2012, www.algazeera.com.tr/kronoloji/kronoloji/-boko-haramin-faaliyetleri.
- KULOĞLU Armağan, “El Kaide Lideri Bin Ladin Operasyonu ve Sonuçları”, *Orta Doğu Analiz*, (2011).
- KURŞUN Zekeriya, *Necid ve Ahsa’da Osmanlı Hakimiyeti: Vehhabi Hareketi ve Suud Devleti’nin Ortaya Çıkışı*, Türk Tarih Kurumu, 1998.
- KURŞUN Zekeriya, “Suudi Arabistan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi(İSAM), 2009, C. 37.
- KUSHNER Harvey W., *Encyclopedia of Terrorism*, California: SAGE Publications, 2003.
- KUTLU Sönmez, “İslam Düşüncesinde Gelenekçi Din Söyleminin Analizi”, *İslamiyat Dergisi*, (2007).
- LUIZARD Pierre-Jean, Yasemin Özden CHARLES, *İŞİD tuzağı*, 1. bsk., İstanbul: İletişim, 2016.
- Madawi al-Rasheed, *Politics in an Arabian Oasis;The Rashidis of Saudi Arabia*, Newyork: I.B.Tauris, 1997.
- MACKEY Sandra, *The Saudis: Inside the Desert Kingdom*, Updated edition., New York: W. W. Norton & Company, 2002.

- MAKDISI George, *The Hanbalı School and Sufism*, 1. b., Espanola: Asociación Española de Orientalistas, 1979.
- MAMDANI Mahmoud, *İyi Müslüman, Kötü Müslüman -Amerika, Soğuk Savaş ve Terörün Kökenleri*, çev. Sevinç Altınçekiç, İstanbul: 1001 Kitap, 2005.
- MARRS Jim, Pınar BULUT, Semra CIVELEK, *Sırlar Operasyonu*, 2. bs., İstanbul: Truva Yayınları, 2005.
- MCCANTS William, “The Believer”, *Brookings*, 01.09.2015, <http://csweb.brookings.edu/content/research/essays/2015/thebeliever.html>.
- İbn Teymiye, *Mecmuul Feteve*, Riyad: Daru Alem’il-Kütüb, 1991.
- İbrahim b. Salih b. İsa, *Târîhu Ba’di’l-Havâdisi’l-Vâkı’a fî Necd*, Riyad: el-Emanetü’l-Amme li’l-ihtilaf, 1966.
- MEÇİL Erdoğan, “Selef”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1992, C. 6.
- MERCAN Faruk, *Savaşçının dönüşü*, 2. bsk., İstanbul: Doğan Kitapçılık, 2006.
- METZ Helen Chapin, *Saudi Arabia: A Country Study*, Washington: GPO for the Library of Congress, 1992
- MUMCU Uğur, *Rabıta*, Ankara: um:ag yayınevi, 2019.
- Müslim b. Haccâc, *Fedailü’s-Sahabe*, 216, t.y.
- NAFİ Beşir Musa, İzzuddin Abdu’l MEVLA, El-Hevvas TAKIYYE, *Arap Dünyasında Selefilik ve Selefi Hareketler*, Yarın Yayıncılık, 2016.
- NAPOLEONI Loretta, *The Islamist Phoenix: The Islamic State (ISIS) and the Redrawing of the Middle East*, First Edition edition., New York: Seven Stories Press, 2014.
- “Nice Saldırısı”, *Wikipedia*, 2016, <https://tr.wikipedia.org/wiki/2016-Nice-saldırısı>.
- “Nice’te terör saldırısı”, *Euronews*, 15.07.2016, <http://tr.euronews.com/2016/07/15/fransa-nin-nice-kentinde-bir-kamyonun-bastille-gunu-nu-kutlayan-kalabaligin>.
- “Nijerya’da kanlı Noel”, *Deutsche Welle*, 2011, <http://www.dw.com/tr/nijeryada-kanl%C4%B1-noel/a-15626429>.
- NOBLE Barnes &, “The Siege of Mecca: The 1979 Uprising at Islam’s Holiest Shrine”, *Barnes & Noble*, t.y., <https://www.barnesandnoble.com/w/siege-of-mecca-yaroslav-trofimov/1100619273>.
- OCHSENWALD William , “Saudi Arabia and The Islamic Revival”, *International Journal of Middle East Studies*, Cilt 13, Sayı 3, Ağustos 1981.

- OKUMUŞ Eylem, *Orta Doğu ve I.Ş.İ.D gerçeği*, İstanbul: Siyah Beyaz Kitap, 2014.
- “Ottowada Terör”, *BBC*, 2014, www.bbc.com/turkce/haberler/2014/10/141023-ottowa-teror.
- ÖZ Mustafa, “Ehl-i Bid’at”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet vakfı İslam araştırmaları Merkezi(İSAM), t.y., C. 6, s. 501.
- ÖZ Mustafa, Hüseyin KADER, *Anahatlarıyla İslam Mezhepleri Tarihi*, 1. b., İstanbul: Ensar Neşriyat, 2012.
- ÖZCAN Mustafa, Leyla ÖZCAN, *Işid ve Kökenleri*, İstanbul: Safa Yayın dağıtım, 2015.
- ÖZDİL Mesut, “Günümüzde Selefilik, Selefi İdeoloji ve Şiddet”, *Route Educational and Social Science Journal*, S. 3 (2016).
- ÖZERKMEN Necmettin, “Terör, Terörizm ve Radikal İslamcı Terör”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C. 44, S. 2 (2004).
- ÖZMEN Ramazan, “Doguşundan Tedvinine Hanbeli Fıkıh Usülü Gelenegi ve Özgünlük Sorunu”, *İslam Hukuku Araştırmaları Dergisi*, S. 11 (2008).
- PANT Harsh V., “Saudi Arabia woos china and India”, *Middle East Qvarterly*, (2006).
- “Paris Attacks Kill More than 120 People-as it Happened”, *The Guardian*, 2015, [https://www.theguardian.com/world/live/2015/nov/13/shooting-reported/in-eastern-paris](https://www.theguardian.com/world/live/2015/nov/13/shooting-reported-in-eastern-paris).
- “Pariste IŞİD Saldırısı”, *Cumhuriyet*, 14.06.2016, www.cumhuriyet.com.tr/haber/dunya/550759/Paris-te-IŞİD-saldırısı.html.
- PEHLIVANOĞLU A.Öner, *Orta Doğu ve Türkiye*, İstanbul: Kastaş, 2004.
- PERKES Esther, “18.Asırda Tasavvuf ve Vehhabilik”, *U.Ü İlahiyat Fakültesi Dergisi*, çev. Mehmet Çelenk, C. 12, S. 2 (2003).
- PHILBY H. St J. B., *The Heart of Arabia, a Record of Travel and Exploration*, London: Constable and Company Ltd., 1922.
- RAYMOND Jean, *Vehhabiler’in Ortaya Çıkışı*, çev. Ramazan Adıbelli, 1. b., Adana: Karahan Kitabevi, 2010.
- REEVE Simon, *Yeni Çakal’lar - Remzi Yusuf, Usame Bin Ladin Ve Terörizm Geleceği*, İstanbul: Everest, 2001.
- “Report True Identity of ‘Islamic State of Iraq’ Leacder Reveoled Photos Aired”, *CBS News*, (20.09.2017), www.cbsnews.com/news/report-true-identity-of-islamic-state/of-iraq-leader-reveoled-photos-cired.

- ROQUE Paula Cristina, ““Somalia: Understanding Al-Shabaab””, *Institute for Security Studies*, 2009, <https://www.files.ethz.ch/isn/101556/SABAAB040609.pdf>.
- ROSS Daveed Gartenstein, ““The Strategic Challenge of Somalia’s Al-Shabaab””, *Middle East Forum*, (2009).
- ROY Arundhati, *ABD Terör ve İslam: 11 Eylül Üzerine*, “*Savaş Barıştır*”, İstanbul: Vadi, 2001.
- SANDER Oral, *Siyasi Tarih: 1918-1994*, Ankara: İmge Kitabevi, 2009.
- SARIKAYA Berat, *İslam Düşüncesinde Tevhid-İbn Teymiyye Örneği*, 1. b., İstanbul: Gümüşhane Üniversitesi Yayınları, 2013.
- SAUD Faisal bin Salman AL-, *Iran, Saudi Arabia and the Gulf: Power Politics in Transition*, I.B.Tauris, 2004.
- “Saudi Arabia Accountability”, *GovTrack*, (25.12.2017), www.govtrack.us/congress/bills/108/hr3643/text.
- SCHULZE Reinhard, *Islamischer Internationalismus im 20. Jahrhundert: Untersuchungen zur Geschichte der Islamischen Weltliga (Rābiṭat al-‘Ālam al-Islāmī) Mekka*, BRILL, 1990.
- SCHWEITZER Yoram, Shaul SHAY, Meir DAGAN, *The Globalization of Terror: The Challenge of Al-Qaida and the Response of the International Community*, New Brunswick N.J.: Transaction Publishers, 2003.
- SHEIKH Naveed S., *The New Politics of Islam: Pan-Islamic Foreign Policy in a World of States*.
- SHINN David, ““Al-Shabaab and Somalia in the 21st Century””, *International Policy Digest*, 2012, <https://intpolicydigest.org/2012/01/25/al-shabaab-and-somalia-in-the-21st-century>.
- SHURIYE Abdi O., ““Al-Shabaab’s Leadership Hierarchy and Its Ideology””, *Academia Research International*, C. 2, S. 1 (2012).
- SIRADAĞ Abdurrahim, ““Sahra Altı Afrikasında Terörist Grupların Yükselişi Boko Haram ve Eş-Sebab””, *SETA Analiz*, (2015).
- “Somali’de terör saldırısı: 10 ölü”, *NTV Haber*, 2016, <https://www.ntv.com.tr/dunya/somalide-teror-saldirisi-10-olu,gc-F1tpLkEKcbuYr4RdeoA>.
- SÖNMEZ Vecihi, “Selef Düşüncesinin Tarihi Arka planı ve Selefilik”, *Araştıran Sosyal Bilimler Enstitüsü İlmi Dergisi*, 2010.
- “Sultanahmette bombalı saldırı”, *Deutsche Welle*, 12.01.2016, www.dw.com/tr/sultanahmette-bombalı-saldiri/-a-18173655.

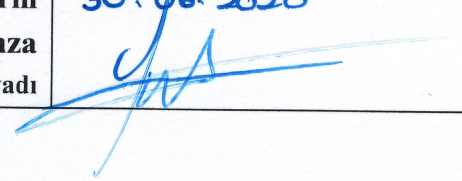
- “Sultanahmet’te canlı bomba dehşeti”, *SABAH*, 13.01.2016, www.sabah.com.tr/gundem/2016/01/13/Sultanahmet-canli-bomba-dehseti.
- “Suruç Saldırısı”, *Wikipedia*, 2015, https://tr.wikipedia.org/wiki/2015-suruç_saldırısı.
- ŞAHİN Mehmet, “Şii Jeopolitiği: İran için Fırsatlar ve Engeller”, *Akademik Orta Doğu Dergisi*, C. 1, S. 1 (2016).
- ŞAHİN Mehmet, “İngiliz Pürütenizmi”, *Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C.15 , S. 15 (2003).
- ŞAHZAD Seyid Saleem, *El-Kaide ve Taliban’ın İçinde ’Bin Ladin ve 9/11’in Ötesinde*, İstanbul: Küresel Kitap, 2014.
- ŞEN Abdülkadir, “11 Eylül ve El-kaide Dosyası”, *İnternational Pressmedya*, 11.11.2013, <http://www.pressmedya.com/ozel-haber/14641/11-eylul-ve-el-kaide-dosyasi>.
- ŞENSALTIK Asım, “Tevhid”, 29.04.2014, <http://www.ahmadkalkan.com.tr/mus-akaidi/item/121-tavhid.html>.
- NTV, “Trump: DAESH’in lideri ve kurucusu El Bağdadi öldü”, <https://www.ntv.com.tr/dunya/trump-daesin-lideri-ve-kurucusu-el-bagdadi-oldu>.
- T24 Gazetesi, “Rabita 30 Yıl Sonra Mardinde Ortaya Çıktı”, [https://t24.com.tr/haber/rabita-30-yil-sonra-mardinde-ortaya cikti](https://t24.com.tr/haber/rabita-30-yil-sonra-mardinde-ortaya-cikti), 73613, (21.01.2020)
- TAFTAZANI Sadettin, *Şerhu’l Akaid*, çev. Talha Hakan Alp, M.ü. İlahiyat Fak. Vakfı, 2017.
- TANDOĞAN Muhammed, “Eş-Şebâb Örgütü’nün Anatomisi”, *ORDAF*, 2016, , <http://www.ordaf.org/es-sebab-orgutunun-anatomisi>.
- TANNER Stephen, *Bush’ların Savaşları*, çev. Ayşe Doğancı, Ankara: Elips Kitap, 2005.
- TAYLAN Melek Ulagay, “El Zerkavi ve Irak’ta El Kaide’nin Kuruluşu”, *Bianet*, (14.05.2017), bianet.org/bionet/siyaset/165641-el-zerkavi-ve-irak-to-el-kaide-nin-kurulusu.
- TAYLAN Necip, “Selefiyye”, *Enfal*, (27.07.2016), <http://www.enfal.de/orta06.htm>.
- TEKELLİOĞLU Tuluhan ,“Rabita Hastaneleri Meclis Gündeminde”,*Cumhuriyet Gazetesi*,3 Kasım 2013, <http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/5775/rabita-hastaneleri-meclis-gundeminde.html>, (21.01.2020)
- THACKRAH John Richard, *Dictionary of Terrorism*, 2. b., New York: Routledge, 2003.

- TOPALOĞLU Bekir, İlyas ÇELEBİ, *Kelam Terimleri Sözlüğü*, 3. b., İstanbul: İsam Yayınları, 2010.
- TÜRKOĞLU Harun, "İslam Mezhepleri Tarihi VI. Ulusal Koordinasyon Toplantısı ve Bütün Yönleriyle Selefilik Çalıştayı", *Çanakkale 18 Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 8, 2016.
- TIĞLI İbrahim, "Afrika'da Suudi Arabistan-İran Rekabeti", <http://www.gercek hayat.com.tr/yazarlar/afrikada-suudi-arabistan-rekabeti,2017>, (22.01.2020)
- ULUDAĞ Süleyman, "İmam İbn Temiyye", *Islah*, (10.07.2016), <http://islah.de/siret.htm>.
- "Ülke Künyesi;Somali", *T.C Dışişleri Bakanlığı*, (21.09.2017), <http://www.mfa.gov.tr/somali-kunyesi.tr.mfa>.
- VOLTER Vilko, "Al-Shabaab from External Support to Internal Exstraction", *Uppsala University*, 03.2011, <http://www.por.uu.se/digitalassets/57/57537-MFS-paper-vikko.pdf>.
- WARRICK Joby, *Siyah Bayraklar IŞİD' in Doğuşu ve Yükselişi*, 1. b., İstanbul: A7 Kitap, 2016.
- WATT William Montgomery, Ethem Ruhi FİĞLALİ, *İslâm Düşüncesinin Teşekkül Devri*, 3. b., Ankara: Sarkaç Yayınları, 2010.
- WEISS Michael, Hassan HASSAN, Emine Arzu KAYHAN, *IŞİD Terör Ordusunun İç Yüzü*, 1. b., İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2016.
- WHELAN Richard, *Al-Qaedaism: The Threat to Islam, the Threat to the World*, 1. b., Dublin: Ashfield Press, 2005.
- "Who was the Real Abu Omar al-Baghdadi?", *Şarku'l-Avsat*, (20.09.2017), <https://eng-archive.aawsat.com/theaawsat/news-middle-east/who-was-the-real-abu-omar-al-baghdadi>.
- WYNBRANT James, "The Brief History of Suudi Arabia", *Libraray of Congress Cataloging-in Publicatin Data*, USA: Libraray of Congress, 2004.
- WRİGH T Robin & BAKER Peter (2004), "Iraq, Jordan See Threat To Election From Iran Leaders Warn Against Forming Religious State", <http://www.washingtonpost.com/wpdyn/articles/A43980-2004Dec7.html>. (17.04.2017)
- YETKİN Murat, "49 Rehine İSİD'den Nasıl Kurtarıldı", *Radikal*, (20.04.2017), www.radikal.com.tr/yazarlar/murat-yetkin/49-rehine-IŞİDden-nasil-kuratarild-işte-ilk-ayprintilar-1213883.
- YILDIRIM Ramazan, "Cemaatten Partiye Dönüşen Selefilik", *SETA Analiz*, (2013).

- YILMAN Emre, “Genel Hatlarıyla el-kaide”, *Akademik Perspektif*, 2014, [http://www.akademikperspektif.com/2014/10\(17\)genel-hatlarıyla-el-kaide](http://www.akademikperspektif.com/2014/10(17)genel-hatlarıyla-el-kaide).
- YILMAZ Kamil, “Ülke Savunmasında Küresel Dini İstismar Eden Terörizme: “El-Şebab” Örneği ve Türkiye Açısından Yansımaları”, *Uluslararası Güvenlik ve Terörizm Dergisi*, (2014).
- YILMAZ Mustafa Selim, “İslami Düşünce Tarihinde Bir Anlama Biçimi Olarak Selefilik Üzerine Bir Deneme”, *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, C. 3, S. 3 (2014).
- YOUSSEF İbrahim M. , “The Middeast Threat That’s Hard To Define”, Washington Post, 11 August 2002, <https://www.washingtonpost.com/archive/opinions/2002/08/11/the-mideast-threat-thats-hard-to-define/c3810fca-d2c6-4a6b-8f35-726f7a3c50cd/>
- YÖRÜKAN Yusuf Ziya, “Vehhabilik”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 1, S. 4 (1952).
- ZAKARİA Fared, Terror, *Newsweek*, Vol.138, Iss.14.
- ZEHRA Muhammed Ebu, *Mezhepler Tarihi İslam’da Siyasi, İtikadi ve Fıkhi (Şamuha Kağıt)*, çev. Hasan Karakaya, Kerim Aytekin, Abdülkadir Şener, Hisar Yayınları, 2014.

ÖZGEÇMİŞ

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

Adı, Soyadı	Cânip	KOC AOĞLU
Doğum Yeri ve Yılı	Ankara	1976
Bildiği Yabancı Diller ve Düzeyi	İngilizce / B	
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı	Kurum Adı
Lise	1990 - 1993	Ankara Bahçelievler Deneme Lisesi
Lisans	1999 - 2003	Anadolu Üniversitesi İktisat Fakültesi
Yüksek Lisans	2010 - 2012	Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Doktora	2013 - 2020	Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Çalıştığı Kurum (lar)	Başlama - Ayrılma Yılı	Çalışılan Kurumun Adı
1.	2004 -	Başbakanlık
2.	-	Cumhurbaşkanlığı
3.	-	
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar		
Katıldığı Proje ve Toplantılar		
Yayınlar:	Selefilige Tarihsel Bir Bakış ve Suudi Arabistanın Selefilik Üzerine Geliştirdiği Politikayı Yayma Stratejisi, <i>Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi</i> , 2017, c.VI, sy. 2, s. 333-353.	
Diğer:		
İletişim (e-posta):	canipkocaoglu@yahoo.com.tr	
Tarih İmza Adı Soyadı		30.06.2020

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU

Yazar Adı Soyadı	Cânip KOCAOĞLU
Tez Adı	Selefilğin Ortaya Çıkışı ve Bölgesel Etkileri
Enstitü	Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	İslâm Tarihi ve Sanatları
Tez Türü	Doktora
Tez Danışman(lar)ı	Prof.Dr.Mustafa Asım YEDİYILDIZ
Çoğaltma (Fotokopi Çekim) İzni Kısıtlama	☐ Patent Kısıt (2 yıl) ☐ Genel Kısıt (6 ay) ☒ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin veriyorum.

Hazırlamış olduğum tezin belirttiğim hususlar dikkate alınarak, fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından hizmete sunulmasına izin verdiğimi beyan ederim.

Tarih : 30/ 06/2020

İmza :

